

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Louise Wendleby

Är skiljenämnden behörig?

En probleminriktad studie av skiljenämndens tolkning av
skiljeklausuler i sammanhängande avtal

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Lotta Maunsbach

Termin för examen: Period 1 VT19

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och frågeställningar	8
1.3 Ytterligare om ämnesvalet och avgränsningar	8
1.4 Metod, perspektiv och material	11
1.4.1 Metod och perspektiv	11
1.4.2 Material	13
1.5 Forskningsläge	14
1.6 Disposition	15
2 PRESENTATION AV PROBLEMSITUATIONERNA	17
2.1 Inledning	17
2.2 Problemsituation 1	17
2.3 Problemsituation 2	18
2.4 Problemsituation 3	19
3 UTGÅNGSPUNKTER FÖR SKILJENÄMNDENS BEHÖRIGHETS- HETSPRÖVNING OCH TOLKNING AV ETT SKILJEAVTALS OMFATTNING	20
3.1 Inledning	20
3.2 Grunderna för skiljenämndens behörighetsprövning	20
3.3 Grunderna för tolkningen av ett skiljeavtals omfattning	22
3.3.1 Skiljeavtalet och dess omfattning	22
3.3.2 Tolkningen av ett skiljeavtals omfattning	23
3.4 Identifieringskravet i 1 § LSF begränsar parternas avtalsfrihet	25

4	SKILJENÄMNDENS BEHÖRIGHETSPRÖVNING VID SAMMANHÄNGANDE AVTAL	29
4.1	Inledning	29
4.2	Steg 1: Är skiljekärandens påstående om att tvisten grundas på ett rättsförhållande som omfattas av skiljeklausulen i Avtal 1 tillräckligt för att grunda behörighet?	30
4.2.1	Innebörden av steg 1 (påståendedoktrinen)	30
4.2.2	Påståendedoktrinen undantag	32
4.3	Steg 2: Har parterna avtalat om att skiljeklausulen i Avtal 1 även ska omfatta tvister som grundas på Avtal 2?	33
4.3.1	Introduktion till steg 2	33
4.3.2	Allmänna avtalsrättsliga principer som grund för bedömningen	34
4.3.3	Bedömningar i praxis	36
4.4	Steg 3: Är Avtal 1 och Avtal 2 hänförliga till ett och samma rättsförhållande med följden att skiljeklausulen i Avtal 1 omfattar tvister som grundas på Avtal 2?	37
4.4.1	Introduktion till steg 3	37
4.4.2	Allmänna förutsättningar för att två skilda avtal ska anses hänförliga till ett och samma rättsförhållande	38
4.4.3	Faktorer som tillmätts betydelse i praxis	40
4.5	Steg 4: Om Avtal 1 och Avtal 2 utgör skilda rättsförhållanden, kan anknytningen mellan avtalen ändå leda till att skiljeklausulen i Avtal 1 utsträcks till att omfatta tvister som grundas på Avtal 2?	43
4.5.1	Innebörden av steg 4 (anknytningsdoktrinen)	43
4.5.2	Anknytningsdoktrinen i praxis och förutsättningarna för att doktrinen ska bli tillämplig	44
4.5.3	Anknytningsdoktrinen tillämplighet i situationer rörande skiljeklausuler i sammanhängande avtal	46
4.5.4	Möjliga undantagssituationer där anknytningsdoktrinen är tillämplig	48
4.6	Sammanfattning av behörighetsprövningens fyra steg	50
5	TILLÄMPNING AV METODEN PÅ PROBLEMSITUATIONERNA	51
5.1	Inledning	51
5.2	Problemsituation 1	51
5.3	Problemsituation 2	53
5.4	Problemsituation 3	55
6	GÄLLANDE RÄTT UTIFRÅN ETT PARTSPERSPEKTIV – KONSEKVENSER OCH FÖRSLAG FÖR FRAMTIDEN	58
6.1	Inledning och sammanfattning av utredningens viktigaste delar	58
6.2	Ett argument för och två argument emot gällande rätt	60
6.2.1	Presentation av argumenten	60

6.2.2	Rättssäkerhetsargumentet	61
6.2.3	Det processekonomiska argumentet	64
6.2.4	Det internationella argumentet	65
6.3	Egna reflektioner om argumentens styrkor och svagheter	67
6.4	Avslutande diskussion <i>de sententia ferenda</i>	71
7	NÅGRA AVSLUTANDE ORD	74
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	76
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	84

Summary

A business relationship between two commercial parties often consists of multiple contracts that are more or less connected to each other. In such a multi-contract context, it is possible that only one contract includes an arbitration clause while the other contracts lack arbitration clauses (or contain different arbitration clauses). If, in the future, a dispute arises which is not based directly on the contract with the arbitration clause but instead on any of the related contracts, it is uncertain under what circumstances the dispute is covered by the arbitration clause. The question of how an arbitral tribunal should assess its own jurisdiction in such a situation forms the basis for this paper.

The paper establishes the applicable law regarding the arbitral tribunal's assessment of its own jurisdiction in multi-contract contexts with the application of a traditional "legal dogmatic method". The legal situation is investigated in relation to, and is applied on, three hypothetical problem cases. In this sense, the investigation can be described as problem-oriented.

Following an account of some general aspects regarding the arbitral tribunal's determination of its own jurisdiction and interpretation of the scope of an arbitration clause, a method is presented for how the arbitral tribunal should assess its jurisdiction specifically in multi-contract contexts. The method consists of four separate steps. Thus, there are four different ways for an arbitral tribunal to, on the basis of an arbitration clause in one contract, decide that it has jurisdiction over a dispute based on another related contract.

However, it is also evident from the investigation that only the fact that there is a connection between two contracts is *not* sufficient for an arbitration clause to be considered to cover both contracts. In order for an arbitral tribunal to have jurisdiction under any of the method's steps, additional requirements must also be met. Furthermore, if it has been ascertained that the contracts constitute different legal relationships, it is only in exceptional cases that an arbitration clause in one of the contracts can be extended to cover a dispute based on the other. This follows from the Supreme Court's interpretation of the so-called identification requirement under Section 1 of the Swedish Arbitration Act (1999:116), the Act, in judgments NJA 2010 p. 734 and NJA 2017 p. 226.

The consequences of the established law are then examined from the perspective of the parties. One argument that can be put forward in support of the law (in the paper referred to as *the legal certainty argument*) is weighed against

two arguments that can be raised against the law (*the effective dispute resolution argument* and *the international argument*). In the analysis, it is questioned whether it is really necessary to interpret the identification requirement under Section 1 of the Act in the manner done by the Supreme Court in order to guarantee the parties a reasonable level of legal certainty. Moreover, it is shown that an application of the law may lead to the impractical result that related disputes are divided between different forums. Additionally, there is a particular risk that the law affects parties in international arbitration proceedings in Sweden negatively.

In light of the problems with the current legal situation, two proposals are presented on how the Supreme Court could change its established practice to better meet the interests of the parties in the arbitration proceedings. It is argued, *inter alia*, that the Supreme Court, when determining the scope of an arbitration clause, should give less importance to the identification requirement under Section 1 of the Act. Overall, the conclusion is that it should be possible to extend the scope of an arbitration clause in one contract to a dispute based on another related contract in more situations than the law allows today.

Sammanfattning

En affärsrelation mellan två kommersiella parter regleras ofta i flera, mer eller mindre sammanhängande avtal. Det kan då hända att bara ett av avtalen har försetts med en skiljeklausul medan övriga avtal saknar skiljeklausuler (eller innehåller oliklydande skiljeklausuler). Om det i framtiden skulle uppstå en tvist som inte grundas direkt på avtalet med skiljeklausul utan istället på något av de andra sammanhängande avtalen, är det oklart under vilka förutsättningar som tvisten omfattas av skiljeklausulen. Frågan hur en skiljenämnd bör gå till väga för att pröva sin egen behörighet i en sådan situation bildar utgångspunkten för denna uppsats.

I uppsatsen fastställs gällande rätt angående skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal med tillämpning av en traditionell rättsdogmatisk metod. Rättsläget utreds i förhållande till och tillämpas på tre hypotetiska problemsituationer. Detta gör att utredningen kan beskrivas som probleminriktad.

Efter en redogörelse för grunderna för skiljenämndens behörighetsprövning och tolkning av ett skiljeavtals omfattning, presenteras en metod för skiljenämndens behörighetsprövning vid just sammanhängande avtal. Metoden består av fyra separata steg. Det finns alltså fyra olika möjligheter för en skiljenämnd att med stöd av en skiljeklausul i ett avtal anse sig behörig att pröva en tvist grundad på ett annat därmed sammanhängande avtal.

Av utredningen framgår dock att enbart det faktum att det finns ett samband mellan två avtal *inte* är tillräckligt för att en skiljeklausul ska anses omfatta båda avtalen. För att en skiljenämnd ska bli behörig enligt något av metodens steg måste ytterligare omständigheter föreligga. Har det dessutom konstaterats att avtalen är hänförliga till skilda rättsförhållanden kan en skiljeklausul i det ena avtalet endast undantagsvis utsträckas till att omfatta en tvist som grundas på det andra. Detta följer av den tolkning av det s.k. identifieringskravet i 1 § lagen (1999:116) om skiljeförfarande, LSF, som Högsta domstolen gjort i NJA 2010 s. 734 och NJA 2017 s. 226.

Konsekvenserna av gällande rätt granskas sedan utifrån ett partsperspektiv. Ett argument som kan framföras till försvar för gällande rätt (i uppsatsen benämnt *rättssäkerhetsargumentet*) vägs mot två argument som kan framföras emot gällande rätt (*det processekonomiska argumentet* och *det internationella argumentet*). I analysen ifrågasätts om det verkligen är nödvändigt att tolka identifieringskravet i 1 § LSF på det sätt som Högsta domstolen har

gjort för att garantera parterna en rimlig nivå av rättssäkerhet. Vidare konstateras att gällande rätt kan leda till processekonomiskt dåliga lösningar genom att sammanhängande tvistefrågor delas upp i skilda fora. Dessutom riskerar rättsläget i synnerhet att medföra negativa konsekvenser för parter i internationella skiljeförfaranden i Sverige.

Mot bakgrund av bristerna i gällande rätt presenteras två förslag på hur Högsta domstolen skulle kunna ändra sin praxis för att bättre tillgodose parternas intressen i skiljeförfarandet. Det argumenteras bl.a. för att Högsta domstolen vid fastställandet av en skiljeklausuls omfattning borde lägga mindre vikt vid identifieringskravet i 1 § LSF. Sammantaget är slutsatsen att en skiljeklausul i ett avtal i fler situationer borde kunna utsträckas till att omfatta en tvist grundad på ett annat därmed sammanhängande avtal.

Förord

När jag med dessa ord avslutar fem oförglömliga års studier i Lund finns det några som förtjänar ett särskilt tack.

Tack till mamma, pappa och min syster Fredrika. Utan er, mamma och pappa, hade jag nog aldrig kommit på tanken att bli jurist. Det finns inga ord för att beskriva hur mycket ni dagligen inspirerar mig. Och utan dig, min älskade syster, är jag säker på att jag inte hade klarat juristprogrammet överhuvudtaget. Du har ett mod och en inre tuffhet som kan få vem som helst att tappa hakan.

Snart kommer vi alltså att vara fyra jurister i familjen – vilken grej! Jag ser fram emot att aldrig få en syl i vädret på alla framtida middagar vi kommer att ha tillsammans.

En Lundatid är ingenting utan de vänner som man tillbringar den med. I mitt fall fick jag ett helt ordenssällskap. Alla ni i Felhörningarna – ni vet vilka ni är – tack för att jag fick vara med och tack för att ni alla är så otroligt fantastiska. Alla mina bästa minnen från Lund har jag delat med er.

Under denna termin har jag insett att författandet av ett examensarbete är ett väldigt ensamt projekt. Utan kloka råd och insiktsfulla kommentarer från min handledare Lotta Maunsbach hade uppsatsen knappast blivit färdigställd. Stort tack för det Lotta!

Det allra största av tack vill jag dock rikta till Adam. Du har inte bara hjälpt mig enormt med denna uppsats (vilket, om möjligt, gjort dig ännu tröttare på skiljeklausuler och sammanhängande avtal än mig själv!) utan även varit ett ofantligt stöd och min största trygghet under tiden i Lund. Du är också det bästa jag tar med mig härifrån.

Nu får det vara slut på orden. Jag är äntligen klar!

Louise Wendleby

Lund den 17 maj 2019

Förkortningar

AD	Arbetsdomstolen
DJ	Dagens Juridik
EKMR	Europeiska konventionen för de mänskliga rättigheterna
HD	Högsta domstolen
JT	Juridisk Tidskrift
LSF	Lag (SFS 1999:116) om skiljeförfarande
New York-konventionen	Konventionen om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar, New York 1958, SÖ 1972:1
NJA	Nytt juridiskt arkiv, Avd. 1
NJA II	Nytt juridiskt arkiv, Avd. 2
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (SFS 1942:740)
RH	Rättsfall från hovrätterna
SAR	Stockholm Arbitration Report
SCC	Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstitut
ScStL	Scandinavian Studies in Law
SIAR	Stockholm International Arbitration Review
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Skiljeförfarande som en form av tvistlösning har kommit att bli alltmera utbrett och betydelsefullt i Sverige. Kommersiella parter löser i allt större utsträckning sina tvister genom skiljeförfarande.¹ En grundförutsättning för att en tvist överhuvudtaget ska kunna avgöras av skiljenämnd är dock att parterna har ingått ett skiljeavtal som omfattar den aktuella tvisten. Ett sådant avtal har typiskt sett formen av en skiljeklausul som intagits i parternas huvudavtal.²

I vissa situationer är det förhållandevis enkelt för en skiljenämnd att avgöra om den är behörig att pröva en uppkommen tvist. Så är exempelvis fallet när en affärsrelation mellan två parter endast regleras i *ett* avtal som försetts med en skiljeklausul. Om det i framtiden uppstår en tvist med anledning av huvudavtalet kommer tvisten som utgångspunkt att omfattas av skiljeklausulen. Påkallar någon av parterna skiljeförfarande med stöd av skiljeklausulen kommer skiljenämnden alltså att kunna anse sig behörig.³

Skiljenämndens behörighetsprövning kan dock kompliceras avsevärt i situationer där parternas affärsrelation består av *fler än ett avtal* som på olika sätt anknyter till varandra, men där antingen bara ett av avtalen innehåller en skiljeklausul eller avtalen innehåller motstridiga skiljeklausuler (s.k. sammanhängande avtal).⁴ Om en part påkallar skiljeförfarande med stöd av skiljeklausulen i det ena avtalet men grundar sin talan på något av de andra sammanhängande avtalen uppstår frågan om skiljenämnden är behörig att pröva den aktuella tvisten. Räcker det att det finns ett samband mellan avtalen för att skiljeklausulen ska anses omfatta båda två? Och om inte ett samband är tillräckligt, vad krävs då för att skiljenämnden ska bli behörig?

I det dagliga rättslivet torde dessa frågor ofta ställas av såväl skiljemän som parter och partsombud. Några tydliga svar är dock svåra att finna eftersom praxis på området är spretig och det i den juridiska litteraturen saknas utförliga redogörelser för problematiken. Det finns därmed ett stort praktiskt behov av att utreda hur skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal ska gå till. Denna uppsats är avsedd att möta det behovet.

¹ SOU 2015:37, s. 85; prop. 2017/18:257, s. 21.

² Bolding, 1962, 70 f.; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, 0:1.4.4 och I:0-6.2.1.

³ Se vidare avsnitt 3.4.

⁴ Begreppet ”sammanhängande avtal” presenteras vidare i avsnitt 1.3.

1.2 Syfte och frågeställningar

Mitt syfte består av två delar. *För det första* är syftet att, utifrån några utvalda problemsituationer, utreda hur en skiljenämnd enligt gällande rätt bör gå till väga för att pröva sin egen behörighet vid sammanhängande avtal. I detta inbegrips att presentera en metod för hur denna behörighetsprövning bör gå till och tillämpa metoden på de utvalda problemsituationerna. *För det andra* är syftet att granska om gällande rätt avseende skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal är tillfredsställande utifrån ett partsperspektiv.

Syftet konkretiseras genom fyra frågeställningar. Frågeställningarna 1-2 tar sikte på den första delen av syftet, medan frågeställningarna 3-4 tar sikte på den andra delen av syftet. Frågeställningarna lyder som följer:

1. Under vilka förutsättningar bör en skiljeklausul i ett avtal mellan två parter anses omfatta en tvist som grundas på ett annat avtal mellan samma parter, med konsekvensen att en skiljenämnd blir behörig att pröva tvisten?
2. Vilka faktorer har betydelse vid skiljenämndens tolkning av skiljeklausulens omfattning i en sådan tvist som avses i fråga 1?
3. Vilka argument kan framföras till försvar för och som kritik emot gällande rätt, såsom den fastställts vid besvarandet av fråga 1-2, utifrån ett partsperspektiv?
4. Bör en skiljeklausul i ett sådant avtal som avses i fråga 1 kunna utsträckas till att omfatta fler tvister än vad som idag är möjligt enligt gällande rätt? Om ja, i vilka typer av situationer?

1.3 Ytterligare om ämnesvalet och avgränsningar

I uppsatsen används begreppet ”sammanhängande avtal” som en slags samlingsterm för *två (eller flera) avtal som har ingåtts mellan två kommersiella parter och som det finns någon form av samband eller anknytning mellan.*⁵ I praktiken kan dock sambandet mellan två avtal se väldigt annorlunda ut och variera stort i styrka. Likaså kan en skiljeklausul, som ingår i ett sådant avtal, utformas på ett otaligt antal sätt. Om jag hade försökt täcka in samtliga dessa

⁵ Det kan nämnas att begreppet ”sammanhängande avtal” också förekommer i den skiljedomsrättsliga litteraturen för att beskriva just avtal som är mer eller mindre sammankopplade med varandra, se t.ex. Heuman, 1999, s. 89; Heuman, JT 2011/12, s. 674; Heuman, 2014, s. 31.

avtalskonstellationer och formuleringar i uppsatsen hade det därför funnits en överhängande risk att utredningen blivit alltför abstrakt och schematisk.

Av denna anledning har jag istället valt att låta uppsatsen utgå från tre hypotetiska problemsituationer som på olika sätt aktualiserar frågor om skiljeklausuler i sammanhängande avtal.⁶ Inspiration till problemsituationerna har hämtats från verkliga fall och innefattar skiljeklausuler som återgivits i avgöranden från Högsta domstolen (HD) och offentliggjorda skiljedomar. Min bedömning är att problemsituationerna bidrar till att ge uppsatsen en mer praktisk inriktning eftersom dess teoretiska delar tillämpas på och sätts i relation till dessa.

Uppsatsen behandlar problem som kan uppstå vid skiljenämndens bedömning av ett skiljeavtals objektiva omfattning.⁷ Med detta avses vilka *tvister* som omfattas av avtalet.⁸ Frågor rörande ett skiljeavtals subjektiva omfattning, som tar sikte på vilka *personer* som omfattas av avtalet, lämnas dock utanför framställningen.⁹ När jag framöver hänvisar till ett skiljeavtals omfattning är det således alltid dess objektiva omfattning som avses.

Ett skiljeavtals omfattning avgörs i första hand genom tolkning av avtalet, men omfattningen begränsas också av de krav som ställs upp i 1 § lagen (1999:116) om skiljeförfarande, LSF.¹⁰ I denna uppsats granskas skiljeavtalets omfattning endast i relation till *ett* av kraven i 1 § LSF, nämligen kravet på att ett skiljeavtal endast får omfatta *tvister om ett rättsförhållande som angivits i skiljeavtalet*.¹¹ Anledningen är att det framförallt är detta krav som får betydelse i de problemsituationer som uppsatsen fokuserar på. Av detta följer att det s.k. *kravet på skiljedomsrämsighet*, som också framgår av 1 § LSF, helt faller utanför utredningen.¹²

I uppsatsen granskar jag endast skiljeavtal som ingåtts *innan* en tvist har uppkommit, dvs. skiljeklausuler som tar sikte på framtida tvister.¹³ Vidare foku-

⁶ De tre problemsituationerna presenteras utförligt i kapitel 2.

⁷ På engelska brukar man tala om ”the scope of the arbitration agreement”, se t.ex. Andersson m.fl., 2011, s. 48; Blackaby & Partasides, 2015, s. 92.

⁸ Bolding, 1962, s. 90 f. Se vidare avsnitt 3.3.1.

⁹ Angående dessa frågor hänvisas istället till t.ex. Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-5.

¹⁰ Cars, 2000, s. 37; Andersson m.fl., 2011, s. 48; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.1.1 och I:0-6.2.2. Se vidare avsnitt 3.4.

¹¹ Detta krav benämns i senare delar av uppsatsen som ”identifieringskravet”, se avsnitt 3.4.

¹² För en utförlig diskussion om kravet på skiljedomsrämsighet hänvisas istället till t.ex. prop. 1998/99:32, s. 48–59, Heuman, 1999, s. 156–164; Madsen, 2016, s. 57–62; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-4.

¹³ Det finns visserligen inget som hindrar parter från att avtala om att en redan uppkommen tvist ska avgöras av skiljenämnd, men eftersom diskussioner rörande skiljeavtalets

serar jag endast på sådana situationer där parterna, när en tvist väl har uppstått, är *oense* om huruvida skiljeklausulen omfattar den aktuella tvisten. I varje problemsituation har jag dock utgått från att parterna är överens om att skiljeklausulen i och för sig är giltig. Oenigheten mellan parterna rör alltså inte den ingångna skiljeklausulens giltighet, utan endast dess tillämplighet på den aktuella tvisten.¹⁴ Frågor som rör ett skiljeavtals ogiltighet eller oskälighet enligt allmänna avtalsrättsliga regler och principer behandlas därför inte i uppsatsen.¹⁵

Skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal går i grunden ut på att tolka skiljeavtalets omfattning.¹⁶ I uppsatsen går jag därför igenom vad som i allmänhet gäller kring denna typ av tolkning och diskuterar vilka omständigheter som kan få särskild betydelse vid tolkningen av just skiljeklausuler i sammanhängande avtal.¹⁷ Däremot ingår det inte i uppsatsens syfte att ge en allmän presentation av avtalstolkning generellt eller att redogöra för allmänna tolkningsregler och metoder. För sådana redogörelser hänvisas istället till standardverken på området.¹⁸

Som framgått av min definition av sammanhängande avtal i inledningen till detta avsnitt fokuserar jag endast på avtal som ingåtts mellan två *kommersiella* parter. Jag utgår alltså från att avtalsparterna i problemsituationerna är förhållandevis jämbördiga. Utanför granskningen faller därmed sådana tvister där den ena parten intar en underlägsen ställning i förhållande till den andra parten, t.ex. tvister mellan näringsidkare och konsumenter eller mellan arbetsgivare och arbetstagare.¹⁹

Det ska till sist framhållas att uppsatsen utgår från svensk rätt. Frågeställningarna analyseras utifrån det svenska rättsläget och några regelrätta komparativa studier företas inte. Däremot används utländskt källmaterial i begränsad utsträckning för att belysa hur de problem som behandlas i uppsatsen har hanterats i andra rättssystem och för att hitta argument för och emot den svenska

omfattning sällan torde uppstå i denna situation är den inte direkt relevant för den aktuella granskningen, jfr Bolding, 1962, s. 91 f.

¹⁴ Skillnaden på en skiljeklausuls giltighet och dess omfattning behandlas på ett pedagogiskt sätt av Bolding, 1962, s. 90.

¹⁵ För en redogörelse för dessa frågor se t.ex. Bolding, 1962, 70–86; Heuman, 1999, s. 122–133; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-2.3.

¹⁶ Avsnitt 3.3.2.

¹⁷ Avsnitt 3.3.2 och avsnitt 4.4.

¹⁸ Vahlén, 1966; Hedwall, 2004; Adlercreutz & Gorton, 2010; Lehrberg, 2016; Ramberg & Ramberg, 2016.

¹⁹ Detta hindrar dock inte att jag i uppsatsen hänvisar till t.ex. arbetsrättslig praxis i den mån sådana rättsfall behandlar frågor som faller in under den aktuella granskningen.

lösningen.²⁰ På just skiljedomsrättens område kan det dessutom enligt mig anses särskilt motiverat att beakta vad som gäller i andra rättsordningar, eftersom den svenska lagstiftaren länge haft som uttalat mål att de inhemska skiljedomsreglerna inte ska avvika mer än nödvändigt från den internationella utvecklingen.²¹

1.4 Metod, perspektiv och material

1.4.1 Metod och perspektiv

Uppsatsen kan, likt mitt syfte, indelas i två delar. Den första delen (som utgörs av kapitel 2-5) går ut på att utreda hur en skiljenämnd enligt gällande rätt bör gå till väga för att pröva sin egen behörighet vid sammanhängande avtal.²² Den andra delen (som utgörs av kapitel 6) går ut på att kritiskt granska innehållet i gällande rätt utifrån ett partsperspektiv.²³ Metoderna i de olika delarna skiljer sig åt.

I den första, utredande delen – som textmässigt utgör uppsatsens största del – har jag tillämpat en rättsdogmatisk metod. Det bör nämnas att det inte finns en allmänt vedertagen definition av den rättsdogmatiska metoden och att uppfattningarna om metodens exakta innebörd skiljer sig åt.²⁴ I dess mest traditionella bemärkelse anses dock den rättsdogmatiska metoden syfta till att framställa innehållet i gällande rätt med utgångspunkt i de allmänt accepterade rättskällorna.²⁵

Jag har utgått från denna traditionella definition av den rättsdogmatiska metoden, med tillägget att jag – förutom att bara *framställa* innehållet i gällande rätt – även har *systematiserat* gällande rätt i en metod för skiljenämndens behörighetsprövning (se kapitel 4) och *tillämpat* gällande rätt på mina utvalda problemsituationer (se kapitel 5). Jag har på så sätt eftersträvat att ge en helhetsbild av rättsläget som det är (*de lege lata*).²⁶

²⁰ Jfr Bogdan, 2003, s. 28–29; Kleineman, 2018, s. 42 – Båda författare diskuterar just hur utländsk praxis och juridisk litteratur kan användas både för att öka förståelsen för det egna rättssystemet och för att hitta nya rättsliga lösningar på inhemska problem.

²¹ Prop. 1998/99:35, s. 42 och 44–46 där regeringen bl.a. uttalade att den internationella utvecklingen borde ”i inte ringa utsträckning” präglade den nya lagen om skiljeförfarande. Jfr liknande uttalanden i SOU 2015:37, s. 86; prop. 2017/18:257, s. 20–21.

²² Detta korresponderar med den första delen av mitt syfte, se avsnitt 1.2.

²³ Detta korresponderar med den andra delen av mitt syfte, se avsnitt 1.2.

²⁴ Se t.ex. Westberg, 1992, s. 421 f. och däri gjorda hänvisningar; Sandgren, TfR 2005, s. 649 f.

²⁵ Se t.ex. Peczenik, 1980, s. 9; Hellner, 2001, s. 22–23; Jareborg, SvJT 2004, s. 4 och 8; Olsen, SvJT 2004, s. 111 och 122; Kleineman, 2018, s. 21 och 28. Jfr även Wahlgren, SvJT 2002, s. 299 f. Om rättskällornas inbördes dignitet, se Lehrberg, 2018, s. 108–112.

²⁶ Jfr Olsen, SvJT 2004, s. 116 f.; Kleineman, 2018, s. 36.

Den rättsdogmatiska metoden brukar anses utgå från ett rättstillämparperspektiv. Den rättstillämpare som vanligtvis åsyftas är domaren.²⁷ I uppsatsen har jag valt att modifiera detta något genom att utgå från *skiljenämndens perspektiv*. Fokus ligger alltså på att utreda hur en skiljenämnd bör gå till väga för att avgöra om en skiljeklausul i ett avtal mellan två parter även omfattar en tvist grundad på ett annat därmed sammanhängande avtal.²⁸

Som redogjorts för i avsnitt 1.3 och som utvecklas vidare i kapitel 2 tar utredningen avstamp i tre problemsituationer rörande skiljeklausuler i sammanhängande avtal och undersöker hur dessa ska hanteras av en skiljenämnd vid behörighetsprövningen. På så sätt kan utredningen beskrivas som *problem-inriktad*. Syftet är att hitta rättsliga lösningar på konkreta problem snarare än att fastställa innehållet i en viss rättsregel eller ett visst regelkomplex.²⁹

Den probleminriktade ansatsen visar sig också genom att jag i uppsatsen inte ägnar mig åt någon traditionell rättsfallsanalys där enskilda rättsfall först ges en detaljrik presentation och sedan analyseras utförligt. Min analys har istället gått ut på att inordna relevant rättspraxis i en metod för hur skiljenämnden bör gå till väga för att pröva sin egen behörighet vid sammanhängande avtal. Bakgrundsbeskrivningar till individuella avgöranden har därför endast getts i den utsträckning det har ansetts motiverat för att öka läsarens förståelse för metodens olika steg.

I den utredande delen tillämpas vidare en löpande analys. Jag tillför alltså egna kommentarer och synpunkter genom hela utredningen.³⁰ Min uppfattning är att den löpande analysen bidrar till att komprimera uppsatsen eftersom onödiga upprepningar undviks. Dessutom anser jag att den löpande analysen underlättar för läsaren att följa med i argumentationen och förstå hur de olika stegen i skiljenämndens behörighetsprövning är sammankopplade med varandra.

I den andra, kritiskt granskande delen har jag använt mig av vad Jan Kleineman skulle beskriva som en mer kritiskt inriktad rättsdogmatisk

²⁷ Wahlgren, SvJT 2002, s. 297; Olsen, SvJT 2004, s. 107 och 113. Jfr Hellner, 2001, s. 22.

²⁸ Som redovisas i avsnitt 3.2 bör det dock i praktiken inte föreligga någon större skillnad mellan hur en skiljenämnd och en domstol ska gå till väga för att pröva om en skiljeklausul i ett avtal mellan två parter även omfattar en tvist grundad på ett annat därmed sammanhängande avtal.

²⁹ Jfr diskussion i Westberg, 1992, s. 423 ff. – Författaren gör där skillnad på arbeten med en problem- och intresseorienterad ansats och arbeten med en regelorienterad ansats.

³⁰ Detta hindrar dock inte att vissa kapitel är mer ”analystyngda” än andra, se framförallt kapitel 4 och 5.

metod.³¹ Syftet har här varit att granska vilka argument som kan framföras till försvar för och som kritik emot gällande rätt och att utreda om rättsläget borde ändras på något sätt. Granskningen har gjorts utifrån ett *partsperspektiv*. Med detta avses att jag uteslutande har utgått från parterna i skiljeförfarandet och deras intressen när jag analyserat konsekvenserna av gällande rätt.³² Sammantaget utmärks denna del alltså av en friare argumentation som går ett steg längre än att bara utreda rättsläget som det är.³³

Det bör till sist nämnas att HD, under mitt arbete på denna uppsats, har meddelat en dom som delvis berör tolkningen av en skiljeklausuls omfattning i sammanhängande avtal.³⁴ Vilka konsekvenser – om några – som domen har för de frågor som diskuteras i uppsatsen är det enligt mig för tidigt att dra några helt säkra slutsatser om.³⁵ I uppsatsen hänvisar jag dock till och diskuterar domen i de delar där jag anser att den möjligen tillför rättsläget något nytt.

1.4.2 Material

På det skiljedomsrättsliga området råder ingen brist på käll- och litteraturmaterial. Den stora utmaningen för mig har därför varit att välja ut det material som är relevant för mitt syfte och systematisera det på ett förståeligt och lättillgängligt sätt för läsaren.

Tyngdpunkten har lagts på rättspraxis och juridisk litteratur som diskuterar skiljenämndens behörighetsprövning och tolkning av ett skiljeavtals omfattning. Jag har även använt mig av förarbetena till LSF i den mån dessa frågor behandlas däri.

³¹ Kleineman, 2018, s. 35–36 och 40 f. – Kleineman anger där bl.a. att en kritiskt inriktad rättsdogmatik går ut på att granska hur en rättsdogmatisk lösning ”ter sig, dess konsekvenser och vilka alternativ som hade stått till buds” (s. 35). Jfr även diskussion i Agell, 1997, s. 45 ff. om en ”konstruktiv rättsvetenskap” och diskussion i Hellner, 2001, s. 29 f. om en ”traditionell rättsvetenskap”.

³² Detta innebär att jag t.ex. inte har utrett konsekvenserna av gällande rätt utifrån ett mer allmänt samhällsligt perspektiv eller analyserat om gällande rätt påverkar Sveriges ställning som ett attraktivt skiljedomsland utifrån ett internationellt perspektiv. Jfr prop. 2017/18:257, s. 21.

³³ Jfr Kleineman, 2018, s. 28 och 40; Lehrberg, 2018, s. 108.

³⁴ HD, dom 2019-03-20, mål nr T 5437-17 (benämns hädanefter mål T 5437-17). Vid inlämning av denna uppsats (2019-05-20) har domen, såvitt jag kunnat utröna, fortfarande inte kommenterats i någon av de tyngre juridiska tidskrifterna. Däremot har domen diskuterats kortfattat i två debattartiklar i Dagens Juridik (DJ), se Madsen, ”Har varit en udda fågel – HD skrotar påståendedoktrinen inom skiljedomsrätten”, DJ 2019-04-02; Schöldström, ”Nej, HD skrotade inte påståendedoktrinen i Belgor-målet – även om det hade varit en välgärning”, DJ 2019-04-16.

³⁵ Min egen bedömning är dock att domen endast påverkar rättsläget i begränsad utsträckning och att det torde krävas ytterligare klargöranden från HD för att den ordning som etablerats i tidigare praxis ska anses åsidosatt, se vidare avsnitt 6.1.

Vad gäller rättspraxis har jag tillmätt refererade domar från HD störst betydelse. Det finns dock bara ett fåtal fall där HD prövat frågor rörande skiljeklausuler i just sammanhängande avtal. Jag har därför även behövt granska notisfall och avgöranden från hovrätterna för att kunna ta ett helhetsgrepp på frågan hur skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal ska gå till. Eftersom dessa avgöranden har ett begränsat rättskällevärde har de dock endast tillmätts relevans i den utsträckning de underbygger resonemang som framförts i någon av de erkända rättskällorna.³⁶

När det kommer till den juridiska litteraturen har urvalet först och främst skett utifrån tyngden och logiken i den framförda argumentationen.³⁷ Vid urvalet har jag dock även tagit hänsyn till hur väl ansedd respektive författare är på det skiljedomsrättsliga området.³⁸ Några namn som ofta återkommer i uppsatsen är *Lars Heuman*, *Stefan Lindskog*, *Thorsten Cars*, *Patrik Schöldström* och *Finn Madsen*.³⁹ I enlighet med rättskällevärdet har jag använt den juridiska litteraturen som en kompletterande rättskälla vid sidan av lag, förarbeten och rättspraxis.⁴⁰ Litteraturen har alltså konsulterats först när jag inte kunnat finna ledning i någon av de auktoritativa rättskällorna.⁴¹

1.5 Forskningsläge

Majoriteten av de största skiljedomsrättsliga verken tar upp behörighetsproblem som kan uppstå i skiljeförfaranden där parterna ingått två sammanhängande avtal.⁴² I de flesta fall rör det sig dock om allmänt hållna diskussioner som dessutom har ett antal år på nacken.

Frågan om ett skiljeavtals omfattning i sammanhängande avtal har behandlats särskilt i en artikel skriven av Monica Seifert Palmlund från 2005.⁴³ Seifert Palmlunds analys är dock framförallt inriktad på två rättsfall (ett notisfall från HD och ett orefererat hovrättsavgörande) och ger därför enligt mig ingen hel-

³⁶ Jfr Ramberg m.fl., 2018, s. 36–37. Med ”erkända rättskällor” avses här prejudikat från HD, förarbeten och juridisk litteratur, jfr Peczenik, 1980, s. 49–50.

³⁷ Jfr Heuman, 2017, s. 145; Kleineman, 2018, s. 33 f.; Lehrberg, 2018, s. 209 f.

³⁸ Jfr Peczenik, 1995, s. 260; Kleineman, 2018, s. 33; Ramberg m.fl., 2018, s. 75 f.

³⁹ Framförallt de två förstnämnda namnen, Heuman och Lindskog, citeras också ofta av både HD och underrätterna.

⁴⁰ Ramberg m.fl., 2018, s. 73 och 77. Jfr även Kleineman, 2018, s. 28; Lehrberg, 2018, s. 111 och 209.

⁴¹ Begreppet ”auktoritativa rättskällor” förekommer i t.ex. Lehrberg, 2018, s. 108 f. som samlingsbegrepp för just lagtext, förarbetsuttalanden och praxis från HD.

⁴² Se t.ex. Heuman, 1999, s. 82–92; Cars, 2000, s. 39 f.; Lindell, 2017, s. 702; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.2 till 5.2.4.

⁴³ Seifert Palmlund, JT 2005/06.

täckande bild av hur skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal ska gå till. Även Lars Heuman har i en artikel från 2011 delvis berört frågan om tolkningen av skiljeklausuler i sammanhängande avtal.⁴⁴ Artikeln är dock endast fokuserad kring några utvalda aspekter beträffande denna tolkning.

Under de senaste dryga tio åren har HD dessutom genom ett antal rättsfall utvecklat och preciserat hur behörighetsprövningen i skiljeförfaranden generellt ska gå till.⁴⁵ Flera rättsvetare, däribland Stefan Lindskog⁴⁶, Patrik Schöldström⁴⁷, Finn Madsen⁴⁸ och Stina Bratt⁴⁹, har diskuterat denna praxisutveckling framförallt i förhållande till frågan under vilka förutsättningar ett skiljeavtal kan omfatta utomobligatoriska skadeståndsanspråk. Vad HD:s praxis har inneburit specifikt för skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal har det dock i princip varit tyst om i litteraturen.

Min uppsats utgör alltså, såvitt jag har kunnat utröna, det första försöket att presentera en fullständig metod för hur skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal ska gå till. På så sätt tillför den något nytt till den forskning som redan finns på området.

1.6 Disposition

Uppsatsens utredande del består av fyra kapitel. I det första av dessa, *kapitel 2*, ges en presentation av de tre hypotetiska problemsituationer som resten av utredningen utgår från.

För att det ska vara möjligt att fastställa hur en skiljenämnd bör gå till väga för att pröva sin egen behörighet vid just sammanhängande avtal måste först grunderna för skiljenämndens behörighetsprövning generellt och några allmänna utgångspunkter beträffande tolkningen av skiljeavtal klargöras och diskuteras. Detta görs därför i *kapitel 3*. I kapitlet presenteras också det för utredningen helt centrala identifieringskravet i 1 § LSF och det förklaras hur kravet begränsar vilka tvister som kan omfattas av ett skiljeavtal.

Med kapitel 3 som grund ägnar jag sedan *kapitel 4* åt att presentera en metod för hur skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal ska gå till. Metodens fyra steg går igenom och det diskuteras vilka faktorer som

⁴⁴ Heuman, JT 2011/12, s. 672–680.

⁴⁵ Startpunkten för denna praxisutveckling var NJA 2007 s. 475, se vidare avsnitt 4.5.2.

⁴⁶ Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.1.

⁴⁷ Schöldström, JT 2017/18.

⁴⁸ Madsen, SvJT 2013.

⁴⁹ Bratt, JT 2017/18.

kan få betydelse vid bedömningen av om en skiljeklausul i ett avtal kan tolkas så att den omfattar tvister grundade på ett annat därmed sammanhängande avtal. Den utredande delen avslutas slutligen med *kapitel 5* där metoden från kapitel 4 tillämpas på de tre problemsituationer som introducerades i kapitel 2.

Därefter övergår uppsatsen till den mer kritiskt granskande delen som utgörs av *kapitel 6*. I kapitlet sammanställer jag vilka argument som kan framföras för och emot gällande rätt och analyserar argumentens styrkor och svagheter. Kapitlet avrundas med en diskussion om huruvida det borde vara möjligt att utsträcka en skiljeklausuls tillämpningsområde till fler tvister än vad som idag är möjligt enligt gällande rätt.

I uppsatsens sista kapitel, *kapitel 7*, sammanfattas slutsatserna från uppsatsens tidigare delar och några avslutande reflektioner presenteras.

2 Presentation av problemsituationerna

2.1 Inledning

I detta kapitel presenteras tre problemsituationer rörande skiljeklausuler i sammanhängande avtal. Tillsammans bildar de utgångspunkten för den fortsatta utredningen.⁵⁰ Problemsituationerna analyseras utförligt först i kapitel 5, men jag har valt att presentera dem redan nu så att läsaren kan ha dem med sig genom hela utredningsdelen.

I samtliga problemsituationer är huvudfrågan om en skiljeklausul i ett avtal omfattar en tvist grundad på ett annat därmed sammanhängande avtal, med konsekvensen att den aktuella skiljenämnden är behörig att pröva tvisten. Parterna i problemsituationerna är med andra ord oense om huruvida tvisten omfattas av den skiljeklausul som skiljekäranden stödjer sin talan på.

Det ska nämnas att problemsituation 1 och 2 skiljer sig från problemsituation 3 i ett viktigt avseende. I de två första problemsituationerna är det endast *ett av de sammanhängande avtalen* som innehåller en skiljeklausul. I den tredje och sista problemsituationen innehåller *båda de sammanhängande avtalen* skiljeklausuler som dessutom är oliklydande (skiljeklausulen som skiljekäranden stödjer sin talan på föreskriver att tvister ska lösas i ett institutionellt skiljeförfarande, medan skiljeklausulen i det andra avtalet föreskriver att tvister ska avgöras i ett ad hoc-skiljeförfarande).⁵¹ Vilken betydelse denna skillnad har för skiljenämndens behörighetsprövning utvecklas i uppsatsens senare kapitel.⁵²

2.2 Problemsituation 1

För två år sedan kontaktades IT-leverantören AB (IT-leverantören) av Datafixaren AB (Datafixaren) med en förfrågan om IT-leverantören skulle vara intresserad av att under några års tid producera och leverera vissa dator-tillbehör till Datafixaren. Då IT-leverantören ställde sig positiv till Datafixarens förslag bestämde sig parterna för att ingå ett ramavtal om produktion och

⁵⁰ Jfr avsnitt 1.3 och 1.4.1.

⁵¹ För skillnaden på dessa två förfarandetyper, se avsnitt 3.2 not 62.

⁵² Se särskilt avsnitt 4.4.3 och avsnitt 5.4.

leverans av vissa datortillbehör. I ramavtalet reglerades bl.a. de allmänna villkoren för hur framtida beställningar av datortillbehör skulle gå till. Ramavtalet försågs också med en skiljeklausul med följande lydelse⁵³:

Tvist angående detta avtal ska slutligen avgöras genom skiljedom enligt gällande lag om skiljeförfarande.

Sedan ramavtalet ingicks har Datafixaren och IT-leverantören löpande ingått avtal om beställning av specifika datortillbehör. Beställningsavtalen har dock inte försetts med skiljeklausuler.

Tvist har nu uppkommit med anledning av en särskild beställning. IT-leverantören har påkallat skiljeförfarande med stöd av skiljeklausulen i ramavtalet. Datafixaren yrkar dock att skiljenämnden ska avvisa talan eftersom skiljeklausulen i ramavtalet inte omfattar tvist om beställningsavtalet. Det är därför Datafixarens bestämda uppfattning att tvisten istället ska prövas i allmän domstol.

2.3 Problemsituation 2

Mejeriet AB (Mejeriet) och Pastören AB (Pastören) inledde för en tid sedan ett samarbete om utbyte av know-how avseende ett antal pastöriseringsmetoder. Villkoren för samarbetet preciserades i ett samarbetsavtal. I samarbetsavtalet fanns både specifika bestämmelser om vilken know-how som omfattades av samarbetet och allmänna bestämmelser om bl.a. respektive parts rättigheter och skyldigheter, ersättning och sekretess. Dessutom intogs i avtalet följande skiljeklausul⁵⁴:

Tvister med anledning av detta avtal eller därur härrörande rättsförhållanden ska avgöras av skiljemän enligt lagen (1999:116) om skiljeförfarande.

En tid därefter ingick parterna ett licensavtal enligt vilket Pastören tillät Mejeriet att under en viss tid utnyttja bolagets patenterade pastöriseringsanordning. Licensavtalet försågs inte med en skiljeklausul.

⁵³ Inspiration till skiljeklausulens lydelse har hämtats från en skiljedom meddelad 2015-04-09 som i sin tur utgör en bilaga till en dom meddelad av Svea hovrätt 2016-08-30, mål nr T 4302-15.

⁵⁴ Inspiration till skiljeklausulens lydelse har hämtats från RH 1994:45 och Hovrätten för Västra Sverige, beslut 2005-02-10, mål nr Ö 4204-04.

Tvist har nu uppkommit med anledning av licensavtalet. Pastören har påkallat skiljeförfarande med stöd av skiljeklausulen i parternas samarbetsavtal. Mejeriet yrkar dock att skiljenämnden ska avvisa talan eftersom skiljeklausulen i samarbetsavtalet inte omfattar tvist som grundas på licensavtalet. Tvisten ska därför enligt Mejeriet istället prövas i allmän domstol.

2.4 Problemsituation 3

Mellan det tyska bolaget Hallo GmbH (Hallo) och det franska bolaget Salut SARL (Salut) träffades för ett par månader sedan ett aktieöverlåtelseavtal enligt vilket Hallo överlät samtliga aktier i ett av sina dotterbolag till Salut. I aktieöverlåtelseavtalet intogs en skiljeklausul med samma lydelse som den engelska versionen av Stockholms Handelskammars Skiljedomsinstituts (SCC:s) modellklausul:

Any dispute, controversy or claim arising out of or in connection with this contract, or the breach, termination or invalidity thereof, shall be finally settled by arbitration in accordance with the Arbitration Rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce.

Samma dag som aktieöverlåtelseavtalet undertecknades kom parterna även överens om att Hallo skulle bevilja Salut en kredit på en del av försäljningsbeloppet. Villkoren för krediten reglerades i ett separat försträkningsavtal. I försträkningsavtalet, som var av standardkaraktär, fanns en skiljeklausul med följande lydelse⁵⁵:

All disputes, differences or questions between the parties shall be finally settled by arbitration.

Tvist har nu uppkommit med anledning av försträkningsavtalet. Hallo har påkallat skiljeförfarande hos SCC med stöd av skiljeklausulen i aktieöverlåtelseavtalet. Salut invänder dock att den skiljenämnd som utsetts av SCC inte är behörig att pröva tvisten eftersom skiljeklausulen i aktieöverlåtelseavtalet inte omfattar en tvist grundad på försträkningsavtalet (vars skiljeklausul inte hänvisar till SCC). Enligt Salut ska tvisten istället prövas av en ad hoc-skiljenämnd.

⁵⁵ Inspiration till skiljeklausulens lydelse har hämtats från en skiljedom meddelad 2011-07-08 som i sin tur utgör en bilaga till en dom meddelad av Svea hovrätt 2012-10-05, mål nr T 8399-11.

3 Utgångspunkter för skiljenämndens behörighetsprövning och tolkning av ett skiljeavtals omfattning

3.1 Inledning

I kapitel 4 presenterar jag en metod för hur en skiljenämnd bör gå till väga för att pröva sin egen behörighet i situationer som på ett eller annat sätt aktualiserar tolkningen av skiljeklausuler i sammanhängande avtal. För att läsaren ska kunna begripa denna metod är det dock först nödvändigt att redovisa grunderna för skiljenämndens behörighetsprövning och tolkningen av ett skiljeavtals omfattning. Dessutom måste det s.k. identifieringskravet i 1 § LSF – som begränsar vilka tvister som överhuvudtaget kan hänskjutas till skiljeförfarande – introduceras och beskrivas. En presentation av dessa frågor ges därför i detta kapitel.

3.2 Grunderna för skiljenämndens behörighetsprövning

En skiljenämnd är enligt principen om behörighetskompetens behörig att pröva sin egen behörighet.⁵⁶ Det rättsliga stödet för detta återfinns i 2 § första stycket LSF. Om någon av parterna under ett pågående skiljeförfarande gör en invändning om att skiljenämnden inte är behörig att pröva tvisten (en s.k. behörighetsinvändning) får skiljenämnden alltså pröva invändningen direkt utan att behöva avvakta domstols avgörande.⁵⁷

⁵⁶ Prop. 1998/99:35, s. 74 f. Principen brukar även kallas för Kompetenz-Kompetenz.

⁵⁷ Det kan nämnas att skiljenämnden som utgångspunkt inte är skyldig att pröva sin behörighet *ex officio*, utan det är först om någon av parterna gör en behörighetsinvändning som skiljenämnden blir skyldig att bedöma behörighetsfrågan, se t.ex. NJA 2016 s. 264 (p. 11). Skiljenämnden är dock alltid skyldig att pröva om en aktuell tvist är skiljedomsässig eller om det skulle strida mot ordre public att pröva tvisten, jfr 33 § LSF. Detta gäller oavsett om det har gjorts en behörighetsinvändning eller inte, se Heuman, 1999, s. 356 och 364 f.; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:2-4.3.1 och 4.3.2 samt IV:0-3.1.1 och 3.1.2.

Behörighetskompetensen inskränks dock genom att skiljenämndens beslut i behörighetsfrågan – oavsett om det är negativt eller positivt – *inte* blir bindande.⁵⁸ Beslutet kan alltid komma att överprövas i allmän domstol.⁵⁹ En domstols avgörande i behörighetsfrågan vinner dessutom rättskraft. Skiljenämnden måste således rätta sig efter domstolens bedömning.⁶⁰

När en skiljenämnd ska pröva sin egen behörighet är nämnden, mot bakgrund av ovan, i princip skyldig att beakta och följa relevant praxis från HD om hur denna prövning ska gå till. Annars finns alltid en risk att skiljenämndens beslut i behörighetsfrågan ändras i en efterföljande domstolsprocess.⁶¹

Skiljenämndens behörighetsprövning har i regel samma verkan och går till på samma sätt oavsett om det är fråga om ett *ad hoc-förfarande* eller ett *institutionellt förfarande*.⁶² Så länge svensk rätt är tillämplig på förfarandet är utgångspunkten att prövningen ska ske enligt den ordning som framgår av LSF.⁶³ En praktisk skillnad är dock att en *ad hoc*-skiljenämnd i regel bara måste pröva om den hänskjutna tvisten omfattas av ett skiljeavtal mellan parterna, medan en skiljenämnd i ett institutionellt förfarande *dessutom* måste pröva om det av skiljeavtalet följer att tvisten ska underkastas det aktuella skiljedomsinstitutets skiljereglemente.⁶⁴

⁵⁸ Innan lagändringarna som trädde i kraft den 1 mars i år (SFS 2018:1954) framgick detta direkt av 2 § andra stycket LSF.

⁵⁹ Efter lagändringarna som trädde i kraft den 1 mars i år får dock en part inte längre väcka talan i tingsrätten om skiljenämndens behörighet under ett *pågående* skiljeförfarande. Istället har i LSF införts en möjlighet för en part att under vissa förutsättningar få behörighetsfrågan prövad direkt i hovrätten, se 2 § andra stycket LSF tillsammans med 4 a § LSF. Grundprincipen att skiljenämndens bedömning i behörighetsfrågan alltid ska kunna överprövas av domstol gäller dock fortfarande, se prop. 2017/18:257, s. 24.

⁶⁰ Heuman, 1999, s. 367; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:2-5.2.3.

⁶¹ Jfr Bolding, 1962, s. 60–64; Heuman, 1999, s. 177 f.; Madsen, 2016, s. 103. Det bör dock nämnas att HD i mål T 5437-17 har uttalat att det normalt är skiljenämnden som har de bästa förutsättningarna att pröva sin egen behörighet. När en domstol ska överpröva en skiljenämnds bedömning i behörighetsfrågan ska utgångspunkten därmed vara att ”skiljenämndens tolkning och bevisvärdering är riktig” (se p. 19 i domskälen). En part torde därför behöva visa att skiljenämnden bedömt sin behörighet på ett felaktigt sätt för att domstolen ska kunna frångå nämndens bedömning.

⁶² I ett *ad hoc-förfarande* regleras processen av LSF och eventuellt av parternas egna överenskommelser. I ett *institutionellt förfarande* bistås parterna istället av ett skiljedomsinstitut och förfarandet styrs utifrån institutets skiljereglemente (som ersätter och kompletterar bestämmelserna i LSF). Se vidare Hanqvist, SvJT 1998, s. 114; Heuman, 1999, s. 22; Öhrström, 2009, s. 54; Maunsbach, 2015, s. 146–147.

⁶³ Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:2-2.2.2.

⁶⁴ Jfr Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:2-2.2.1; Öhrström, 2009, s. 140. Dessa två bedömningar överlappar dock ofta varandra. Så är exempelvis fallet i uppsatsens problemsituation 3 (se avsnitt 2.4) där frågan är om en skiljenämnd som utsetts av SCC är behörig att med stöd av en skiljeklausul i ett avtal – som hänvisar till SCC:s skiljereglemente – pröva en tvist grundad på ett annat därmed sammanhängande avtal. Skulle skiljenämnden i denna situation komma fram till att skiljeklausulen omfattar den aktuella tvisten följer samtidigt att tvisten är underkastad SCC:s skiljereglemente.

Det ska till sist nämnas att vissa skiljereglementen, såsom SCC:s skiljedomsregler, föreskriver att *skiljedomsinstitutet* ska pröva sin behörighet innan tvisten hänskjuts till skiljenämnden för prövning.⁶⁵ Skiljedomsinstitutet ska då pröva om parterna i skiljeavtalet pekat ut institutet som behörigt att handlägga tvisten.⁶⁶ Ett beslut av skiljedomsinstitutet i behörighetsfrågan är dock endast preliminärt i den meningen att det kan ändras av skiljenämnden senare under processen.⁶⁷ Skiljenämnden är alltså inte bunden av institutets bedömning.

3.3 Grunderna för tolkningen av ett skiljeavtals omfattning

3.3.1 Skiljeavtalet och dess omfattning

Ett skiljeavtal utgör en överenskommelse mellan två (eller flera) parter om att hänskjuta en viss tvist eller vissa typer av tvister till avgörande av skiljenämnd istället för allmän domstol.⁶⁸ I förarbetena till LSF har skiljeavtalet beskrivits som ”ett civilrättsligt avtal med processrättsliga verkningar” och som ”ett blandat avtal med både processrättsliga och civilrättsliga inslag”.⁶⁹ Skiljeavtalet har alltså både en civilrättslig och processuell sida.⁷⁰

Skiljeavtalets processuella sida kommer bl.a. till uttryck i 4 § LSF och 10 kap. 17 a § rättegångsbalken (1942:740), RB. Bestämmelserna stadgar att en domstol inte får mot den ena partens bestridande pröva en tvist som enligt ett skiljeavtal ska avgöras av skiljenämnd. Skiljeavtalet utgör med andra ord ett *dispositivt processhinder*.⁷¹

⁶⁵ Se § 12, punkten (i) i SCC:s skiljedomsregler som föreskriver att SCC:s styrelse helt eller delvis ska avvisa ett mål om det är uppenbart att SCC saknar behörighet att befatta sig med tvisten. Jfr liknande reglering i Internationella Handelskammarens (ICC) skiljereglemente, artikel 6(3) och 6(4).

⁶⁶ Jfr Hobér, 2011, s. 195.

⁶⁷ Öhrström, 2009, s. 138 f.; Ramsjö & Strömberg, SIAR 2009:2, s. 57 f.; Mutis Tellez, SCC 2013, s. 3. Institutets bedömning sker vidare enbart på handlingarna, varför den ofta beskrivs ha *prima facie*-karaktär, se t.ex. Magnusson & Larsson, SAR 2004:2, s. 50; Magnusson & Shaughnessy, SIAR 2006:3, s. 45; Hobér, 2011, s. 195; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, II:18-2.2.

⁶⁸ Dillén, 1933, s. 105–106; Hassler & Cars, 1989, s. 37; Heuman, 1999, s. 46.

⁶⁹ SOU 1994:81, s. 77; prop. 1998/99:35, s. 47.

⁷⁰ Se diskussion härom i t.ex. Dillén, 1933, s. 46–51; Heuman, 1999, s. 50; Westberg, 2013, s. 460; Maunsbach, 2015, s. 119–120; Madsen, 2016, 36–37; Lindskog, Zeteo, 2018-09-07, I:0-1.2.2. Den civilrättsliga sidan av skiljeavtalet, som handlar om skiljeavtalets verkningar parterna emellan, faller dock utanför uppsatsens utredning, jfr avsnitt 1.2 och 1.3.

⁷¹ För en utförligare diskussion om skiljeavtalets verkan som processhinder hänvisas till t.ex. Heuman, 1999, s. 175–198.

Ett skiljeavtal kan dock endast få verkan som processhinder avseende *tvister som omfattas av avtalet*. På motsvarande sätt är det bara de tvister som omfattas av skiljeavtalet som en skiljenämnd är behörig att pröva.⁷² Skiljeavtalets omfattning avgör alltså vilka tvister som faller under allmän domstols behörighet och vilka tvister som ska prövas av skiljenämnd.⁷³

Att skiljeavtalets omfattning tillmäts denna centrala betydelse vid behörighetsprövningen har att göra med att ett skiljeavtal innebär en avsägelse av den rätt till domstolsprövning som följer av artikel 6(1) i Europeiska konventionen för mänskliga rättigheter (EKMR).⁷⁴ Bedömningen av vilka tvister som omfattas av ett skiljeavtal avgör alltså också vilka tvister som parterna har avstått från att få prövade i allmän domstol.

3.3.2 Tolkningen av ett skiljeavtals omfattning

Skiljeavtalets omfattning är alltså avgörande för vilka tvistefrågor som faller under skiljenämndens behörighet. Omfattningen fastställs som utgångspunkt genom *tolkning av skiljeavtalet*.⁷⁵ I detta avsnitt presenteras grunderna för hur denna tolkning ska gå till.

Ett skiljeavtal ska, trots dess delvis processuella karaktär, tolkas enligt allmänna tolkningsregler och principer.⁷⁶ Utgångspunkten vid tolkningen är därmed att försöka utröna vad parterna gemensamt har avsett med skiljeavtalet.⁷⁷ Ett skiljeavtal är dock i regel standardmässigt utformat och har vanligtvis inte varit föremål för någon särskild diskussion mellan parterna inför avtalslutet.⁷⁸ Detta medför att det i praktiken ofta är svårt att fastställa en gemensam partsavsikt med skiljeavtalet.⁷⁹

⁷² Jfr 1 § första stycket LSF tillsammans med 34 § första stycket 1 LSF som slår fast att en skiljedom får klandras om skiljenämnden i domen har avgjort en fråga som inte omfattas av ett giltigt skiljeavtal. Av denna bestämmelse följer således att en skiljenämnd bara är behörig att pröva tvister som faller inom ett skiljeavtals omfattning, se prop. 1998/99:35, s. 143 och 232; Olsson & Kvart, 2000, s. 139–140; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, V:34-4.1.1 och 4.1.2.

⁷³ På liknande sätt kan skiljeavtalets omfattning avgöra vilka tvister som faller under en ad hoc-skiljenämnds behörighet och vilka tvister som ska prövas av en skiljenämnd i ett institutionellt förfarande, jfr problemsituation 3 i avsnitt 2.4.

⁷⁴ Se vidare Petrochilos, 2003, s. 113–115; Maunsbach, 2015, s. 84–86, 109–110 och 195; Danelius, 2015, s. 209 och 235.

⁷⁵ Cars, 2000, s. 37; Andersson m.fl., 2011, s. 48; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.1.1.

⁷⁶ Mål T 5437-17 (p. 13). Se även Dillén, SvJT 1937, s. 689; Hassler & Cars, 1989, s. 40; Heuman, 1999, s. 73; Madsen, 2016, s. 106; Lindskog, Zeteo, 2018-09-07, I:0-3.2.1.

⁷⁷ Dillén, SvJT 1937, s. 694 in fine; Hassler & Cars, 1989, s. 40; Lindell, 2017, s. 700. Jfr även Hedwall, 2004, s. 67; Lehrberg, 2016, s. 36.

⁷⁸ Madsen, 2016, s. 37; jfr Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.2.1.

⁷⁹ Detta har påtalats av HD i mål T 5437-17 (p. 13). Se även Bernitz, 2018, s. 92 och 99.

Om det inte går att fastställa en gemensam partsavsikt, får istället en objektiv tolkning göras utifrån skiljeklausulens ordalydelse och andra relevanta tolkningsdata.⁸⁰ HD har dessutom, i det nyligen avgjorda målet T 5437-17, uttalat att det vid tolkningen av ett skiljeavtals omfattning är ”naturligt att utgå från att skiljeavtalet ska fylla en förnuftig funktion och utgöra en rimlig reglering av parternas intressen”.⁸¹ Enligt HD bör man därför, så länge inga andra tolkningsdata talar emot det, kunna anta att parternas avsikt med skiljeavtalet har varit att uppkomna tvister ska lösas snabbt och i ett sammanhållet förfarande inför en av parterna vald skiljenämnd.⁸²

I den juridiska litteraturen har ibland uttalats att skiljeavtal ska tolkas restriktivt.⁸³ Här gäller det dock att skilja på frågan om *ett skiljeavtal överhuvudtaget har kommit till stånd* och frågan om *vilka tvister som omfattas av ett skiljeavtal*. Uttalandena om att skiljeavtal ska tolkas restriktivt har endast relevans vad gäller den förstnämnda frågan. För att ett skiljeavtal ska anses ingånget är nämligen utgångspunkten att det av omständigheterna *tydligt* måste framgå att det varit parternas avsikt att ingå just ett sådant avtal.⁸⁴

Något liknande tydlighetskrav uppställs dock inte vid bedömningen av frågan om ett skiljeavtals omfattning. Här tyder praxis snarare på att ett skiljeavtals omfattning ska tolkas förhållandevis generöst eller extensivt.⁸⁵ I NJA 2010 s. 734 har detta formulerats av HD som att en skiljeklausul som utgångspunkt omfattar huvudavtalet (dvs. det avtal som skiljeklausulen ingår i) *i dess helhet*.⁸⁶ En skiljeklausul presumeras med andra ord omfatta alla tvister med anledning av det rättsförhållande som den tar sikte på.⁸⁷

Eftersom utgångspunkten är att en skiljeklausul omfattar alla tvister med anledning av huvudavtalet kan av dess ordalydelse endast följa en begränsning av omfattningen, inte en utvidgning av den.⁸⁸ För att en sådan begränsning ska vara för handen måste den dock framgå *explicit* av skiljeklausulens

⁸⁰ Mål T 5437-17 (p. 13); Bernitz, 2018, s. 92. Med tolkningsdata avses här ”alla de för avtalssituationen speciella fakta som kan få betydelse vid bedömningen av vad som skall gälla mellan parterna”, se Adlercreutz & Gorton, 2010, s. 45.

⁸¹ Mål T 5437-17 (p. 13). Jfr liknande uttalanden i NJA 2015 s. 741 (p. 11) och NJA 2001 s. 750 (s. 755) som dock båda rörde tolkningen av andra avtalstyper än skiljeavtal.

⁸² Mål T 5437-17 (p. 13; jfr p. 18).

⁸³ Se t.ex. Dillén, SvJT 1937, s. 689; Heuman, 1987, s. 235; Hassler & Cars, 1989, s. 40.

⁸⁴ Se t.ex. Heuman, 1999, s. 52; Heuman, JT 2014/15, s. 454; Maunsbach, 2015, s. 179; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-2.1.3. Existensen av ett sådant tydlighetskrav ger även praxis visst stöd för, se RH 1980:48; RH 1982:102; RH 1995:123. Jfr även NJA 1974 s. 573; Svea hovrätt, dom 2004-05-25, mål nr T 1361-02 (s. 18 i domen).

⁸⁵ Se t.ex. mål 5437-17 (p. 14). Jfr Heuman, 1999, s. 72–75; Hobér, 2011, s. 102 f.; Madsen, 2016, s. 111 f.; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-3.2.1 med not 13 och I:0-6.1.1.

⁸⁶ Se p. 7 i domskälen.

⁸⁷ Jfr Widjeskog, 2016, s. 602.

⁸⁸ NJA 2010 s. 734 (p. 7).

ordalydelse.⁸⁹ Så länge klausulen är av ”gängse typ” – dvs. har formulerats på ett vanligt, standardiserat sätt utan några klara inskränkningar i dess omfattning – ska den därför ges full räckvidd.⁹⁰

3.4 Identifieringskravet i 1 § LSF begränsar parternas avtalsfrihet

Enligt vad som framkommit i avsnittet ovan ska ett skiljeavtals omfattning tolkas enligt allmänna tolkningsregler och principer. Utgångspunkten är alltså att en skiljeklausul ska ges den omfattning som parterna gemensamt har avsett. En slags yttersta gräns för parternas avtalsfrihet följer dock av de krav som ställs upp i 1 § LSF på ett giltigt skiljeavtal. Kraven är tvingande och gäller för både inhemska och internationella skiljeförfaranden.⁹¹ Parterna kan inte avtala om att fler tvister ska omfattas av ett skiljeavtal än vad som tillåts enligt bestämmelsen.⁹²

När en skiljenämnd ska bedöma huruvida en skiljeklausul i ett avtal mellan två parter även omfattar en tvist som grundas på ett annat därmed sammanhängande avtal är det framförallt *ett* krav i 1 § LSF som kan få betydelse i bedömningen.⁹³ Kravet framgår av 1 § första stycket andra meningen LSF och har följande lydelse:

Ett [skiljeavtal] kan avse framtida tvister om ett rättsförhållande som är angivet i avtalet.

⁸⁹ Bolding, 1962, s. 96; Heuman, 1999, s. 74. Jfr också NJA 1984 s. 229 där en skiljeklausul ansågs innehålla en sådan explicit formulering, med konsekvensen att klausulen endast ansågs omfatta vissa tvister med anledning av huvudavtalet.

⁹⁰ För exempel på när detta har skett, se t.ex. NJA 1913 s. 415; NJA 1919 s. 396; NJA 1919 s. 497; NJA 1948 s. 590; NJA 1976 s. 125. Se vidare Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.2.3.

⁹¹ Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-2.2. Se vidare 46 § LSF som slår fast att LSF ska tillämpas även på internationella skiljeförfaranden. Med ”inhemska” skiljeförfaranden avser jag skiljeförfaranden som äger rum i Sverige mellan två svenska parter. Med ”internationella” skiljeförfaranden avser jag skiljeförfaranden som äger rum i Sverige, men som har någon form av internationell anknytning (t.ex. genom att ena parten är utländsk), jfr Madsen, 2009, s. 50.

⁹² Heuman, 2014, s. 30; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.1.1 och I:0-6.2.2.

⁹³ Jfr avsnitt 1.3.

I den juridiska litteraturen har kravet getts många olika namn.⁹⁴ För tydlighetens skull har jag dock valt att i uppsatsen uteslutande hänvisa till det som *identifieringskravet*.⁹⁵

Av identifieringskravet följer att ett skiljeavtal som tar sikte på framtida tvister endast kan omfatta tvister om ett rättsförhållande som angivits, eller *identifierats*, i avtalet. Skiljeavtalet får med andra ord inte avse alla möjliga tvister eller alla tvister av ett visst slag som skulle kunna uppstå mellan parterna i framtiden. Parterna måste istället individualisera och konkretisera det rättsförhållande som skiljeavtalet tar sikte på.⁹⁶ För att identifieringskravet ska vara uppfyllt krävs som stark huvudregel också att rättsförhållandet redan har uppkommit eller uppstår samtidigt som skiljeavtalet ingås.⁹⁷

Identifieringskravet upptogs redan i 1887 års skiljemannalag och överfördes därefter till lagen (1929:145) om skiljemän och sedan till LSF.⁹⁸ Trots att kravet alltså kan spåras långt tillbaka i lagstiftningen har det aldrig varit föremål för någon särskild diskussion i förarbetena. I motiven från 1887 angavs endast att ett skiljeavtal angående framtida tvister bara är giltigt i den utsträckning det avser tvister som härflyter från visst, i skiljeavtalet bestämt rättsförhållande.⁹⁹ Någon utförlig förklaring till varför kravet infördes gavs inte. Lagberedningen konstaterade bara kortfattat att det varken fanns något känt behov eller skulle överensstämja med god ordning att utsträcka parternas avtalsfrihet på denna punkt.¹⁰⁰

⁹⁴ I den juridiska litteraturen förekommer hänvisningar till t.ex. ”kravet på angivandet av visst rättsförhållande i skiljeavtalet” i Dillén, 1933, s. 108; ”kravet på ett angivet rättsförhållande” i Schöldström, JT 2007/08, s. 472; ”kravet på ett bestämt rättsförhållande” i Heuman, 2014, s. 30; och ”individualiseringskravet” i Lindell, 2017, s. 700.

⁹⁵ Denna benämning förekommer också i Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.2.2 och I:1-5.1.2.

⁹⁶ Prop. 1998/99:35, s. 210; Heuman, 1999, s. 47 f.; Cars, 2000, s. 33; Madsen, 2016, s. 64; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.1.2 och I:1-5.1.3.

⁹⁷ Cars, 2000, s. 33; Olsson & Kvart, 2000, s. 37; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.1.3. Jfr även Runesson, JT 2002/03, s. 683. I den juridiska litteraturen har dock argumenterats för att det i vissa situationer borde vara möjligt att i skiljeavtalet beskriva ett ännu inte uppkommet rättsförhållande med sådan tydlighet och precision att identifieringskravet är uppfyllt, se Heuman, 1999, s. 48. Dessa undantagssituationer är dock inte direkt relevanta för min granskning, varför de inte diskuteras vidare i uppsatsen.

⁹⁸ Lydelsen i 1 § första stycket LSF skiljer sig dock något från de tidigare lydelserna i 1887 års skiljemannalag och 1929 års lag om skiljemän. I de äldre lagarna angavs identifieringskravet på följande sätt: ”Skiljeavtal [...] kan [...] avse framtida tvist, härflytande av visst rättsförhållande, som angives i avtalet.”

⁹⁹ NJA II 1887 nr 4, s. 16. Jfr NJA II 1884 nr 2, s. 40.

¹⁰⁰ NJA II 1887 nr 4, s. 16. Detta uttalande har senare kommenterats utförligt av Dillén, 1933, s. 107 f.

En närmare utläggning av identifieringskravet saknas också i förarbetena till 1929 års lag om skiljemän och LSF.¹⁰¹ I propositionen till LSF finns bara två meningar om identifieringskravet, nämligen följande:

Det går [...] liksom hittills inte att träffa skiljeavtal beträffande alla tvister parterna emellan. Skiljeavtalet måste konkretiseras till ett visst rättsförhållande.¹⁰²

I kontrast till tystnaden i förarbetena finns i den juridiska litteraturen många redogörelser för identifieringskravet och dess syfte.¹⁰³ Den allmänna uppfattningen tycks däri vara att identifieringskravet är motiverat av rättssäkerhetsskäl. Som redogjorts för i avsnitt 3.3.1 innebär ett skiljeavtal en avsägelse av rätten till domstolsprövning. För att en sådan avsägelse ska kunna accepteras måste parterna redan då de ingår ett skiljeavtal kunna förutse vilka tvister mellan dem som kan komma att prövas i ett framtida skiljeförfarande. Denna förutsebarhet hade inte kunnat uppnås om det varit tillåtet för parterna att ingå generella skiljeavtal som tog sikte på alla potentiella framtida tvister mellan dem. Genom identifieringskravet blir det alltså enklare för parterna att bedöma skiljeavtalets verkningar.¹⁰⁴

Normalt torde det vara förhållandevis enkelt att fastställa om identifieringskravet är uppfyllt eller inte. Den vanligaste typen av skiljeavtal utgörs av en skiljeklausul i ett avtal mellan två parter.¹⁰⁵ En väldigt enkel skiljeklausul skulle då exempelvis kunna formuleras så här:

Twist angående detta avtal ska slutligen avgöras genom skiljedom.

Här identifieras huvudavtalet ("detta avtal") som ett rättsförhållande i skiljeklausulen. Om det i framtiden skulle uppstå en tvist mellan parterna som grundades på just detta avtal skulle identifieringskravet alltså vara uppfyllt och en skiljenämnd vara behörig att pröva tvisten.¹⁰⁶

¹⁰¹ Jfr prop. nr 226 år 1929, s. 36.

¹⁰² Prop. 1998/99:35, s. 210. Jfr SOU 1994:81, s. 256 f.

¹⁰³ Även HD har i ett antal avgöranden, såsom NJA 2010 s. 734 (p. 4 och 10), NJA 2012 s. 183 (p. 9), NJA 2017 s. 226 (p. 9 och 13) och mål 5437-17 (p. 12), gjort hänvisningar till identifieringskravet. Det rör sig dock enbart om allmänna uttalanden som överensstämmer med de som gjorts i förarbetena, varför jag inte tar upp dem särskilt här.

¹⁰⁴ Se diskussion angående detta i t.ex. Dillén, 1933, s. 107 f.; Heuman, 1999, s. 48; Heuman, 2014, s. 30; Heuman, JT 2014/15, s. 455 f.; Lindell, 2017, s. 700; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.1.2.

¹⁰⁵ Prop. 1998/99:35, s. 74; Olsson & Kvart, 2000, s. 37; Öhrström, 2009, s. 31.

¹⁰⁶ Detta gäller givetvis under förutsättning att övriga behörighetskrav, såsom kravet på skiljedomsrätt i 1 § LSF, är uppfyllda.

I vissa situationer kan det dock vara betydligt svårare att avgöra vilket eller vilka rättsförhållanden som en skiljeklausul avser och huruvida en uppkommen tvist faktiskt grundas på något av dessa rättsförhållanden. Frågan vilka omständigheter som kan hänföras till ett och samma rättsförhållande blir då ofta avgörande i bedömningen av om identifieringskravet är uppfyllt eller inte.¹⁰⁷ Som visas i avsnitt 4.4 gäller detta inte minst i situationer som rör skiljeklausuler i sammanhängande avtal.

Avslutningsvis bör understrykas att identifieringskravet i praktiken bara får betydelse om parterna, när en tvist väl har uppstått, är *oense* om huruvida tvisten omfattas av ett tidigare ingånget skiljeavtal mellan dem.¹⁰⁸ Det finns inget som hindrar parterna från att komma överens om att hänskjuta en viss *uppkommen* tvist till skiljeförfarande trots att den inte rör ett rättsförhållande som identifierats i ett tidigare skiljeavtal. Parternas nya överenskommelse att hänskjuta tvisten till skiljeförfarande ersätter då det ursprungliga skiljeavtalet.¹⁰⁹

¹⁰⁷ Heuman, 1999, s. 84; Andersson m.fl., 2011, s. 50 f.; Madsen, 2016, s. 108; Lindell, 2017, s. 702; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.1.3 och I:1-5.2.3.

¹⁰⁸ Jfr Dillén, 1933, s. 108–109.

¹⁰⁹ Den nya överenskommelsen kan ingås skriftligt, muntligt eller genom konkludent handlande, se t.ex. Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-2.1.2. Jfr Hobér, 2011, s. 185.

4 Skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal

4.1 Inledning

I föregående kapitel har jag redogjort för vad som i allmänhet gäller kring skiljenämndens behörighetsprövning och tolkning av en skiljeklausuls omfattning. Med detta som grund presenterar jag i detta kapitel en metod för hur skiljenämndens behörighetsprövning bör gå till i en situation där skiljekäranden påkallar skiljeförfarande med stöd av en skiljeklausul i ett avtal mellan denne och skiljesvaranden, men där tvisten grundas på ett annat därmed sammanhängande avtal.

Jag argumenterar i detta kapitel för att skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal består av *maximalt fyra steg*. Skiljenämnden ska pröva stegen var för sig. Finner skiljenämnden att den är behörig redan vid steg 1 stannar prövningen där och de resterande stegen behöver inte gås igenom. Finner skiljenämnden att den är behörig under steg 2 avslutas prövningen där osv. Detta innebär att en prövning enligt steg 4 *bara* aktualiseras om skiljenämnden inte kunnat fastställa att den är behörig enligt något av de tidigare stegen. Om skiljenämnden inte anser att den är behörig enligt något av stegen ska skiljekärandens talan avvisas.

I praxis finns det exempel där samtliga steg har tillämpats i bedömningen av om en skiljeklausul i ett avtal omfattar en tvist grundad på ett annat avtal mellan samma parter.¹¹⁰ Det är dock betydligt vanligare att domstolarna fokuserar sin prövning kring endast något eller några av stegen utan att gå igenom samtliga.¹¹¹ I de flesta fallen beror nog detta på att det varit uppenbart att ett visst steg inte varit tillämpligt eller på att det i tvisten inte har åberopats sådana omständigheter som medför att en prövning måste ske av samtliga steg.¹¹² Att behörighetsprövningen *kan* innefatta samtliga steg innebär alltså inte att den alltid *ska* göra det.

¹¹⁰ Se t.ex. Svea hovrätt, dom 2017-10-31, mål nr T 6247-15.

¹¹¹ Se t.ex. NJA 2005 not 5; AD 2012 nr 20.

¹¹² För att en prövning av steg 2 ska aktualiseras krävs t.ex. att någon av parterna har gjort gällande att parterna avtalat om att skiljeklausulen i parternas ursprungliga avtal även ska omfatta ett senare ingånget avtal. Om ingen av parterna åberopar att ett nytt avtal har ingåtts för att utsträcka skiljeklausulens tillämpningsområde ska skiljenämnden självfallet inte pröva detta steg självmant. Se vidare avsnitt 4.3.

Vad gäller framförallt äldre rättsfall lider de ofta av bristen att motiveringarna är väldigt kortfattade. Det medför att gränsdragningen mellan de olika stegen i behörighetsprövningen inte alltid framkommer särskilt tydligt i dom- eller beslutsskäl.¹¹³ När jag i avsnitten nedan diskuterar praxis har jag därför varit noggrann med att ange om det i ett visst fall är oklart hur domstolen har resonerat.

I kapitlet använder jag mig genomgående av begreppen Avtal 1 och Avtal 2 för att beteckna två sammanhängande avtal. *Avtal 1* utgör i detta sammanhang parternas huvudavtal eller ursprungliga avtal som innehåller den skiljeklausul som skiljekäranden anser är tillämplig på tvisten, medan *Avtal 2* utgör det underliggande eller senare ingångna avtalet som skiljekäranden grundar sin talan på. Den centrala fråga som jag ämnar att besvara i detta kapitel är under vilka förutsättningar skiljeklausulen i Avtal 1 även omfattar en tvist som grundas på Avtal 2.

4.2 Steg 1: Är skiljekärandens påstående om att tvisten grundas på ett rättsförhållande som omfattas av skiljeklausulen i Avtal 1 tillräckligt för att grunda behörighet?

4.2.1 Innebörden av steg 1 (påståendedoktrinen)

Det första steget i skiljenämndens behörighetsprövning går ut på att skiljenämnden ska tillämpa den s.k. *påståendedoktrinen*. Skiljenämnden ska då bedöma om skiljekäranden påstår att tvisten grundas på ett rättsförhållande som omfattas av skiljeklausulen i Avtal 1. Om så är fallet är utgångspunkten att skiljenämnden är behörig att pröva tvisten.

Påståendedoktrinen har varit föremål för mycket diskussion i den juridiska litteraturen och dess exakta innehåll och räckvidd har det rått (och råder det fortfarande i viss mån) skilda meningar om.¹¹⁴ HD har dock i ett antal avgö-

¹¹³ Till exempel är det i en del fall oklart om domstolen gjort en bedömning av steg 3 eller steg 4, se t.ex. NJA 1973 s. 620; RH 1996:122; Svea hovrätt, beslut 1995-11-21, mål nr Ö 3156-95; Hovrätten för Västra Sverige, beslut 2005-02-10, mål nr Ö 4204-04; Svea hovrätt, dom 2011-12-12, mål nr T 10598-10. Se vidare avsnitt 4.4 och 4.5 nedan.

¹¹⁴ Se t.ex. Schöldström, 2007, s. 180–185; Heuman, JT 2009/10; Madsen, SvJT 2013; Falkman, SvJT 2016; Madsen, SvJT 2016, särskilt s. 664–673; Lindskog, Zeteo 2018-09-

randen uttalat att det är en ”etablerad grundsats” i svensk rätt att skiljenämnden vid behörighetsprövningen ska utgå från denna doktrin.¹¹⁵ Genom NJA 2008 s. 406 (och senare NJA 2017 s. 226) har HD också klarlagt påståendodoktrinen innebörd i skiljeförfaranden på följande sätt:

Kärnan i påståendodoktrinen får anses vara att skiljenämnden, när den prövar sin behörighet, inte skall ta ställning till existensen av de rättsfakta som skiljekäranden påstår omfattas av ett rättsförhållande som täcks av skiljeavtalet. Vid behörighetsprövningen skall skiljenämnden utgå från att dessa rättsfakta föreligger.¹¹⁶

Så länge som skiljekäranden grundar sin talan på ett rättsförhållande som omfattas av ett skiljeavtal följer alltså av påståendodoktrinen att skiljenämnden är behörig att pröva tvisten.¹¹⁷ Skiljekäranden måste då inte bevisa att de rättsfakta som denne har åberopat till stöd för sin talan föreligger. Det avgörande för skiljenämndens behörighet är istället vad skiljekäranden påstår om sin rätt.¹¹⁸

För att demonstrera när en skiljenämnd med stöd av påståendodoktrinen är behörig att pröva en tvist följer här ett fiktivt exempel:

Bolaget A påkallar skiljeförfarande och yrkar att bolaget B ska betala en viss summa pengar till A. Som grund gör A gällande att parterna ingått ett köp- och leveransavtal enligt vilket A åtagit sig att producera och leverera vissa produkter till B mot att B utger viss förskottsbetalning. A hävdar vidare att B inte har betalat något förskott och att det yrkade beloppet motsvarar vad A har rätt till enligt avtalet. I köp- och leveransavtalet finns en skiljeklausul.

B bestrider att A har rätt till förskott enligt köp- och leveransavtalet. Enligt B har frågan om ett eventuellt förskott överhuvudtaget inte reglerats i parternas avtal. Eftersom det av köp- och leveransavtalet inte följer någon skyldighet för B att betala förskott anser B att skiljenämnden inte är behörig att pröva tvisten.

För att avgöra sin egen behörighet i denna situation ska skiljenämnden tillämpa påståendodoktrinen. A grundar sin talan på köp- och leveransavtalet (som innehåller en skiljeklausul) och *påstår* att detta avtal ger bolaget en viss rättighet gentemot B. Av påståendodoktrinen följer att skiljenämnden vid behörighetsprövningen inte ska ta ställning till om A verkligen har en sådan rättighet enligt

07, I:0-6.1.2 not 6; Madsen, DJ 2019-04-02; Schöldström, DJ 2019-04-16. Jfr även SOU 2015:37, s. 166.

¹¹⁵ NJA 2008 s. 406 (s. 416); NJA 2017 s. 226 (p. 10). Det kan nämnas att även allmän domstol ska tillämpa påståendodoktrinen på motsvarande sätt när den prövar om den är behörig att pröva en väckt talan, se t.ex. NJA 1973 s. 1, NJA 1973 s. 480, NJA 1982 s. 738, NJA 1984 s. 705, NJA 2005 s. 586 och NJA 2012 s. 183.

¹¹⁶ NJA 2008 s. 406 (s. 416). Jfr liknande formulering i NJA 2017 s. 226 (p. 10).

¹¹⁷ NJA 2017 s. 226 (p. 10). Se även Heuman, 1999, s. 76; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.1.2.

¹¹⁸ Heuman & Westberg, 1995, s. 27–28; Schöldström, 2007, s. 172; Heuman, JT 2009/10, s. 360; Heuman, JT 2011/12, s. 652; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.1.2.

avtalet. Istället ska skiljenämnden utgå från att köp- och leveransavtalet ger A den påstådda rätten till förskottsbetalning och därmed ge sig själv behörighet att pröva tvisten. Det faktum att B har gjort en invändning om att A inte har rätt till förskott enligt köp- och leveransavtalet ändrar inte denna bedömning.

Exemplet demonstrerar också att påståendedoktrinsens räckvidd gäller s.k. *dubbelrelevanta rättsfakta*, dvs. rättsfakta som både har betydelse för behörighetsfrågan och för den materiella frågan i målet.¹¹⁹ I exemplet utgör A:s påstående om att köp- och leveransavtalet ger A en rätt till förskottsbetalning ett dubbelrelevant rättsfaktum. För att skiljenämnden ska bli behörig räcker det att A påstår att detta rättsfaktum föreligger. Det är först därefter, vid sakprövningen, som skiljenämnden ska bedöma hur det faktiskt förhåller sig. Lyckas A då inte bevisa sitt påstående ska skiljenämnden ogilla (inte avvisa) dennes talan.

4.2.2 Påståendedoktrinsens undantag

Utgångspunkten är alltså att skiljenämnden vid behörighetsprövningen ska tillämpa påståendedoktrinen. Doktrinen är dock förenad med tre viktiga undantag.¹²⁰ Den ska *inte* tillämpas om:

1. Skiljekärandens talan är *uppenbart ogrundad*.¹²¹
2. Parterna är oense om huruvida ett *bindande skiljeavtal* mellan dem överhuvudtaget föreligger.¹²²
3. Parterna är oense om huruvida *skiljeavtalet omfattar* det rättsförhållande som skiljekäranden grundar sin talan på.¹²³

¹¹⁹ Pålsson, SvJT 1999, s. 315; Schöldström, 2007, s. 173–174; Heuman, JT 2009/10, s. 343; SOU 2015:37, s. 163. Jfr Lindskogs tillägg i NJA 2008 s. 406 (s. 421).

¹²⁰ Dessa tre undantag från påståendedoktrinen får anses allmänt vedertagna. Det kan dock noteras att det i den juridiska litteraturen har förts diskussioner rörande ytterligare potentiella undantag till påståendedoktrinen, se Heuman, JT 2017/18, s. 900–901.

¹²¹ Skiljenämnden är alltså inte behörig att pröva en tvist med stöd av påståendedoktrinen om skiljekärandens påstående om att tvisten grundas på ett rättsförhållande som omfattas av skiljeavtalet helt uppenbart saknar fog. Undantaget antyds i NJA 1982 s. 738 (s. 741) och NJA 2005 s. 586 (s. 593) och har även hänvisats till i ett antal hovrättsavgöranden, se t.ex. Svea hovrätt, dom 2012-10-05, mål nr T 8399-11. I den juridiska litteraturen har undantagets existens också fått stöd av en rad rättsvetare, se t.ex. Welamson, SvJT 1964, s. 278 f.; Heuman, 1999, s. 76, Schöldström, JT 2008/09, s. 140. Jfr dock Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.1.2 not 5 samt Lindskogs tillägg i NJA 2008 s. 406 (s. 422) – Författaren tycks där ifrågasätta om detta undantag till påståendedoktrinen verkligen bör upprätthållas.

¹²² Den part som inte har ingått något skiljeavtal ska alltså inte kunna tvingas in ett skiljeförfarande med stöd av påståendedoktrinen, se NJA 2017 s. 226 (p. 10); NJA 2008 s. 406 (s. 416 f.). Se vidare Heuman, JT 2009/10, s. 339; Heuman, JT 2011/12, s. 652.

¹²³ NJA 2017 s. 226 (p. 10); NJA 2008 s. 406 (s. 417); Heuman, JT 2009/10, s. 340; Heuman, JT 2016/17, s. 199; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-6.1.2 särskilt not 9. Se även Svea hovrätt, dom 2017-10-31, mål nr T 6247-15 (s. 12).

Vad gäller de problemsituationer som denna uppsats utgår från är det framförallt *det tredje undantaget* till påståendedoktrinen som får betydelse vid skiljenämndens behörighetsprövning. I samtliga problemsituationer är parterna nämligen oense om huruvida skiljeklausulen i Avtal 1 omfattar en tvist som grundas på Avtal 2.¹²⁴ Med andra ord råder det oenighet mellan parterna om den åberopade skiljeklausulens omfattning.¹²⁵

Denna oenighet kan inte lösas med hjälp av påståendedoktrinen. Skiljekärandens blotta påstående om att tvisten grundas på ett rättsförhållande som omfattas av skiljeklausulen i Avtal 1 är alltså i denna situation *inte* tillräckligt för att grunda behörighet för skiljenämnden. Istället måste skiljenämnden bestämma skiljeklausulens omfattning vid behörighetsprövningen.¹²⁶

4.3 Steg 2: Har parterna avtalat om att skiljeklausulen i Avtal 1 även ska omfatta tvister som grundas på Avtal 2?

4.3.1 Introduktion till steg 2

En tillämpning av påståendedoktrinen förutsätter alltså att det är ostridigt mellan parterna eller har fastställts i rättslig ordning att skiljeklausulen i Avtal 1 omfattar tvister som grundas på Avtal 2.¹²⁷ Om parterna är oense om skiljeklausulens omfattning kan skiljenämnden inte förlita sig på skiljekärandens påstående utan måste göra en egen bedömning. Det är bara om skiljenämnden vid denna bedömning kommer fram till att skiljeklausulen omfattar Avtal 2 som skiljenämnden blir behörig att pröva tvisten.

Som argument till varför skiljeklausulen i Avtal 1 omfattar en tvist som grundas på Avtal 2 skulle skiljekäranden kunna göra gällande att parterna *avtalat om* att skiljeklausulen i Avtal 1 även ska omfatta Avtal 2. Skiljekäranden

¹²⁴ Se kapitel 2; jfr avsnitt 1.3.

¹²⁵ Detta kan jämföras med exemplet som presenterades i avsnitt 4.2.1 ovan där oenigheten mellan parterna A och B *inte* handlade om huruvida skiljeklausulen omfattade en tvist grundad på köp- och leveransavtalet, utan endast om detta avtal gav A den påstådda rätten till förskottsbetalning. Det hela kan också formuleras som att parterna i och för sig var överens om att det rättsförhållande som utgjordes av köp- och leveransavtalet (och som A grundade sin talan på) omfattades av skiljeklausulen, men att de var oense om huruvida den materiella rättighet som A påstod följde av detta rättsförhållande verkligen existerade. I denna typ av situation är inget av undantagen till påståendedoktrinen tillämpligt. Jfr Andersson m.fl., 2011, s. 56 f.

¹²⁶ NJA 2008 s. 406 (s. 417); SOU 2015:37, s. 166; Heuman, 2016/17, s. 199.

¹²⁷ Jfr NJA 2008 s. 406 (s. 417).

skulle med andra ord kunna åberopa som *rättsfaktum* att parterna ingått en överenskommelse med innebörden att skiljeklausulen ska täcka båda avtalen. I sådant fall aktualiseras en prövning av steg 2. Skiljenämnden ska då bedöma om ett avtal om att utsträcka skiljeklausulens tillämpningsområde har kommit till stånd. Om så anses vara fallet är skiljenämnden behörig att pröva tvisten.¹²⁸

Det bör enligt mig framhållas att en bedömning enligt detta steg endast ska ske om skiljekäranden *åberopat* att parterna ingått ett nytt avtal. En skiljenämnd får nämligen inte till grund för sin bedömning lägga en omständighet som inte har åberopats av någon av parterna.¹²⁹ Skiljenämnden får alltså inte självmant pröva om parterna avtalat om att skiljeklausulen i Avtal 1 ska utsträckas till Avtal 2.

När skiljenämnden gör en bedömning enligt steg 2 bör nämnden också ha identifieringskravet i 1 § LSF i åtanke. Som redogjorts för i avsnitt 3.4 kan ett skiljeavtal i princip bara avse rättsförhållanden som uppkommit före (eller senast samtidigt som) skiljeavtalet ingås. Detta medför att det är först när parterna ingår Avtal 2 som de kan avtala om att utsträcka ett tidigare ingånget skiljeavtal till att även omfatta detta avtal. Parterna kan alltså inte i förväg, innan Avtal 2 har uppstått, avtala om att detta avtal ska omfattas av skiljeklausulen i Avtal 1.¹³⁰

4.3.2 Allmänna avtalsrättsliga principer som grund för bedömningen

Vid prövningen av frågan om parterna avtalat om att utsträcka skiljeklausulens tillämpningsområde till att avse Avtal 2 ska skiljenämnden tillämpa allmänna avtalsrättsliga regler.¹³¹ Den part som påstår att ett avtal kommit till stånd, i detta fall skiljekäranden, har bevisbördan för det.¹³² Skiljekäranden

¹²⁸ Det bör understrykas att frågan alltså inte är om parterna ingått ett helt nytt skiljeavtal rörande Avtal 2 utan om parterna kan anses ha avtalat om att skiljeklausulen i Avtal 1 även ska omfatta Avtal 2. Det rör sig alltså fortfarande enbart om *ett* skiljeavtal.

¹²⁹ Prop. 1998/99:35, s. 119 och 143 f.; Heuman, 1999, s. 337–338; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, IV:0-3.2.1. Motsvarande regel gäller också i civilprocessen, se 17 kap. 3 § RB.

¹³⁰ Undantag skulle *möjligen* kunna göras om parterna i skiljeklausulen anger Avtal 2 med sådan konktion och precision att identifieringskravet är uppfyllt, jfr Heuman, 1999, s. 48; Heuman, JT 2011/12, s. 672.

¹³¹ Dillén, 1933, s. 141; Bolding, 1962, s. 74; Nerep, 1987, särskilt s. 396 ff.; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-2.1.1. Som redovisades i avsnitt 1.3 faller det utanför uppsatsens syfte att närmare beröra dessa regler. Istället hänvisas till standardverken på den allmänna avtalsrättens område, se t.ex. Adlercreutz m.fl., 2016; Ramberg & Ramberg, 2016.

¹³² Se t.ex. Heuman, 2005, s. 225 ff.; Hedwall, 2004, s. 112; Adlercreutz & Gorton, 2010, s. 33. Jfr även Svea hovrätt, dom 2017-10-31, mål nr T 6247-15; Svea hovrätt, dom 2007-02-21, mål nr T 6762-05.

måste alltså bevisa att det varit parternas gemensamma avsikt att skiljeklausulen i Avtal 1 skulle omfatta tvister som grundas på Avtal 2.

I teorin kan ett avtal om att utsträcka en skiljeklausuls tillämpningsområde komma till stånd på flera olika sätt. I svensk rätt uppställs nämligen inget formkrav på ett skiljeavtal.¹³³ Som redogjorts för i avsnitt 3.3.2 är dock avtalströskeln för ett skiljeavtal förhållandevis hög. För att skiljenämnden ska komma fram till att parterna avtalat om att skiljeklausulen i Avtal 1 även ska gälla tvister som grundas på Avtal 2 torde det därför behöva framgå tydligt av de åberopade omständigheterna.

Så skulle exempelvis kunna vara fallet om parterna, i anslutning till att de ingår Avtal 2, gör ett skriftligt tillägg till skiljeklausulen i Avtal 1 som föreskriver att skiljeklausulen även ska gälla det senare ingångna avtalet.¹³⁴ Har parterna i mejlkorrespondens eller genom andra konkreta handlingar gett uttryck för att skiljeklausulens tillämpningsområde ska utvidgas till Avtal 2 torde det också kunna utgöra tillräckligt stark bevisning för att parterna ingått en överenskommelse med detta innehåll.¹³⁵

I situationer där partsavsikten inte kommit till uttryck i skrift blir det dock svårare för skiljekäranden att styrka att ett nytt avtal kommit till stånd.¹³⁶ Detta demonstreras inte minst i praxis där jag inte kunnat hitta något fall där en domstol, utan tydlig skriftlig bevisning, kommit fram till att parterna avtalat om att skiljeklausulen i Avtal 1 även skulle gälla tvist grundad på Avtal 2.

I den juridiska litteraturen har dock argumenterats för att en överenskommelse om att utsträcka skiljeklausulen i Avtal 1 till att omfatta Avtal 2 även bör kunna komma till stånd genom parternas *konkludenta handlingar*. Detta gäller i synnerhet om skiljeklausulen avser ett varaktigt rättsförhållande, såsom ett ramavtal med bestämd löptid.¹³⁷

Lindskog tar i detta sammanhang upp ett exempel där parterna ingått ett ramavtal avseende framtida leveranser. I ramavtalet ges den rättsliga kontexten för de framtida leveranserna. Ramavtalet innehåller också en skiljeklausul. När en leverans väl sker framhåller Lindskog att den inte omfattas direkt av

¹³³ Se härom i t.ex. SOU 1994:81, s. 95; prop. 1998/99:35 s. 66 f.

¹³⁴ Jfr Heuman, JT 2011/12, s. 672; Heuman, 2014, s. 31.

¹³⁵ Jfr Heuman, JT 2011/12, s. 651 och 672.

¹³⁶ I sådana situationer är det nämligen svårare att styrka en gemensam partsvilja, se Heuman, JT 2011/12, s. 672.

¹³⁷ Andersson m.fl., 2011, s. 52 f.; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.1.3 med not 154, 159 och 161.

skiljeklausulen i ramavtalet eftersom leveransen ger upphov till ett nytt rättsförhållande som inte existerade när ramavtalet ingicks.¹³⁸ Om leveransen genomförs enligt den i ramavtalet föreskrivna ordningen får parterna dock anses ha godtagit att eventuella tvister rörande leveransen omfattas av ramavtalets skiljeklausul. Genom parternas ”konkludent uttryckta viljeförklaringar som ligger i leveransens genomförande” bör ett avtal om att utsträcka skiljeklausulens tillämpningsområde därmed anses ha kommit till stånd.¹³⁹

4.3.3 Bedömningar i praxis

Jag har inte kunnat hitta särskilt många fall där domstolarna gjort en bedömning av steg 2.¹⁴⁰ En trolig förklaring till detta är att det hör till ovanligheterna att en part åberopar att parterna ingått ett avtal om att utsträcka skiljeklausulens omfattning, vilket medför att det sällan blir aktuellt att göra en prövning enligt detta steg.¹⁴¹

Av den praxis som finns kan dock konstateras att det ska mycket till för att en skiljekärande ska lyckas styrka att det varit parternas avsikt att skiljeklausulen i Avtal 1 även ska omfatta tvist grundad på Avtal 2. Det tycks inte räcka att parterna i Avtal 2 intar generella hänvisningar till Avtal 1. Sådana hänvisningar är inte *i sig* tillräckliga för att bevisa att parterna har avtalat om att skiljeklausulen i Avtal 1 även ska gälla Avtal 2.¹⁴²

Att det förhåller sig på detta vis anser jag ligger i linje med den s.k. separationsprincipen som innebär att en skiljeklausul ska betraktas som ett självständigt avtal i förhållande till det huvudavtal som den ingår i.¹⁴³ Det torde därför krävas att parterna i Avtal 2 tydligt hänvisar till just skiljeklausulen i Avtal 1 för att parterna ska anses ha avtalat om att skiljeklausulen ska tillämpas på båda avtalen.

¹³⁸ Därmed följer av identifieringskravet att skiljeklausulen i ramavtalet inte kan omfatta leveransen, jfr avsnitt 3.4.

¹³⁹ Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I-1-5.1.3 med not 161.

¹⁴⁰ Sammantaget har jag hittat två rättsfall där en tydlig bedömning har skett av steg 2. Båda fallen är från hovrätterna, se Svea hovrätt, dom 2017-10-31, mål nr T 6247-15; Svea hovrätt, dom 2007-02-21, mål nr T 6762-05.

¹⁴¹ Som förklarades i avsnitt 4.3.1 ska en prövning enligt detta steg endast ske om någon av parterna har åberopat att ett avtal har ingåtts om att skiljeklausulen i Avtal 1 även ska gälla Avtal 2.

¹⁴² Svea hovrätt, dom 2017-10-31, mål nr T 6247-15; jfr NJA 2005 not 5 (min bedömning är dock att domstolen i detta fall gjort en bedömning enligt steg 3 snarare än steg 2, se vidare avsnitt 4.4.3).

¹⁴³ Principen är lagfäst i 3 § LSF. Se vidare prop. 1998/99:35, s. 74–75; NJA 2012 s. 790 (s. 798).

4.4 Steg 3: Är Avtal 1 och Avtal 2 hänförliga till ett och samma rättsförhållande med följderna att skiljeklausulen i Avtal 1 omfattar tvister som grundas på Avtal 2?

4.4.1 Introduktion till steg 3

I föregående avsnitt diskuterades den situationen där skiljekäranden åberopat att parterna avtalat om att skiljeklausulen i Avtal 1 även ska omfatta tvist grundad på Avtal 2. Ett annat alternativ för skiljekäranden är att göra gällande att skiljeklausulen i Avtal 1 omfattar tvister som grundas på Avtal 2 eftersom avtalen är hänförliga till ett och samma rättsförhållande.

Till skillnad från steg 2, där frågan är om parterna ingått ett *avtal* om ett utsträckt skiljeklausulens tillämpningsområde, är frågan enligt steg 3 om skiljeklausulen i Avtal 1 kan *tolkas* så att den även omfattar tvister med anledning av Avtal 2. Skiljenämndens prövning enligt detta steg går således ut på att bedöma om de omständigheter som skiljekäranden åberopat till stöd för sin talan är att hänföra till det rättsförhållande som angivits i skiljeklausulen i Avtal 1. Om så är fallet är skiljenämnden behörig att pröva tvisten.¹⁴⁴

Om skiljenämnden kommer fram till att Avtal 1 och Avtal 2 är att hänföra till ett och samma rättsförhållande utgör identifieringskravet inget hinder mot att skiljeklausulen i Avtal 1 tolkas så att den även omfattar tvist grundad på Avtal 2. Tvisten rör då nämligen det rättsförhållande som har identifierats i skiljeklausulen. Som redovisats i avsnitt 3.3.2 föreligger i denna situation dessutom en presumtion för att skiljeklausulen omfattar hela det identifierade rättsförhållandet. Detta gäller oavsett om rättsförhållandet regleras i ett eller flera avtal.

Den tolkning som skiljenämnden genomför enligt detta steg håller sig alltså inom de ramar som tillåts enligt identifieringskravet. Det är först om Avtal 2 anses vara hänförligt till ett *annat rättsförhållande* än det som angivits i skiljeklausulen som identifieringskravet hindrar skiljenämnden från att tolka

¹⁴⁴ Detta gäller givetvis under förutsättning att det inte av skiljeklausulens ordalydelse och/eller av andra omständigheter klart framgår att skiljeklausulens tillämpningsområde har inskränkts till enbart vissa tvister med anledning av det rättsförhållande som den tar sikte på, se avsnitt 3.3.2.

skiljeklausulen i Avtal 1 som att den även omfattar tvist grundad på Avtal 2.¹⁴⁵

4.4.2 Allmänna förutsättningar för att två skilda avtal ska anses hänförliga till ett och samma rättsförhållande

För att skiljenämnden ska bli behörig enligt steg 3 krävs alltså att Avtal 2 kan hänföras till det rättsförhållande som avses i skiljeklausulen i Avtal 1. Därmed blir det relevant att klargöra vad ett rättsförhållande är för något.

Begreppet ”rättsförhållande” har inte diskuterats i förarbetena till LSF.¹⁴⁶ I den juridiska litteraturen har dock ett rättsförhållande beskrivits som ett *konkret rättsligt förhållande mellan två parter*.¹⁴⁷ Ett rättsförhållande regleras ofta i ett avtal, men till rättsförhållandet kan hänföras fler omständigheter än de som direkt framgår av avtalet. Detta har av HD i NJA 2017 s. 226 uttryckts på följande sätt:

[...] till ett rättsförhållande är att hänföra inte bara rättsfakta som grundar förhållandet utan också *efterföljande rättsfakta som förändrar eller på något annat sätt påverkar detta, såsom uttryckliga eller konkludenta justeringar av avtalsinnehållet* [min kursivering] [...].¹⁴⁸

Att det mellan två parter föreligger två skilda avtal innebär alltså inte nödvändigtvis att det mellan parterna också föreligger två skilda rättsförhållanden. Så är enbart fallet om respektive avtal grundar ett nytt och självständigt rättsförhållande.

I den juridiska litteraturen har förts generella diskussioner om under vilka förutsättningar två avtal ska anses vara hänförliga till samma rättsförhållande. Det har uttalats att så länge Avtal 2 endast *justerar* eller *modifierar* innehållet i Avtal 1, är Avtal 2 inte att betrakta som självständigt i förhållande till Avtal 1. Genom Avtal 2 har då nämligen bara en ändring eller omgestaltning skett av det rättsförhållande som reglerats i Avtal 1 – men ett helt nytt rättsförhållande har inte uppstått.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Som visas i avsnitt 4.5 kan dock identifieringskravet åsidosättas i vissa särskilda undantagssituationer.

¹⁴⁶ Begreppet förekommer också i 13 kap. 2 § RB, men inte heller i förarbetena till denna bestämmelse ges någon närmare definition av vad som avses med ett rättsförhållande, se Fitger m.fl., Zeteo 2018-12-18, kommentaren till 13 kap. 2 § RB.

¹⁴⁷ Fitger m.fl., Zeteo 2018-12-18, kommentaren till 13 kap. 2 § RB.

¹⁴⁸ NJA 2017 s. 226 (p. 14). Se liknande uttalande i mål 5437-17 (p. 15).

¹⁴⁹ Se t.ex. Heuman, 1999, s. 83–90; Cars, 2000, s. 39 f.; Andersson m.fl., 2011, s. 51; Lindell, 2017, s. 702; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.3 med noter.

Som exempel nämns i litteraturen ofta den situationen där två parter ingår ett avtal med en skiljeklausul och samtidigt som detta eller en tid därefter ingår ett sido- eller tilläggsavtal. Skiljeklausulen ska då anses omfatta tvist som grundas på sido- eller tilläggsavtalet om detta avtal har en så nära anknytning till det ursprungliga avtalet att det, i Lindskogs termer, ”kan sägas utgöra en del av detta”.¹⁵⁰ Ett nytt självständigt rättsförhållande skapas dock om sido- eller tilläggsavtalet innebär en genomgripande förändring av eller ett omfattande tillägg till det ursprungliga avtalet.¹⁵¹

Avslutningsvis bör noteras att HD i mål T 5437-17 har berört begreppet rättsförhållande i LSF. I fallet uttalade HD, för första gången någonsin, att vid tolkningen av begreppet rättsförhållande (och skiljeavtal generellt) bör beaktas *de principer som ligger bakom 1958 års New York-konvention om erkännande och verkställighet av utländska skiljedomar* (New York-konventionen).¹⁵² Likt LSF innehåller New York-konventionen ett krav på att en skiljeklausul ska avse ett bestämt rättsförhållande (”a defined legal relationship”).¹⁵³ Beträffande de principer som ska beaktas vid tolkningen uttalade HD följande:

Principerna i konventionen, som syftar till att säkerställa ett enhetligt erkännande av skiljeavtal och till att underlätta verkställighet av skiljedomar, har i utländsk rättspraxis och i internationell doktrin ansetts motivera en *generös tolkning* [min kursivering] av skiljeavtalet, liksom av konventionens begrepp ”legal relationship” [...].¹⁵⁴

Uttalandet kan enligt mig förstås som att begreppet rättsförhållande i LSF, likt begreppet ”legal relationship” i New York-konventionen, ska tolkas generöst. Den närmare innebörden av denna ”generösa tolkning” – och hur den förhåller sig till identifieringskravet i 1 § LSF – ger dock HD:s domskäl inga besked om. Det är därför mycket svårt att säga om uttalandet innebär någon direkt förändring i förhållande till vad som redan utgör gällande rätt.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.3, särskilt not 184, 185, 187–190. För liknande resonemang, se även Cars, Lexino 2018-06-08, kommentaren till 1 § LSF, avsnitt 2.2.5. Liknande citat förekommer också i praxis, se t.ex. RH 2012:3; Svea hovrätt, dom 2012-05-10, mål nr T 10329-10.

¹⁵¹ Se t.ex. Heuman, JT 2011/12, s. 672.

¹⁵² Mål T 5437-17 (p. 14).

¹⁵³ Se artikel II.1 som föreskriver att ett skiljeavtal ska erkännas om det avser tvister angående ”a defined legal relationship”.

¹⁵⁴ Se p. 14 i domskälen.

¹⁵⁵ Min personliga bedömning är dock att domen inte innehåller några egentliga nyheter i förhållande till tidigare praxis, se vidare avsnitt 6.1.

4.4.3 Faktorer som tillmätts betydelse i praxis

Även om det i den juridiska litteraturen går att hitta vissa anvisningar om hur skiljenämnden bör gå till väga för att fastställa huruvida två avtal är hänförliga till samma rättsförhållande, måste prövningen i slutändan alltid ske utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.¹⁵⁶ Det finns med andra ord ingen enkel formel för att avgöra om en skiljeklausul ska tolkas så att den omfattar båda avtalen. I den praxis som jag har granskat tycks dock några faktorer ofta återkomma och ges särskild betydelse som tolkningsdata i domstolarnas bedömningar. En presentation av dessa faktorer ges därför i detta avsnitt.

Den enligt mig mest centrala faktorn för om två (eller flera) avtal är att hänföra till samma rättsförhållande är *avtalens materiella innehåll*. Om det finns ett tydligt samband mellan avtalens materiella innehåll, t.ex. genom att bestämmelser i avtalen överlappar varandra eller genom att det ena avtalet bara utgör en komplettering av det andra, kan en skiljeklausul i det ena avtalet gälla tvister med anledning av det andra avtalet.¹⁵⁷

I flera domstolsavgöranden tycks också denna faktor ha tillmätts avgörande betydelse för om avtalen ansetts hänförliga till samma rättsförhållande eller inte.¹⁵⁸ Nedan redogörs för tre rättsfall där jag anser att detta framgår extra tydligt:

I AD 2012 nr 20 hade en fotbollsspelare ingått ett anställningsavtal med en fotbollsförening. Anställningsavtalet innehöll en skiljeklausul. Dagen innan anställningsavtalet träffades hade parterna också ingått en muntlig överenskommelse om att spelaren skulle erhålla en s.k. sign on fee i utbyte mot att han åtog sig att spela för föreningen. Tvist uppstod med anledning av den muntliga överenskommelsen. I målet uttalade tingsrätten (vars beslut fastställdes av Arbetsdomstolen) att en sign on fee fick anses ha ett sådant direkt samband med anställningen att denna ersättning borde ses ”som en del av anställningsförhållandet”. Som anledning anförde tingsrätten att ersättningen utgjorde en grundläggande förutsättning för och ett utflöde av anställningsrelationen.

¹⁵⁶ Jfr Ramberg, SAR 1999:1, s. 26; Lindell, 2017, s. 702.

¹⁵⁷ Även i den juridiska litteraturen har avtalens materiella innehåll lyfts fram som en central faktor i bedömningen, se t.ex. Heuman, 1999, s. 90–92; Seifert Palm Lund, JT 2005/06, s. 437–439; Andersson m.fl., 2011, s. 51; Heuman, JT 2011/12, s. 674–675.

¹⁵⁸ Se t.ex. NJA 1910 s. 227 (där en skiljeklausul i ett köp- och leveransavtal inte ansågs omfatta en tvist grundad på ett efterföljande avtal, förmodligen eftersom det efterföljande avtalet rörde en prestation som inte reglerats i köp- och leveransavtalet); NJA 1919 s. 497 (där en vid sidan av ett entreprenadavtal träffad överenskommelse ansågs ha ett sådant samband med entreprenadavtalet att en tvist rörande sidoöverenskommelsen omfattades av skiljeklausulen i entreprenadavtalet); RH 1991:18 (där ett muntligt sidoavtal ansågs utgöra en utfyllnad till ett samarbetsavtal med konsekvensen att skiljeklausulen i samarbetsavtalet kunde tillämpas på tvist rörande de muntliga avtalsvillkoren). Jfr även NJA 1973 s. 620 (där det av domskälen dock inte framgår helt tydligt om HD gjort en bedömning av steg 3 eller steg 4).

Skiljeklausulen i anställningsavtalet ansågs därför omfatta tvist grundad på den muntliga överenskommelsen.¹⁵⁹

I NJA 2005 not 5 hade ett svenskt och ett finskt bolag ingått ett samarbetsavtal utan skiljeklausul. Till samarbetsavtalet bifogades fyra standardavtal som innehöll skiljeklausuler.¹⁶⁰ Tvist uppstod med anledning av samarbetsavtalet. Hovrätten (vars beslut fastställdes av HD) ansåg att skiljeklausulerna i standardavtalen endast omfattade frågor som reglerats i dessa avtal. Dessa frågor avsåg framförallt uppdrag rörande transporter och godshantering. Den aktuella tvisten handlade dock enligt hovrätten inte om en sådan fråga. Hovrätten konstaterade därför att skiljeklausulerna i standardavtalen inte var tillämpliga på tvisten rörande samarbetsavtalet.

Slutligen, i ett beslut från Svea hovrätt¹⁶¹, hade parterna ingått ett samarbetsavtal som innehöll en skiljeklausul. Parterna hade därefter ingått ett antal köpeavtal som saknade skiljeklausuler. Tvist uppstod med anledning av köpeavtalen. Hovrätten gjorde en bedömning av samarbetsavtalets materiella innehåll och konstaterade att det huvudsakligen reglerade ”samarbetets principiella utformning” och saknade bestämmelser som normalt förekom i köpeavtal, såsom leverans- och betalningsvillkor. Mot denna bakgrund ansågs skiljeklausulen inte omfatta tvist grundad på köpeavtalen.

I vissa fall kan *särskilda formuleringar i avtalen* få betydelse för om en skiljeklausul i det ena avtalet kan tolkas så att den omfattar tvister grundade på det andra avtalet. Om parterna t.ex. anger att ett avtal utgör en integrerad del av ett annat avtal, och att de allmänna bestämmelserna i det sistnämnda avtalet även ska gälla för det förstnämnda avtalet, kan det tas till intäkt för att avtalen är hänförliga till samma rättsförhållande.¹⁶² Att det i det ena avtalet gjorts hänvisningar till det andra avtalet kan alltså medföra att en domstol tolkar skiljeklausulen som att den omfattar båda avtalen.¹⁶³

Ett exempel på just detta ges i NJA 1922 s. 37. I målet hade parterna först ingått ett entreprenadavtal och därefter ett tilläggsavtal. Parterna hade i tilläggsavtalet infört en skrivelse om att det ursprungliga entreprenadavtalet fortfarande skulle ”gälla till alla delar” med de ändringar som införts genom tilläggsavtalet. Med beaktande av bl.a. denna formulering ansågs skiljeklausulen i entreprenadavtalet omfatta en tvist grundad på tilläggsavtalet.

¹⁵⁹ Det kan nämnas att Madsen antytt att AD i detta fall tillämpat den s.k. anknytningsdoktrinen, dvs. gjort en bedömning enligt steg 4, se Madsen, 2016, s. 101 not 260. Personligen anser jag dock, likt t.ex. Heuman, JT 2011/12, s. 674 f., att det framgår tydligt av domskälen att domstolen här gjort en bedömning av om anställningsavtalet och den muntliga överenskommelsen utgjorde ett och samma rättsförhållande.

¹⁶⁰ I själva verket var det bara två av standardavtalen som innehöll skiljeklausuler. De två övriga standardavtalen hänvisade dock till dessa skiljeklausuler, varför klausulerna ansågs gälla även dessa avtal. Se vidare Seifert Palmlund, JT 2005/06, s. 434.

¹⁶¹ Svea hovrätt, beslut 1995-11-21, mål nr Ö 3156-95.

¹⁶² Jfr Heuman, 1999, s. 84; Andersson m.fl., 2011, s. 51; Heuman, 2014, s. 32.

¹⁶³ Så tycks ha varit fallet i exempelvis Svea hovrätt, dom 2012-05-10, mål nr T 10329-10; Göta hovrätt, dom 2015-12-08, mål nr T 573-15.

Vissa formuleringar kan dock istället få den effekten att två avtal betraktas som fristående i förhållande till varandra. Detta gäller t.ex. om det i ett avtal med skiljeklausul intagits en bestämmelse om att en viss fråga ska regleras i en särskild överenskommelse. Skulle parterna sedan reglera denna fråga i ett separat avtal kommer en tvist som grundas på detta avtal troligen inte att omfattas av skiljeklausulen i parternas ursprungliga avtal.¹⁶⁴ De två avtalen kommer då anses utgöra två skilda rättsförhållanden.

I situationer där *båda avtalen innehåller skiljeklausuler och dessa skiljeklausuler är likalydande* kan det, tillsammans med andra tolkningsdata, ge stöd åt att avtalen är hänförliga till ett och samma rättsförhållande.¹⁶⁵ Skulle avtalen däremot innehålla *oliklydande skiljeklausuler eller till och med helt olika tvistlösningsklausuler* (t.ex. genom att det ena avtalet innehåller en skiljeklausul och det andra avtalet innehåller en prorogationsklausul) kan det istället utgöra skäl för att betrakta avtalen som fristående i förhållande till varandra.¹⁶⁶

Samtidigt bör dock understrykas att det inte går att uppställa en generell regel med innebörden att avtal med oliklydande eller motstridiga tvistlösningsklausuler ska presumeras vara hänförliga till olika rättsförhållanden. En bedömning måste alltid ske med beaktande av alla relevanta tolkningsdata i det enskilda fallet.¹⁶⁷

Något som däremot inte tycks tillmätas betydelse i bedömningen av om skiljeklausulen i ett avtal kan tolkas så att den omfattar tvist grundad på ett annat därmed sammanhängande avtal är *skiljeklausulens ordalydelse*. Att det i en skiljeklausul t.ex. anges att tvister ”med anledning av *detta avtal* ska avgöras av skiljenämnd” hindrar inte att skiljeklausulen även kan omfatta tvister som grundas på ett annat avtal så länge avtalen anses hänförliga till samma

¹⁶⁴ Svea hovrätt, dom 2007-02-21, mål nr T 6762-05; Hovrätten för Västra Sverige, beslut 1996-10-29, mål nr Ö 1789-95. Jfr även Heuman, JT 2011/12, s. 673–674.

¹⁶⁵ Svea hovrätt, dom 2012-05-10, mål nr T 10329-10 – I detta mål, som rörde frågan om huruvida en skiljeklausul i ett ramavtal även omfattade tvistefrågor rörande några andra avtal som bifogats till ramavtalet, beaktade hovrätten bl.a. att samtliga avtal innehöll likalydande skiljeklausuler. Det ska dock framhållas att det faktum att två avtal innehåller likalydande skiljeklausuler knappast i sig självt kan medföra att avtalen anses hänförliga till samma rättsförhållande – det måste även föreligga andra omständigheter som talar i denna riktning. Jfr Heuman, 1999, s. 89; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.3 not 184.

¹⁶⁶ Jfr Heuman, 1999, s. 89; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.3 not 184. Så tycks även vara fallet internationellt, se Born, 2014, s. 1374–1375.

¹⁶⁷ Jfr Hovrätten för Västra Sverige, beslut 2005-02-10, mål nr Ö 4204-04 – I målet hade parterna ingått ett ramavtal med en skiljeklausul och därefter ett antal beställningsavtal som innehöll prorogationsklausuler. Trots att avtalen innehöll olika tvistlösningsklausuler ansåg hovrätten att tvist grundad på beställningarna omfattades av skiljeklausulen i ramavtalet. Jfr även mål 5437-17 (särskilt p. 23).

rättsförhållande.¹⁶⁸ Om parterna vill begränsa skiljeklausulens tillämpningsområde till enbart en viss del av det rättsförhållande som angivits i den måste det klart framgå av klausulen i fråga.¹⁶⁹

4.5 Steg 4: Om Avtal 1 och Avtal 2 utgör skilda rättsförhållanden, kan anknytningen mellan avtalen ändå leda till att skiljeklausulen i Avtal 1 utsträcks till att omfatta tvister som grundas på Avtal 2?

4.5.1 Innebörden av steg 4 (anknytningsdoktrinen)

Kommer skiljenämnden i sin bedömning enligt steg 3 fram till att Avtal 1 och Avtal 2 utgör skilda rättsförhållanden är utgångspunkten att skiljenämnden *inte* är behörig att pröva en tvist som grundas på Avtal 2. Identifieringskravet i 1 § LSF hindrar då i princip att skiljeklausulen i Avtal 1 tolkas så att den anses omfatta båda avtalen.¹⁷⁰

I praxis har dock utvecklats en doktrin som gör det möjligt att utsträcka skiljeklausulen i Avtal 1 till att omfatta en tvist grundad på Avtal 2, trots att avtalen egentligen är hänförliga till olika rättsförhållanden. Enligt doktrinen kan nämligen en skiljenämnd bli behörig att pröva en tvist om det finns en tillräcklig anknytning mellan de rättsfakta som skiljekäranden har åberopat till stöd för sin talan och det rättsförhållande som angivits i skiljeklausulen.¹⁷¹

Doktrinen har inte getts något särskilt namn av HD, men går i den juridiska litteraturen vanligtvis under namnet *anknytningsdoktrinen*.¹⁷² I detta avsnitt har jag valt att konsekvent använda mig av denna benämning för att undvika missförstånd.

¹⁶⁸ Detta framgår indirekt av t.ex. NJA 1919 s. 497 där en skiljeklausul som enligt lydelsen endast omfattade ”tvister rörande rätta tolkningen av *kontrakter*” även ansågs omfatta en tvist som grundades på ett sidoavtal till detta kontrakt. Jfr Heuman, 1999, s. 90.

¹⁶⁹ Avsnitt 3.3.2.

¹⁷⁰ Avsnitt 3.4.

¹⁷¹ Bratt, JT 2017/18, s. 707; jfr Waerme, SvJT 2010, s. 719. Som visas i avsnitt 4.5.2 nedan är dock anknytning inte en tillräcklig förutsättning för att anknytningsdoktrinen ska bli tillämplig.

¹⁷² Se t.ex. Heuman, JT 2009/10, s. 335; Waerme, SvJT 2010, s. 715; Madsen, SvJT 2013, s. 742 f.; Falkman, SvJT 2016, s. 260; Bratt, JT 2017/18, s. 702. Jfr dock Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.1 not 172 och I:1.5.2.4 not 192 som där tycks använda begreppet med viss tveksamhet.

Anknytningsdoktrinen har beskrivits som en ”tolkningsmaxim” och som en ”utfyllande dispositiv rättsregel” vars tillämpning leder till att skiljeklausulens omfattning utvidgas.¹⁷³ Till skillnad från steg 3, där skiljenämnden ska tolka skiljeklausulen utifrån vanliga tolkningsregler, ska skiljenämnden enligt steg 4 göra en mer objektiv bedömning som inte utgår från vad parterna kan anses ha avsett med skiljeklausulen.¹⁷⁴ Anknytningsdoktrinen möjliggör på så sätt en mer extensiv tolkning av skiljeklausulen än vad som är möjligt enligt steg 3.¹⁷⁵

4.5.2 Anknytningsdoktrinen i praxis och förutsättningarna för att doktrinen ska bli tillämplig

Det finns en rad äldre rättsfall där domstolarna genom någon form av anknytningsresonemang kommit fram till att en skiljeklausuls omfattning kan utsträckas till ett annat rättsförhållande än det som identifierats i klausulen.¹⁷⁶ Det fall som i den juridiska litteraturen framförallt har fått representera anknytningsdoktrinen är dock NJA 2007 s. 475. Nedan följer därför en presentation av detta rättsfall.

De bakomliggande omständigheterna i NJA 2007 s. 475 var följande. Käranden och svaranden hade ingått ett nyttjanderättsavtal som gett svaranden rätt att under tio års tid ta ut grus, sten och andra väghållningsämnen från ett markområde som ägdes av käranden. I nyttjanderättsavtalet fanns en skiljeklausul som föreskrev att ”Eventuella tvister avgörs enligt lag om skiljedom”.¹⁷⁷ Efter avtalstidens slut lyckades svaranden, utan kärandens medgivande, utverka ett nytt täkttillstånd från länsstyrelsen. På grund av detta agerande väckte käranden en skadeståndstalan mot svaranden i allmän domstol.

¹⁷³ Heuman, JT 2009/10, s. 337; Heuman, JT 2016/17, s. 200; Bratt, JT 2017/18, s. 709. Jfr även Waerme, SvJT 2010, s. 717–718.

¹⁷⁴ Jfr Bratt, JT 2017/18, s. 709.

¹⁷⁵ Som redogjorts för i avsnitt 4.4.2 har dock HD i mål T 5437-17 gett uttryck för att en generös tolkning även ska ske av begreppet rättsförhållande i steg 3. Denna generösa tolkning måste dock rimligen fortfarande hålla sig inom ramarna för identifieringskravet (något annat framgår åtminstone inte av HD:s domskäl). Således går en tolkning enligt steg 4 längre, och är på så sätt mer extensiv, än en tolkning enligt steg 3. Se vidare avsnitt 6.1.

¹⁷⁶ Se t.ex. NJA 1964 s. 2; NJA 1972 s. 458; AD 1976 nr 54; RH 1996:122. Möjligen även NJA 1973 s. 620 – Här är det dock oklart om domstolen gjort en bedömning enligt steg 3 eller steg 4, se Madsen, 2016, s. 101 (som anser att HD i detta fall tillämpat anknytningsdoktrinen) jämfört med Andersson m.fl., 2011, s. 51 not 71 (som istället verkar anse att HD här gjort en bedömning enligt steg 3). Utöver detta ska nämnas att det också finns äldre rättsfall där domstolarna haft möjlighet att utsträcka en skiljeklausuls tillämpningsområde till ett annat rättsförhållande än det som identifierats i klausulen, men beslutat att inte göra det, se t.ex. NJA 1982 s. 738; RH 1985:90; RH 1991:16; RH 1994:45.

¹⁷⁷ Klausulen citeras av både tingsrätten och hovrätten i det aktuella målet.

Svaranden invände att tvisten omfattades av skiljeklausulen i nyttjanderättsavtalet.

Till stöd för sitt skadeståndsanspråk åberopade käranden tre alternativa grunder. De två första grunderna var hänförliga till det rättsförhållande som reglerats i nyttjanderättsavtalet medan den tredje grunden rörde ett utomobligatoriskt rättsförhållande (vållande genom brott).¹⁷⁸

Frågan som HD hade att ta ställning till var om skiljeklausulen i nyttjanderättsavtalet kunde utsträckas till att omfatta även den tredje, utomobligatoriska grunden. HD kom fram till att så var fallet. Motiveringen löd i sin helhet:

Skiljeklausulen kan läsas så att alla tvister som har anknytning till nyttjanderättsavtalet skall avgöras av skiljemän. Även om [käranden] påstått att ersättningsanspråket inte grundar sig på avtalet utan avser ett anspråk grundat på vållande genom brott, har de faktiska omständigheter som åberopats *direkt anknytning* [min kursivering] till nyttjanderättsavtalet. Med hänsyn härtill och då de två övriga grunderna enligt lagakraftvunnet beslut skall prövas av skiljemän bör även den tredje grunden anses omfattad av skiljeklausulen.¹⁷⁹

Genom NJA 2007 s. 475 etablerades alltså en möjlighet för en skiljenämnd (eller domstol) att tolka en skiljeklausul så att den även omfattar ett utomobligatoriskt rättsförhållande, så länge som det finns en direkt anknytning mellan kärandens åberopade rättsfakta och parternas huvudavtal. I praxis som följde NJA 2007 s. 475 finns också exempel där domstolarna tycks ha utnyttjat denna möjlighet.¹⁸⁰

Av två senare HD-avgöranden, NJA 2010 s. 734 och NJA 2017 s. 226, står dock klart att *anknytningsdoktrinen* räckvidd är mycket begränsad. Målen handlade bl.a. om omfattningen av en skiljeklausul.¹⁸¹ I båda fallen hade kärandena gjort gällande utomobligatoriska grunder som hade anknytning till parternas huvudavtal (i 2010 års fall rörde det en återvinningstalan grundad

¹⁷⁸ Med ett utomobligatoriskt rättsförhållande avses i detta sammanhang ett rättsförhållande som grundas på andra rättsliga regler än de som är att hänföra till parternas kontrakterade rättsförhållande (dvs. huvudavtal), jfr NJA 2017 s. 226 (p. 14–15). Ett utomobligatoriskt rättsförhållande är alltså helt enkelt ett annat rättsförhållande än det i skiljeavtalet identifierade rättsförhållandet, se Lindskog, Zetee 2018-09-07, I:1-5.2.1.

¹⁷⁹ NJA 2007 s. 475 (s. 478 f.).

¹⁸⁰ För fall där anknytningsdoktrinen (eller åtminstone någon variant av den) tycks ha tillämpats efter NJA 2007 s. 475, se NJA 2008 s. 120; Hovrätten för Västra Sverige, dom 2008-03-19, mål nr T 2863-07; Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2010-03-12, mål nr T 2520-08; Hovrätten över Skåne och Blekinge, beslut 2011-12-20, mål nr Ö 3394-10; Svea hovrätt, dom 2013-04-29, mål nr T 6198-12.

¹⁸¹ NJA 2010 s. 734 rörde visserligen i grunden en prorogationsklausul, men i domen uttalade sig HD också allmänt om en skiljeklausuls omfattning.

på konkurslagens bestämmelser och i 2017 års fall rörde det ett skadeståndsanspråk grundat på brott). Trots denna anknytning valde HD att inte tillämpa anknytningsdoktrinen i något av fallen. Som orsak angavs följande:

Att det finns ett samband mellan det omtvistade [utomobligatoriska] rättsförhållandet [...] och ett annat av ett skiljeavtal omfattat rättsförhållande [...] kan inte annat än *i vissa särskilda fall och under mycket speciella förhållanden* [min kursivering] föranleda att [skiljeavtalet] utsträcks till att omfatta jämväl det omtvistade rättsförhållandet.¹⁸²

I varken 2010 eller 2017 års fall ansågs omständigheterna vara så pass särskilda eller speciella att en skiljeklausul i parternas ursprungliga avtal kunde utsträckas till att omfatta en tvist rörande det utomobligatoriska rättsförhållandet.

Mot denna bakgrund anser jag att rättsläget beträffande anknytningsdoktrinen kan summeras i två punkter:

- För att en skiljenämnd ska kunna tillämpa anknytningsdoktrinen krävs först och främst att det finns en *tillräcklig anknytning* mellan det rättsförhållande som identifierats i skiljeklausulen och det andra (utomobligatoriska) rättsförhållandet som skiljekäranden grundar sin talan på. Detta utgör en nödvändig men inte en tillräcklig förutsättning för att anknytningsdoktrinen ska bli tillämplig.
- Förutom anknytning krävs nämligen också att det är fråga om ett *särskilt fall* och att det föreligger *mycket speciella förhållanden* för att anknytningsdoktrinen ska bli tillämplig.

4.5.3 Anknytningsdoktrinen tillämplighet i situationer rörande skiljeklausuler i sammanhängande avtal

Inget av de rättsfall som diskuterades i delavsnittet ovan rörde specifikt frågan om en skiljeklausul i ett avtal kan utsträckas till att omfatta en tvist grundad på ett annat därmed sammanhängande avtal i situationer där det konstaterats att de två avtalen utgör skilda rättsförhållanden. I NJA 2007 s. 475 och NJA 2017 s. 226 var frågan om en skiljeklausul kunde anses omfatta ett skadeståndsanspråk grundat på skadeståndslagens bestämmelser om vållande genom brott, medan frågan i NJA 2010 s. 734 var om en skiljeklausul kunde anses omfatta ett återvinningskrav grundat på konkurslagen.

¹⁸² NJA 2010 s. 734 (p. 14). Se liknande uttalande i NJA 2017 s. 226 (p. 12).

Min bedömning är dock att anknytningsdoktrinen även kan bli tillämplig vid sammanhängande avtal. Avgörande för om det överhuvudtaget blir aktuellt att överväga en tillämpning av anknytningsdoktrinen är nämligen endast att skiljekäranden grundat sin talan på ett *annat* rättsförhållande än det som har identifierats i parternas skiljeavtal.¹⁸³ Detta rättsförhållande skulle kunna vara utomobligatoriskt (vilket HD-avgörandena demonstrerar), men det skulle lika gärna kunna vara fråga om ett *annat inomobligatoriskt rättsförhållande* mellan samma parter. För doktrinen tillämplighet bör det alltså enligt mig sakna betydelse huruvida det andra rättsförhållandet grundas på lag eller på ett till huvudavtalet sammanhängande avtal.¹⁸⁴

Att det förhåller sig på detta vis stöds av hur HD strukturerat sina domskäl i NJA 2017 s. 226. Frågan huruvida en skiljeklausuls omfattning kan utsträckas till ett utomobligatoriskt rättsförhållande diskuteras i början av domen under rubriken ”Rättsliga utgångspunkter”. HD går där igenom hur en skiljenämnd (eller domstol) rent allmänt ska gå till väga för att pröva sin egen behörighet i situationer där en part grundat sin talan på ett annat rättsförhållande än det som avses i skiljeklausulen. Att dessa uttalanden endast skulle gälla för den specifika situationen som var för handen i det aktuella fallet ger domskälen ingen antydning om.

I ett mål från Svea hovrätt som avgjordes efter NJA 2017 s. 226 har anknytningsdoktrinen också berörts i förhållande till just sammanhängande avtal.¹⁸⁵ Frågan i målet var om en skiljeklausul i ett entreprenadavtal mellan två parter även omfattade tvistefrågor grundade på några tilläggsavtal som träffats vid sidan av entreprenadavtalet. Efter att ha konstaterat att entreprenadavtalet och tilläggsavtalen var hänförliga till skilda rättsförhållanden frågade sig hovrätten om skiljeklausulen ändå kunde utsträckas till att omfatta tillägsarbetena. Med hänvisning till NJA 2017 s. 226, och att rättsläget numera innebär att anknytningsdoktrinen endast ska tillämpas undantagsvis, besvarade hovrätten frågan nekande. Även om anknytningsdoktrinen inte ansågs tillämplig i det aktuella fallet verkar hovrätten dock inte ha sett något *principiellt* hinder mot att tillämpa doktrinen vid sammanhängande avtal.¹⁸⁶

¹⁸³ Jfr NJA 2017 s. 226 (p. 12).

¹⁸⁴ Flera uttalanden i den juridiska litteraturen ger också stöd för denna slutsats, se Heuman, JT 2009/10, s. 360 f.; Heuman, JT 2014/15, s. 454–455; Linskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.4 med not 193 – Dessa författare har nämligen diskuterat anknytningsdoktrinen i förhållande till just sammanhängande avtal.

¹⁸⁵ Svea hovrätt, dom 2017-10-31, mål nr T 6247-15.

¹⁸⁶ Svea hovrätts dom överklagades till HD som den 20 mars i år meddelade dom i målet, se mål T 5437-17. I HD kom dock frågan om anknytningsdoktrinen tillämplighet vid sammanhängande avtal aldrig upp till prövning eftersom HD kom fram till att skiljenämnden var behörig att pröva tvisten på andra grunder. HD:s avgörande kan därför varken anses tala för eller emot att anknytningsdoktrinen skulle kunna tillämpas i situationer rörande skiljeklausuler i sammanhängande avtal.

Sammanfattningsvis borde det alltså vara möjligt att tillämpa anknytningsdoktrinen för att utsträcka en skiljeklausuls tillämpningsområde till att omfatta ett till huvudavtalet sammanhängande avtal, så länge som förutsättningarna som presenterades i avsnitt 4.5.2 är uppfyllda.

4.5.4 Möjliga undantagssituationer där anknytningsdoktrinen är tillämplig

I NJA 2010 s. 734 och NJA 2017 s. 226 uttalade HD att anknytningsdoktrinen endast kan tillämpas ”i vissa särskilda fall och under mycket speciella förhållanden”.¹⁸⁷ Av uttalandet får anses följa att anknytningsdoktrinen endast blir tillämplig i vissa undantagssituationer.¹⁸⁸ HD har dock varken i 2010 eller 2017 års fall preciserat vad som skulle kunna vara ett ”särskilt fall” eller utgöra ”mycket speciella förhållanden.” Genom att studera andra rättsfall har jag dock funnit två typer av situationer där anknytningsdoktrinen bör kunna tillämpas.

För det första bör anknytningsdoktrinen kunna tillämpas i den typen av situation som förelåg i NJA 2007 s. 475.¹⁸⁹ HD har nämligen både i NJA 2010 s. 734 och NJA 2017 s. 226 antytt att omständigheterna i detta fall var så pass speciella att det var möjligt att utsträcka en skiljeklausuls tillämpningsområde till ett annat rättsförhållande än det som angivits i parternas skiljeavtal.¹⁹⁰

Vad var det då som var så speciellt med NJA 2007 s. 475? I min mening utmärks fallet framförallt av att käranden i målet gjorde gällande tre alternativa grunder, varav två var hänförliga till det rättsförhållande som identifierats i skiljeklausulen och en till ett utomobligatoriskt rättsförhållande.¹⁹¹ Det kan jämföras med 2010 och 2017 års fall där kärandena stödde sina anspråk enbart på utomobligatoriska grunder.¹⁹² Av domskälen i NJA 2007 s. 475 framgår också att HD i bedömningen av om skiljeklausulen kunde anses omfatta den utomobligatoriska grunden vägde in att de två övriga grunderna skulle prövas av skiljenämnd.¹⁹³

¹⁸⁷ Avsnitt 4.5.2.

¹⁸⁸ Bratt, JT 2017/18, s. 707 f.; jfr Heuman, JT 2016/17, s. 201.

¹⁸⁹ Fallet presenterades i avsnitt 4.5.2 ovan.

¹⁹⁰ NJA 2010 s. 734 (p. 14); NJA 2017 s. 226 (p. 12–13).

¹⁹¹ Att detta gjorde fallet speciellt har också påtalats i den juridiska litteraturen, se t.ex. Schöldström, JT 2007/08, s. 470; Heuman, JT 2009/10, s. 352 och 355; Heuman, JT 2016/17, s. 201 f.; Heuman, JT 2017/18, s. 903.

¹⁹² Avsnitt 4.5.2.

¹⁹³ Se avsnitt 4.5.2 där HD:s domskäl citeras i sin helhet (framförallt den tredje meningen i domskälen är relevant här).

Om det är ostridigt eller har fastställts på rättslig väg att en skiljenämnd är behörig att pröva flertalet av skiljekärandens grunder, följer alltså av 2007 års fall att en skiljeklausul bör kunna utsträckas till att omfatta även en utomobligatorisk grund. Detta gäller givetvis under förutsättning att det finns en tillräcklig anknytning mellan den utomobligatoriska grunden och det avtal som skiljeklausulen ingår i.¹⁹⁴

Översatt till fallet där frågan är om en skiljeklausul i Avtal 1 kan utsträckas till att omfatta ett anspråk grundat på Avtal 2 skulle anknytningsdoktrinen alltså kunna bli tillämplig om skiljekäranden, utöver den grund som stödjer sig på Avtal 2, även har åberopat grunder som stödjer sig på Avtal 1.¹⁹⁵ Om skiljekäranden däremot endast grundar sin talan på Avtal 2 föreligger inte den typen av undantagssituation som NJA 2007 s. 475 ger uttryck för.

För det andra bör anknytningsdoktrinen kunna tillämpas i den typen av situation som NJA 1964 s. 2 och NJA 1972 s. 458 utgör exempel på.¹⁹⁶ Dessa fall handlar om den situationen där två parter ingått ett avtal som innehåller en skiljeklausul och i anslutning till detta upprättar en skuldförbindelse som bevis för en betalningsskyldighet som den ena parten ålagts enligt avtalet.¹⁹⁷

En skuldförbindelse hänför sig typiskt sett till ett annat rättsförhållande än det som reglerats i parternas huvudavtal.¹⁹⁸ Huvudavtalet och skuldförbindelsen utgör med andra ord skilda rättsförhållanden. Trots detta har HD slagit fast att en skiljeklausul i huvudavtalet kan utsträckas till att omfatta en tvist som endast grundas på skuldförbindelsen.¹⁹⁹ Gör skiljekäranden gällande ett anspråk med stöd av skuldförbindelsen omfattas detta anspråk följaktligen av skiljeklausulen i parternas huvudavtal.

Det bör understrykas att anknytningsdoktrinen endast blir tillämplig i denna situation om skuldförbindelsen reglerar en skuld som uppkommit *på grund av huvudavtalet*. Reglerar skuldförbindelsen en annan skuld mellan parterna, som har uppkommit innan huvudavtalets ingående eller som av annan anledning inte har något direkt samband med huvudavtalet, kan skiljeklausulen i huvudavtalet inte utsträckas till att omfatta tvist rörande den skulden.²⁰⁰

¹⁹⁴ Jfr avsnitt 4.5.2.

¹⁹⁵ Här utgör Avtal 1 och Avtal 2 alltså två skilda inomobligatoriska rättsförhållanden som an knyter till varandra, jfr avsnitt 4.5.3.

¹⁹⁶ Se även RH 1996:122 som rörde en liknande situation.

¹⁹⁷ Heuman, 1999, s. 88; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.2.

¹⁹⁸ Heuman, 1999, s. 49 och 88; Andersson m.fl., 2011, s. 54. Jfr dock Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.2 not 177, som verkar vara av motsatt åsikt.

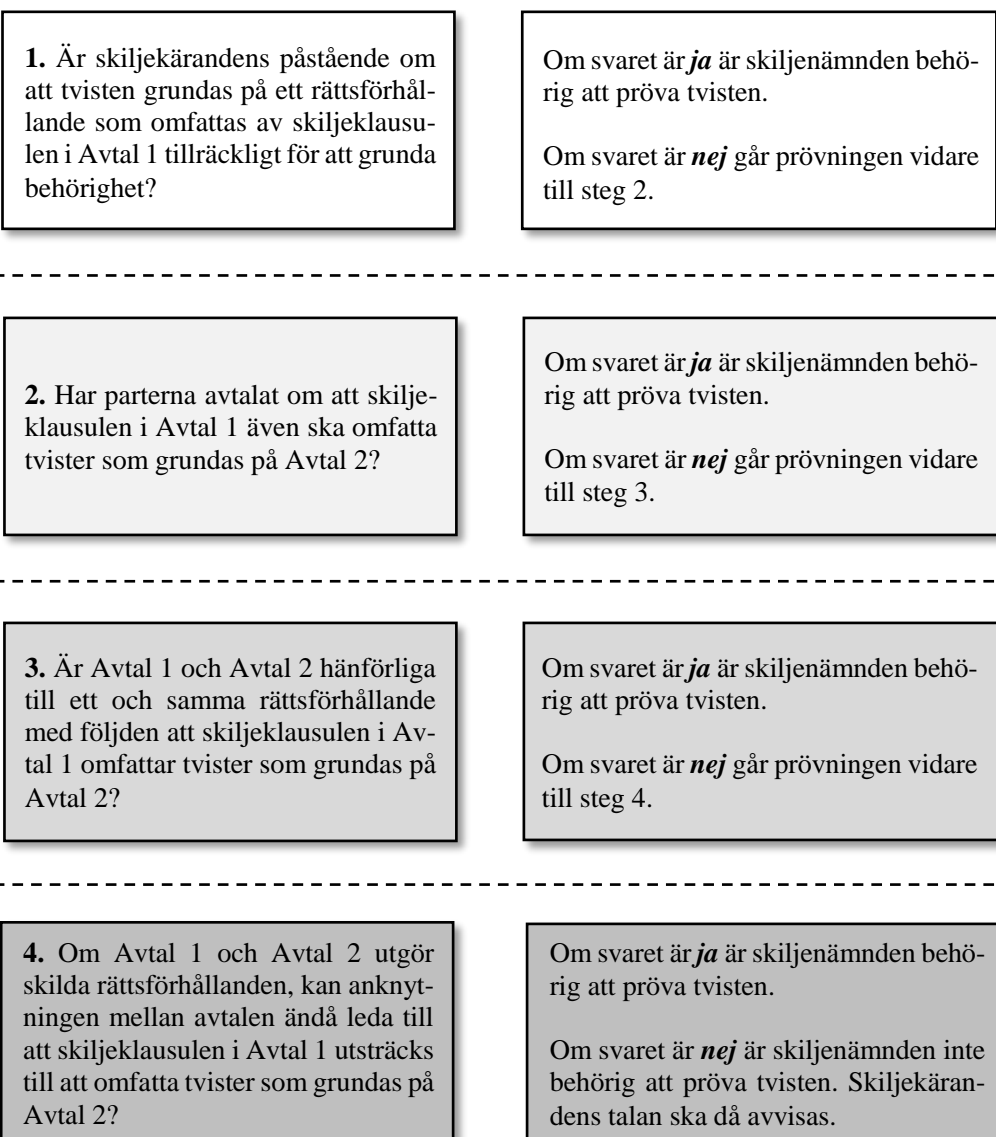
¹⁹⁹ NJA 1962 s. 2; NJA 1972 s. 458.

²⁰⁰ Detta framgår av NJA 2012 s. 183 där en tvist grundad på ett försträckningsavtal ingånget före ett annat avtal med skiljeklausul inte ansågs omfattad av skiljeklausulen. Se även RH 1985:51; Svea hovrätt, beslut 2011-01-18, mål nr Ö 5614-10.

Sammantaget ger min granskning av praxis alltså endast stöd för två undantagssituationer där anknytningsdoktrinen bör kunna tillämpas. Det kan dock inte uteslutas att doktrinen skulle kunna bli tillämplig i ytterligare situationer så länge omständigheterna är tillräckligt speciella. Fortsätter HD att utveckla anknytningsdoktrinen kan fler undantagssituationer komma att introduceras.

4.6 Sammanfattning av behörighetsprövningens fyra steg

I detta kapitel har en metod för skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal presenterats och diskuterats. Nedan sammanfattas metodens fyra steg i en figur:

5 Tillämpning av metoden på problemsituationerna

5.1 Inledning

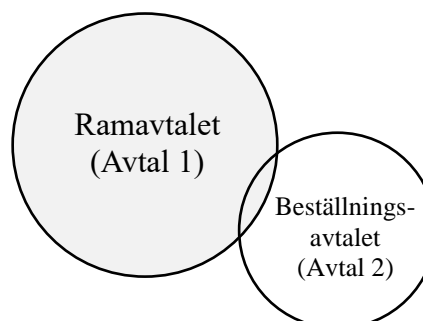
I detta kapitel tillämpar jag gällande rätt på mina tre problemsituationer. För att ta till sig av kapitlet på bästa sätt rekommenderas läsaren att först läsa kapitel 2 igen. En kort sammanfattning av varje problemsituation ges dock även i början av varje avsnitt.

För att avgöra om skiljenämnden är behörig att pröva den aktuella tvisten har jag använt mig av den metod som presenterades i föregående kapitel. Eftersom parterna i samtliga tre problemsituationer är oense om skiljeavtalets omfattning blir dock påståendedoktrinen inte tillämplig i något av fallen.²⁰¹ Jag har därför hoppat över steg 1 och gått direkt in på en bedömning av metodens övriga steg.

Genom att tillämpa metoden på problemsituationerna illustreras hur en skiljenämnd bör gå till väga för att pröva sin egen behörighet vid sammanhängande avtal. Jag vill dock understryka att de slutsatser jag drar i anslutning till varje problemsituation är avhängiga omständigheterna i just den situationen. De ”svar” eller ”lösningar” som presenteras är alltså inte generellt tillämpliga i alla liknande fall. En prövning av metodens fyra steg måste alltid ske utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

5.2 Problemsituation 1

I denna problemsituation är frågan om en skiljeklausul i ett ramavtal mellan IT-leverantören (skiljekäranden) och Datafixaren (skiljesvaranden) omfattar en tvist grundad på ett senare ingånget beställningsavtal. Skiljeklausulen i ramavtalet har följande lydelse: ”Tvist angående detta avtal ska slutligen avgöras genom skiljedom enligt gällande lag om skiljeförfarande”.

²⁰¹ Avsnitt 4.2.2.

Om IT-leverantören åberopar att parterna har ingått ett avtal om att skiljeklausulen i ramavtalet även ska omfatta beställningsavtalet aktualiseras en prövning av **steg 2**. IT-leverantören måste då visa att ett sådant avtal kommit till stånd.²⁰²

Utan skriftlig bevisning kan det nog bli svårt för IT-leverantören att lyckas uppfylla sin bevisbörda. Ett avtal om att utsträcka en skiljeklausuls tillämpningsområde behöver dock inte nödvändigtvis vara uttryckligt utan kan också komma till stånd genom parternas konkludenta handlingar.²⁰³

Här ska beaktas att ramavtalet innehåller allmänna villkor om hur framtida beställningar ska gå till.²⁰⁴ Om den aktuella beställningen har skett i enlighet med dessa allmänna villkor går det, åtminstone enligt uttalanden i den juridiska litteraturen, att argumentera för att parterna konkludent har godtagit att ramavtalets skiljeklausul även ska omfatta beställningen. I sådant fall skulle skiljenämnden kunna anse sig behörig att pröva tvisten.²⁰⁵

Om IT-leverantören inte åberopar att parterna ingått ett avtal om att utsträcka skiljeklausulens tillämpningsområde – eller om skiljenämnden efter en bedömning av steg 2 kommer fram till att IT-leverantören inte lyckats styrka att ett sådant avtal har kommit till stånd – går prövningen vidare till **steg 3**. Skiljenämnden ska då göra en tolkning av skiljeklausulens omfattning.

En skiljeklausul presumeras omfatta alla tvister med anledning av det rättsförhållande som har identifierats i den.²⁰⁶ Den aktuella skiljeklausulen tar sikte på ramavtalet och innehåller inga formuleringar som klart inskränker dess tillämpningsområde.²⁰⁷ Avgörande för om skiljenämnden är behörig att pröva IT-leverantörens talan enligt steg 3 blir därmed om beställningsavtalet kan anses hänförligt till samma rättsförhållande som ramavtalet.

Den mest centrala faktorn vid bedömningen av om två avtal kan anses hänförliga till ett och samma rättsförhållande är avtalens materiella innehåll.²⁰⁸ I detta fall innehåller ramavtalet visserligen vissa allmänna bestämmelser rörande framtida beställningar, men därutöver reglerar avtalen skilda materi-

²⁰² Avsnitt 4.3.2.

²⁰³ Avsnitt 4.3.2.

²⁰⁴ Avsnitt 2.2.

²⁰⁵ Jfr avsnitt 4.3.2.

²⁰⁶ Avsnitt 3.3.2.

²⁰⁷ Som redogjorts för i avsnitt 4.4.3 in fine kan formuleringen ”detta avtal” inte sägas innebära en inskränkning av skiljeklausulens tillämpningsområde till *enbart* tvister som grundas direkt på ramavtalet.

²⁰⁸ Avsnitt 4.4.3.

ella frågor. Beställningsavtalet kan knappast sägas enbart justera eller modifiera innehållet i ramavtalet, utan grundar snarare ett helt nytt rättsförhållande. Skiljenämnden är därför troligen inte behörig att pröva tvisten enligt detta steg.

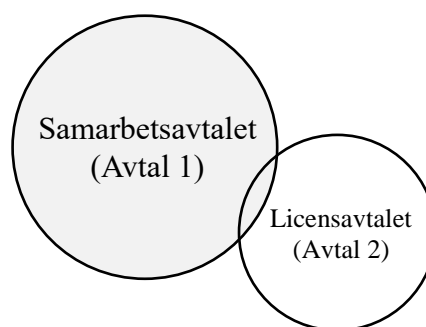
Frågan som skiljenämnden då ska ställa sig i det avslutande **steg 4** är om anknypningen mellan ramavtalet och beställningsavtalet ändå bör leda till att ramavtalets skiljeklausul utsträcks till att omfatta tvist grundad på beställningen. Med andra ord ska skiljenämnden bedöma om anknypningsdoktrinen är tillämplig.

I det aktuella fallet föreligger en tydlig anknypning mellan IT-leverantörens åberopade grund (beställningsavtalet) och det rättsförhållande som identifieras i skiljeklausulen (ramavtalet). Beställningen genomfördes under ramavtalets löptid och i ramavtalet reglerades hur beställningen skulle genomföras. Det räcker dock inte med anknypning för att anknypningsdoktrinen ska bli tillämplig – därutöver krävs att det är fråga om en särskild undantags-situation. Ingen av de undantagssituationer som presenterats i avsnitt 4.5.4 föreligger dock i detta fall.

Sammantaget skulle skiljenämnden möjligtvis kunna bli behörig att pröva tvisten enligt steg 2. Däremot tycks varken en tillämpning av steg 3 eller steg 4 kunna medföra att skiljenämnden blir behörig att pröva IT-leverantörens talan.

5.3 Problemsituation 2

I denna problemsituation är frågan om en skiljeklausul i ett samarbetsavtal mellan Pastören (skiljekäranden) och Mejeriet (skiljesvaranden) omfattar en tvist grundad på ett senare ingånget licensavtal. Skiljeklausulen i samarbetsavtalet har följande lydelse: "Tvister med anledning av detta avtal eller därur härrörande rättsförhållanden ska avgöras av skiljemän enligt lagen (1999:116) om skiljeförfarande."

Om Pastören åberopar att parterna ingått ett avtal om att skiljeklausulen i samarbetsavtalet även ska gälla licensavtalet behöver skiljenämnden göra en prövning av **steg 2**. Utgångspunkterna vid denna prövning är desamma som

de var under problemsituation 1. Det är dock viktigt att notera att huvudavtalet i denna problemsituation skiljer sig åt från huvudavtalet i den föregående problemsituationen. Framförallt bör noteras att medan ramavtalet i problemsituation 1 innehöll allmänna bestämmelser för framtida beställningar, finns i det nu aktuella samarbetsavtalet inga liknande bestämmelser som tar sikte på framtida licenser. I samarbetsavtalet ges alltså – till skillnad från i ramavtalet – ingen rättslig kontext för framtida avtal.

Mot denna bakgrund blir det svårt att argumentera för att ett avtal om att utsträcka skiljeklausulens tillämpningsområde kommit till stånd genom parternas konkludenta handlingar vid licensavtalets tillkomst.²⁰⁹ I brist på skriftlig bevisning torde därför utrymmet för en skiljenämnd att anse sig behörig enligt detta steg vara högst begränsat.

Om skiljenämnden inte anser sig behörig enligt steg 2 fortsätter prövningen till **steg 3**. I detta fall föreskriver skiljeklausulen att tvister med anledning av samarbetsavtalet ("detta avtal") eller "därur härrörande rättsförhållanden" ska avgöras av skiljenämnd. Klausulens lydelse innehåller inga klara inskränkningar i dess tillämpningsområde. Utgångspunkten är således att skiljeklausulen omfattar samtliga tvister med anledning av det eller de rättsförhållanden som har identifierats däri.

Frågan är då vilka rättsförhållanden som omfattas av skiljeklausulen. Begreppet rättsförhållande ska enligt HD tolkas generöst.²¹⁰ Identifieringskravet utgör dock ett hinder mot att parter avtalar om att hänskjuta tvister rörande ännu inte uppkomna rättsförhållanden till skiljeförfarande.²¹¹ Av denna anledning är det bara samarbetsavtalet som har "identifierats" i korrekt mening i skiljeklausulen. I den delen som skiljeklausulen föreskriver att den även omfattar tvister med anledning av (framtida) rättsförhållanden som härrör ur samarbetsavtalet har klausulen alltså ingen verkan.

Det enda rättsförhållande som omfattas av skiljeklausulen är alltså det som utgörs av samarbetsavtalet. För att skiljenämnden ska bli behörig enligt steg 3 krävs därmed att licensavtalet också kan hänföras till detta rättsförhållande. Våldigt lite talar dock för att så är fallet. I ett samarbetsavtal om utbyte av know-how regleras rimligen andra materiella frågor än i ett avtal om licensiering av en pastöriseringsanordning. Avtalen överlappar inte i någon del. Genom licensavtalet skapas således ett helt nytt, självständigt rättsförhållande.

²⁰⁹ Jfr avsnitt 4.3.2.

²¹⁰ Avsnitt 4.4.2.

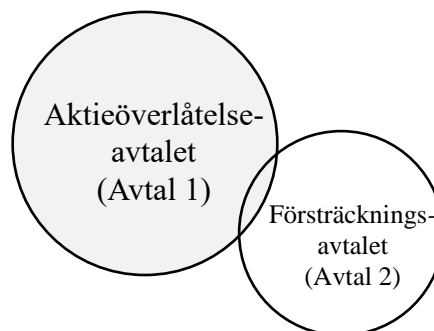
²¹¹ Avsnitt 3.4.

Skiljenämndens prövning ska därför slutligen övergå till **steg 4**. Precis som i problemsituation 1 går det här att argumentera för att det finns en anknytning mellan Pastörens återopade grund (licensavtalet) och det rättsförhållande som har identifierats i skiljeklausulen (samarbetsavtalet).²¹² Inte heller i denna problemsituation är dock omständigheterna så pass särskilda eller speciella att anknytningsdoktrinen blir tillämplig.²¹³ Följaktligen kan skiljenämnden inte anse sig behörig att pröva tvisten enligt detta steg.

Sammantaget anser jag att en genomgång av metodens fyra steg resulterar i slutsatsen att skiljenämnden inte är behörig att pröva Pastörens talan.

5.4 Problemsituation 3

I denna problemsituation är frågan om en skiljeklausul i ett aktieöverlåtelseavtal mellan Hallo (skiljekäranden) och Salut (skiljesvaranden) omfattar en tvist grundad på ett försträkningsavtal som ingåtts på samma dag. Skiljeklausulen i aktieöverlåtelseavtalet överensstämmer med den engelska versionen av SCC:s modellklausul. Samtidigt finns i försträkningsavtalet en annan skiljeklausul som inte hänvisar till SCC.

En bedömning enligt **steg 2** leder rimligen till samma resultat som i problemsituation 2 ovan. Det finns inga omständigheter som tydligt ger uttryck för att parterna avtalat om att skiljeklausulen i aktieöverlåtelseavtalet skulle omfatta försträkningsavtalet. Den omständigheten att avtalen innehåller olika skiljeklausuler ger snarare intryck av att parterna avsett en annan form av skiljeförfarande för tvister med anledning av försträkningsavtalet än för tvister med anledning av aktieöverlåtelseavtalet. Skulle Hallo göra gällande att ett avtal om att utsträcka skiljeklausulens tillämpningsområde har kommit till stånd torde det därmed bli mycket svårt för bolaget att uppfylla sin bevisbörda.²¹⁴

²¹² Anknytningen kan t.ex. tänkas bestå i att samarbetsavtalet utgjort en nödvändig betingelse för licensavtalets tillkomst – det är möjligt att licensavtalet har ingåtts för att samarbetsavtalet ska kunna ges full genomslagskraft. Anknytningen är dock svagare i denna problemsituation jämfört med problemsituation 1 eftersom samarbetsavtalet inte innehåller några allmänna villkor som tar sikte på framtida licensavtal (vilket kan jämföras med ramavtalet i problemsituation 1 som reglerade hur framtida beställningar skulle gå till).

²¹³ Jfr avsnitt 4.5.4.

²¹⁴ Detta gäller åtminstone i brist på skriftlig bevisning till stöd för motsatsen, jfr avsnitt 4.3.2.

Förmodligen kommer skiljenämndens behörighetsprövning därför att fortsätta till *steg 3*. Skiljenämnden ska här bedöma huruvida skiljeklausulen i aktieöverlåtelseavtalet kan tolkas så att den även omfattar tvister som grundas på försträkningsavtalet.

Skiljeklausulen omfattar enligt dess ordalydelse tvister med anledning av ("arising out of") aktieöverlåtelseavtalet och tvister som har uppstått i samband med ("in connection with") detta avtal. Det rättsförhållande som identifieras i skiljeklausulen är alltså aktieöverlåtelseavtalet. Mot bakgrund av identifieringskravet kan tvister som grundas på andra rättsförhållanden än aktieöverlåtelseavtalet inte anses omfattade av skiljeklausulen. Detta gäller även om dessa tvister i och för sig har ett samband med ("connection with") aktieöverlåtelseavtalet.²¹⁵

Skiljeklausulen presumeras omfatta hela det rättsförhållande som regleras i aktieöverlåtelseavtalet. Presumtionen bryts dock om det av skiljeklausulens ordalydelse eller av andra omständigheter klart framgår att klausulens omfattning har inskränkts till enbart vissa tvister med anledning av detta rättsförhållande.²¹⁶

I detta fall går det att fråga sig om skiljeklausulen i *försträkningsavtalet* kan anses utgöra en sådan omständighet som inskränker tillämpningsområdet för skiljeklausulen i aktieöverlåtelseavtalet. Det faktumet att skiljeklausulerna är formulerade på olika sätt och att endast en av dem hänvisar till SCC:s skiljedomregler talar för att så är fallet.²¹⁷

Samtidigt bör beaktas att försträkningsavtalet är av standardkaraktär och att parterna kanske överhuvudtaget inte tänkte närmare på skiljeklausulen när de ingick detta avtal.²¹⁸ Det är därmed inte helt klarlagt att det varit parternas avsikt att avtalen skulle omfattas av olika skiljeklausuler.²¹⁹ Min bedömning är därför att skiljeklausulen i försträkningsavtalet inte nödvändigtvis ska

²¹⁵ Det kan erinras om att identifieringskravet gäller på samma sätt oavsett om det är fråga om ett institutionellt förfarande eller ett ad hoc-förfarande, se avsnitt 3.2 och 3.4.

²¹⁶ Avsnitt 3.3.2.

²¹⁷ Jfr avsnitt 4.4.3.

²¹⁸ Avsnitt 2.4 och avsnitt 3.3.2.

²¹⁹ I sammanhanget kan erinras om att det inte är tvistigt mellan parterna huruvida tvisten ska avgöras genom skiljeförfarande, utan endast vilken typ av skiljenämnd som är behörig att pröva tvisten, se avsnitt 2.4. Av denna anledning finns det möjligen ännu större utrymme för att argumentera för att parterna endast av misstag intog en annorlunda skiljeklausul i försträkningsavtalet, men att den egentliga partsavsikten var att tvister med anledning av försträkningsavtalet skulle avgöras i samma typ av skiljeförfarande som enligt aktieöverlåtelseavtalet (dvs. institutionellt skiljeförfarande).

tolkas som att den helt utesluter att skiljeklausulen i aktieöverlåtelseavtalet kan tillämpas på tvister med anledning av försträckningen.

För att skiljeklausulen i aktieöverlåtelseavtalet ska omfatta den aktuella tvisten krävs dock fortfarande att försträckningsavtalet är hänförligt till samma rättsförhållande som det som utgörs av aktieöverlåtelseavtalet. En separat skuldförbindelse (som i detta fall reglerats i ett försträckningsavtal) utgör dock typiskt sett ett annat rättsförhållande än parternas huvudavtal.²²⁰ När en skiljenämnd enligt steg 3 ställer sig frågan om aktieöverlåtelseavtalet och försträckningsavtalet är hänförliga till ett och samma rättsförhållande bör svaret därför i normalfallet vara nej. I så fall är skiljenämnden inte behörig att pröva tvisten enligt detta steg.

Däremot skulle skiljenämnden troligen bli behörig enligt *steg 4*. När en part grundar sin talan på en skuldförbindelse som har uppkommit som en direkt konsekvens av parternas huvudavtal föreligger nämligen en sådan undantags-situation som tycks motivera en tillämpning av anknytningsdoktrinen.²²¹ Anknytningen mellan avtalen kan alltså leda till att aktieöverlåtelseavtalets skiljeklausul utsträcks till att omfatta tvist grundad på försträckningsavtalet, trots att avtalen egentligen utgör skilda rättsförhållanden.

Sammantaget bör skiljenämnden alltså kunna anse sig behörig att pröva Hallos talan efter en tillämpning av steg 4. Detta gäller dock under förutsättning att skiljenämnden, vid tolkningen under steg 3, inte bedömt att skiljeklausulerna i de två avtalen är motstridiga på så sätt att aktieöverlåtelseavtalets skiljeklausul inte kan tillämpas på tvist grundad på försträckningen. Har skiljenämnden bedömt att det varit parternas gemensamma avsikt att skiljeklausulen i aktieöverlåtelseavtalet *inte* skulle omfatta tvist grundad på försträckningsavtalet går det givetvis inte att tillämpa anknytningsdoktrinen i strid med denna partsavsikt.

²²⁰ Avsnitt 4.5.4.

²²¹ Det är här fråga om den andra undantagssituationen som presenterades i avsnitt 4.5.4.

6 Gällande rätt utifrån ett partsperspektiv – konsekvenser och förslag för framtiden

6.1 Inledning och sammanfattning av utredningens viktigaste delar

Genom det föregående kapitlet avslutades uppsatsens första, utredande del. Härmed är alltså utrett hur en skiljenämnd enligt gällande rätt bör gå till väga för att pröva sin egen behörighet vid sammanhängande avtal.

I återstoden av uppsatsen avser jag att analysera om detta rättsläge är tillfredsställande utifrån ett partsperspektiv.²²² Analysen är strukturerad enligt följande. Inledningsvis presenteras vilka argument som har framförts till försvar för och som kritik emot gällande rätt i praxis och i den juridiska litteraturen. Därefter gör jag en egen analys av argumentens styrkor och svagheter. Kapitlet avslutas sedan med en diskussion om huruvida en skiljeklausul i ett avtal borde kunna utsträckas till att omfatta fler tvister än vad som idag är möjligt enligt gällande rätt.

Innan analysen kan påbörjas ska dock de mest centrala punkterna från den utredande delen sammanfattas. Detta kommer enligt mig att underlätta läsarens förståelse av de argument som diskuteras i analysen.

Den enligt mig viktigaste slutsatsen som kan dras från den utredande delen är att ett samband mellan två avtal inte i sig självt medför att en skiljeklausul i det ena avtalet omfattar tvister som grundas på det andra avtalet.²²³ Att det förhåller sig på detta vis kan spåras till den avgörande betydelse som HD tillmätt identifieringskravet i 1 § LSF.

Om två sammanhängande avtal är hänförliga till olika rättsförhållanden och bara ett av avtalen har identifierats i en skiljeklausul, föreligger det enligt HD nämligen *i princip* hinder för en skiljenämnd att med stöd av klausulen anse

²²² Vad som åsyftas med ett partsperspektiv går igenom i avsnitt 1.4.1.

²²³ Detta demonstrerades inte minst av min genomgång av problemsituationerna i kapitel 5 där sambandet mellan avtalen inte i något av fallen var ensamt tillräckligt för att göra skiljenämnden behörig att pröva tvisten.

sig behörig att pröva en tvist grundad på det andra avtalet.²²⁴ Detta gäller även om skiljeklausulen enligt dess ordalydelse kan tolkas som att den inte enbart omfattar huvudavtalet utan även andra fristående rättsförhållanden som har anknytning till detta avtal.²²⁵

Undantag från denna huvudprincip kan enligt HD bara göras ”i vissa särskilda fall och under mycket speciella förhållanden”.²²⁶ Det faktumet att HD har gjort detta uttalande i två rättsfall, NJA 2010 s. 734 och NJA 2017 s. 226, torde ge det särskild tyngd.²²⁷ En skiljenämnds utrymme att med stöd av anknytning utsträcka ett skiljeavtals omfattning till ett annat rättsförhållande än det som angivits i avtalet får därmed anses mycket begränsat enligt gällande rätt.

I det nyligen avgjorda målet T 5437-17 framhöll HD visserligen också att begreppet rättsförhållande i 1 § LSF, likt skiljeavtal i allmänhet, ska tolkas generöst.²²⁸ Vidare anförde HD att en skiljenämnd vid tolkningen av ett skiljeavtal ska utgå från att parternas avsikt har varit att alla tvister mellan dem ska lösas snabbt och i ett och samma forum.²²⁹

Personligen anser jag dock att dessa uttalanden inte innebär någon ändring av tidigare praxis. I min mening utgör mål T 5437-17 bara ett förtydligande av vad som redan gäller sedan tidigare enligt svensk rätt, nämligen att ett skiljeavtal presumeras omfatta alla tvister med anledning av det rättsförhållande som faktiskt har identifierats i skiljeklausulen.²³⁰ På så sätt går det att tala om en extensiv (eller generös) tolkning av skiljeavtal *inom ramen för identifieringskravet*. Däremot ger rättsfallet knappast stöd för en extensiv tolkning av skiljeavtal *som går längre än vad identifieringskravet tillåter*.

Om det hade varit HD:s avsikt att frångå den huvudprincip som följer av NJA 2010 s. 734 och NJA 2017 s. 226 anser jag dessutom att det hade behövt motiveras på ett tydligt sätt.²³¹ I domskälen nämns dock varken huvudprincipen

²²⁴ Avsnitt 4.5.2.

²²⁵ Jfr diskussionen angående detta i avsnitt 5.3 och 5.4 (rörande problemsituationerna 2 och 3).

²²⁶ Avsnitt 4.5.2 och 4.5.4.

²²⁷ Jfr Heuman, 2017, s. 148 – Heuman uttalar där att om ett argument har upprepats av HD i flera referatfall bör det ges större tyngd.

²²⁸ Avsnitt 4.4.2.

²²⁹ Avsnitt 3.3.2.

²³⁰ Avsnitt 3.3.2.

²³¹ Möjligen går det till och med att fråga sig om ett beslut om att helt frångå den ordning som etablerats genom NJA 2010 s. 734 och NJA 2017 s. 226 hade krävt ett pleniavgörande, jfr 3 kap. 6 § RB. I sammanhanget kan nämnas att Heuman, med hänvisning till enbart NJA 2010 s. 734, har gjort gällande att det torde behövas en lagändring för att ge skiljenämnden möjlighet att inte bara pröva tvister som grundas på ett avtal med skiljeklausul utan även tvister som grundas på andra rättsförhållanden som har ett samband med detta avtal, se

eller dess undantag för ”vissa särskilda fall”.²³² Att tolka denna ”tystnad” som att HD härmed tagit avstånd från tidigare prejudikat anser jag vore alltför långtgående.²³³

Sammanfattningsvis innebär gällande rätt att ett skiljeavtal i regel bara omfattar tvister som grundas direkt på det eller de rättsförhållanden som har identifierats i avtalet. För att en skiljenämnd med stöd av en skiljeklausul i ett avtal ska bli behörig att pröva en tvist grundad på ett sammanhängande avtal krävs därmed *antingen* att parterna har avtalat om att skiljeklausulen ska gälla båda avtalen (steg 2 i min metod) *eller* att avtalen är hänförliga till samma rättsförhållande (steg 3 i min metod).²³⁴ Utgör det sammanhängande avtalet ett från huvudavtalet självständigt rättsförhållande ska dock skiljenämnden avvisa tvisten, så länge det inte är fråga om en särskild undantagssituation (steg 4 i min metod).²³⁵

6.2 Ett argument för och två argument emot gällande rätt

6.2.1 Presentation av argumenten

Gällande rätt har både försvarats och kritiserats i den juridiska litteraturen. Hur väl underbyggd och utförlig argumentationen är varierar dock stort från källa till källa. Det är vanligt att författaren endast fokuserar på ett argument (det som han eller hon själv står bakom) och att alternativa synsätt bara nämns i förbifarten.

I detta avsnitt görs därför ett försök att sammanställa de argument som har framförts för och emot gällande rätt utan att sammanblanda dem med personliga ställningstaganden. Mina egna reflektioner om argumentens styrkor och svagheter presenteras först i avsnitt 6.3.

Jag inleder med att presentera ett argument till försvar *för* gällande rätt som framförts av HD i NJA 2017 s. 226 och av (framförallt) Lindskog i den juridiska litteraturen. I uppsatsen har jag valt att benämna argumentet som *rätts-säkerhetsargumentet*. Därefter presenteras två argument *emot* gällande rätt

Heuman, JT 2014/15, s. 455 och 457. Även Madsen har propagerat för att en lagändring kan behövas, se Madsen, SvJT 2016, s. 673.

²³² Däremot hänvisar HD till dessa domar för att ge stöd åt andra resonemang, se p. 15 där NJA 2017 s. 226 omnämns och p. 16 där NJA 2010 s. 734 omnämns.

²³³ Jfr Heuman, 2017, s. 159; Ramberg, SvJT 2017, s. 781. Jfr dock Madsen, DJ 2019-04-02, som där verkar ha gjort just en sådan långtgående tolkning.

²³⁴ Avsnitt 4.3 och 4.4.

²³⁵ Avsnitt 4.5.

som lyfts fram av olika författare i den juridiska litteraturen. Jag har valt att kalla dessa argument för *det processekonomiska argumentet* och *det internationella argumentet*.

I delavsnitten nedan presenterar jag argumenten var för sig. I de fallen där ett visst argument har kritiserats av andra rättsvetare redogör jag för denna kritik i direkt anslutning till presentationen av argumentet.

Slutligen ska erinras om att jag bara presenterar argument som kan framföras för och emot gällande rätt utifrån ett *partsperspektiv*. Fokus ligger alltså uteslutande på vilka potentiella konsekvenser som gällande rätt har för parterna i skiljeförfarandet.

6.2.2 Rättssäkerhetsargumentet

Gällande rätt gör det möjligt för parterna att förutse konsekvenserna av ett ingånget skiljeavtal.

Rättssäkerhetsargumentet grundas på tanken att det ska vara möjligt för parter att överblicka konsekvenserna av ett skiljeavtal redan när det ingås. Med andra ord ska parterna kunna förutse vilka slags tvister mellan dem som en skiljenämnd kan bli behörig att pröva i framtiden. Saknar parterna denna möjlighet är kravet på rättssäkerhet inte uppfyllt.²³⁶

När två parter ingår ett skiljeavtal bör de kunna förutse att alla tvister som grundas på det rättsförhållande som identifierats i avtalet kan komma att prövas av skiljenämnd.²³⁷ Däremot går det enligt rättssäkerhetsargumentet inte att anta att parterna också räknat med att tvister som bara har ett samband med detta rättsförhållande, men som egentligen grundas på andra rättsförhållanden, skulle omfattas av skiljeavtalet. Sådana tvister ska en skiljenämnd därmed som utgångspunkt inte anse sig behörig att pröva.²³⁸

Rättssäkerhetsargumentet har använts av HD som stöd för gällande rätt. I NJA 2017 s. 226 anförde HD att det fanns ”goda skäl” för den ordning att det bara

²³⁶ Jag är medveten om att begreppet rättssäkerhet är svårdefinierat och att det finns olika uppfattningar om exakt vad som ska innefattas i detta begrepp, se t.ex. Peczenik, 1995, s. 89–92; Frändberg, 2005, s. 283–285. Här avses dock endast den formella sidan av rättssäkerheten, nämligen rättssäkerhet som ”förutsebarhet i rättsliga angelägenheter”, se Frändberg, 2005, s. 285 och 288–289. En ordning där parterna kan förutse vilka tvister som omfattas av ett skiljeavtal är med denna definition alltså att betrakta som rättssäker.

²³⁷ Därav presumptionen att ett skiljeavtal omfattar alla tvister med anledning av det rättsförhållande som angivits i det, jfr avsnitt 3.3.2.

²³⁸ Jfr Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.1. Jfr även diskussion i avsnitt 3.4 om syftet med identifieringskravet.

i vissa särskilda fall och under mycket speciella förhållanden är möjligt att utsträcka en skiljeklausuls tillämpningsområde till ett annat rättsförhållande än det som har identifierats i klausulen. Dessa skäl formulerade HD på följande sätt:

En extensiv tolkning av ett skiljeavtal kan innebära att en rättssökande förmenas rätten att få sin sak prövad i domstol, trots att han eller hon aldrig har avsett att avtala bort denna rätt. En sådan tillämpning är vidare ägnad att öka osäkerheten om vilka effekter ett skiljeavtal kommer att få i framtiden och den kan också komma i konflikt med det krav på identifiering av framtida tvister som uppställs i 1 § första stycket skiljeförfarandelagen [...].²³⁹

I den juridiska litteraturen har rättssäkerhetsargumentet fått sin främsta företrädare i Lindskog.²⁴⁰ Som jag uppfattar Lindskog anser han att en alltför extensiv tolkning av skiljeavtal inte bör tillåtas eftersom det kan leda till att den som inte velat underkasta sig skiljeförfarande ändå blir indragen i ett sådant. En utvidgning av skiljenämndens behörighet till att omfatta fler rättsförhållanden än det som angivits i parternas skiljeavtal skulle enligt honom riskera att ske på bekostnad av parternas rättssäkerhet.²⁴¹

Rättssäkerhetsargumentet har dock kritiserats av andra rättsvetare. Dessa kritiker medger visserligen att identifieringskravet fyller en viktig skyddsfunktion och att det inte hade varit rättssäkert om parterna hade fått ingå skiljeavtal som inte konkretiserats till något rättsförhållande överhuvudtaget. Däremot ifrågasätter de om identifieringskravet verkligen hade behövt tolkas så snävt som HD har gjort för att garantera parterna en rimlig nivå av förutsebarhet.²⁴²

Enligt bl.a. Heuman och Madsen går det nämligen att tolka identifieringskravet som att det endast innebär en skyldighet för parterna att identifiera ett rättsförhållande i skiljeavtalet, och inte – som HD har gjort – som ett krav på att framtida tvister dessutom måste grundas på just detta rättsförhållande.²⁴³

²³⁹ NJA 2017 s. 226 (p. 13).

²⁴⁰ I sammanhanget kan noteras att Lindskog var med och dömde i både NJA 2010 s. 734 (då som referent) och NJA 2017 s. 226. Att Lindskog står bakom HD:s domskäl i dessa avgöranden, och resonerar på samma sätt som HD, är därmed i min mening föga förvånande.

²⁴¹ Lindskog, Zeteo 2018-09-07, 0:2.2.7 och I:1-5.2.4 med not 191.

²⁴² Madsen, SvJT 2013, s. 747–748; Heuman, JT 2014/15, s. 455–457; Madsen, SvJT 2016, s. 669 f.; Madsen, 2016, s. 110. Se även Waerme, SvJT 2010, s. 724–725 – Artikeln är visserligen skriven innan NJA 2010 s. 734, men argumentationen är densamma som i de andra källorna.

²⁴³ Madsen, SvJT 2013, s. 747 f.; Heuman, JT 2014/15, s. 456–458. Jfr även Waerme, SvJT 2010, s. 724–725.

Så länge som en uppkommen tvist har en tillräcklig anknytning till ett rättsförhållande som identifierats i skiljeavtalet anser de att en skiljenämnd bör kunna pröva tvisten. Det hela har av Heuman sammanfattats på följande sätt:

Saken kan uttryckas så att [identifieringskravets] skyddssyfte endast motiverar att skiljeavtal blir ogiltiga då de tar sikte på *alla* [min kursivering] framtida tvister, men inte vid en utvidgning av behörigheten att pröva ett yrkande som grundas på ett avtal som har ett nära samband med det avtal vari den giltiga skiljeklausulen ingår.²⁴⁴

Flera författare, däribland Heuman, Madsen och Runesson, har också framhållit att den internationella utvecklingen går mot en alltmer extensiv tolkning av skiljeavtal som inte hindras av kravet på att avtalet måste avse ett bestämt rättsförhållande ("defined legal relationship").²⁴⁵ Att utvecklingen går i denna riktning får också stöd i utländsk doktrin.²⁴⁶ I de länder som redan tillåter en sådan extensiv tolkning av skiljeavtal har tolkningen inte ansetts inskränka parternas rättssäkerhet.²⁴⁷

Om rättssäkerhetsargumentet ska ges någon betydelse har slutligen argumenterats för att det framförallt bör vara i situationer där frågan är om en tvist *i sin helhet* ska prövas av antingen skiljenämnd eller allmän domstol.²⁴⁸ Rättssäkerhetsargumentet bör dock inte väga lika tungt om det redan är rättsligt fastställt eller ostridigt mellan parterna att en del av tvisten ska prövas av skiljenämnd och frågan endast är om nämnden dessutom är behörig att pröva en eller flera utomobligatoriska grunder.²⁴⁹ I denna situation har parterna nämligen redan avsagt sig rätten till domstolsprövning vad gäller en väsentlig del av tvisten. Vissa rättsvetare menar då att det kan ifrågasättas om parternas rättssäkerhet verkligen förstärks av att tvisten delas upp mellan två instanser.²⁵⁰

²⁴⁴ Heuman, JT 2014/15, s. 457 f.

²⁴⁵ Heuman, 1999, s. 72; Runesson, JT 2002/03, s. 679; Madsen, SvJT 2013, s. 747; Runesson, 2014, s. 259; Heuman, JT 2014/15, s. 454.

²⁴⁶ Born, 2014, s. 294 f., 1326–1337 och 1344–1345; Blackaby & Partasides, 2015, s. 93 f.; Balthasar, 2016, s. 17. I utländska källor benämns ofta denna inställning till tolkning av skiljeavtal som "the pro-arbitration approach".

²⁴⁷ Born, 2014, s. 1326.

²⁴⁸ Det ska alltså vara fråga om situationer som liknar mina problemsituationer 1 och 2, se kapitel 2 och 5.

²⁴⁹ Heuman, 1999, s. 72; Waerme, SvJT 2010, s. 724–725. Jfr NJA 2007 s. 475 där just denna fråga prövades.

²⁵⁰ Heuman, 1999, s. 72; Waerme, SvJT 2010, s. 724–725.

6.2.3 Det processekonomiska argumentet

Gällande rätt kan leda till att sammanhängande tvistefrågor delas upp i skilda fora, vilket inte tillgodoser parternas intresse av en snabb och enhetlig behandling av en uppkommen tvist.

Det processekonomiska argumentet blir relevant i situationer där tillämpningen av gällande rätt resulterar i att en tvist delas upp mellan skiljenämnd och allmän domstol eller mellan olika skiljenämnder.²⁵¹

Typsituationen är att en skiljekärande till stöd för sin talan gör gällande flera grunder, varav en grundas direkt på ett avtal med skiljeklausul och de övriga på ett fristående avtal som saknar skiljeklausul. Även om det skulle finnas ett samband mellan de olika grunderna är utgångspunkten enligt gällande rätt att en skiljenämnd bara är behörig att pröva den grund som är direkt hänförlig till avtalet med skiljeklausulen.²⁵² Som en konsekvens måste prövningen av de olika grunderna delas upp mellan skiljenämnd och domstol.

Flera rättsvetare, däribland Madsen och Heuman, har kritiserat just denna konsekvens av gällande rätt. Enligt dem borde det i denna situation vara möjligt för en skiljenämnd att med hänvisning till processekonomiska skäl utvidga sin egen behörighet till att omfatta samtliga grunder.²⁵³

Som stöd för det processekonomiska argumentet lyfts ofta fram att en vanlig anledning till att parter ingår skiljeavtal är intresset av att kunna lösa tvister på ett så snabbt och smidigt sätt som möjligt.²⁵⁴ Särskilt i kommersiella affärsrelationer har argumenterats för att parter typiskt sett eftersträvar en enhetlig och effektiv hantering av uppkomna tvister.²⁵⁵ Det är därför, åtminstone enligt förespråkarna för det processekonomiska argumentet, rimligt att anta

²⁵¹ I situationer där en tvist ska prövas *i sin helhet* av skiljenämnd eller allmän domstol saknar det processekonomiska argumentet betydelse. I detta fall sker nämligen ingen uppdelning av tvisten i skilda fora, vilket är vad det processekonomiska argumentet går ut på att undvika, jfr Heuman, JT 2009/10, s. 355; Bratt, JT 2017/18, s. 713.

²⁵² Här utgör dock NJA 2007 s. 475 ett undantag, se avsnitt 4.5.2 och 4.5.4. Den vanliga lösningen, som bekräftats av HD i en rad andra avgöranden, är dock att skiljenämnden bara är behörig att pröva den del av tvisten som grundas på det rättsförhållande som skiljeklausulen avser, se NJA 1973 s. 480, NJA 1982 s. 738, NJA 1984 s. 229 och NJA 2008 s. 120. Jfr även den skiljaktiga meningen i RH 1987:66.

²⁵³ Heuman, JT 2014/15, s. 455; Madsen, SvJT 2016, s. 671–672. Jfr även Heuman, 1999, s. 72 och 79–80; Schöldström, JT 2007/08, s. 473; Heuman, JT 2009/10, s. 356; Waerme, SvJT 2010, s. 720 och 723–724; Runesson, 2014, s. 260; Bratt, JT 2017/18, s. 713.

²⁵⁴ Waerme, SvJT 2010, s. 723–725; Madsen, SvJT 2013, s. 749. Jfr SOU 1994:81, s. 68; prop. 1998/99:35, s. 40.

²⁵⁵ Madsen, SvJT 2013, s. 749; Madsen, SvJT 2016, s. 671 f. Jfr även mål T 5437-17 (p. 13 och 18).

att parternas syfte med skiljeavtalet har varit att åstadkomma den process-ekonomiskt mest fördelaktiga lösningen (dvs. en sammanhållen prövning inför *en* skiljenämnd).

Andra rättsvetare, såsom Lindskog och Schöldström, anser dock att process-ekonomiska skäl endast undantagsvis bör ges betydelse vid skiljenämndens behörighetsprövning.²⁵⁶ Visserligen håller de med om att gällande rätt i vissa fall kan leda till opraktiska konsekvenser för parterna.²⁵⁷ Enligt dem utgör detta dock inte ett tillräckligt starkt skäl för att utsträcka ett skiljeavtals omfattning till tvistefrågor som en part kanske inte alls velat få prövade i skiljeförfarande. Lindskog uttrycker det som att det vore ”oantagligt att låta processekonomiska skäl leda till att en part blir skiljebunden i vidare omfattning än han genom avtal har åtagit sig”.²⁵⁸

6.2.4 Det internationella argumentet

Gällande rätt riskerar i synnerhet att medföra negativa konsekvenser för parter i ett internationellt skiljeförfarande i Sverige.

Det internationella argumentet går ut på att den av HD fastlagda huvudprincipen om att ett skiljeavtal bara omfattar tvister som grundas direkt på det rättsförhållande som identifierats i avtalet *inte* bör tillämpas i internationella skiljeförfaranden i Sverige där åtminstone en av parterna är utländsk.²⁵⁹ I den juridiska litteraturen har två olika anledningar anförts till stöd för detta.

För det första har argumenterats för att HD:s huvudprincip skiljer sig åt från vad som i allmänhet gäller internationellt, vilket gör den särskilt svår att förutse för utländska parter.²⁶⁰ Som redogjorts för i avsnitt 6.2.2 går utvecklingen internationellt mot en alltmer extensiv tolkning av skiljeavtal. I de flesta länder ges kravet på att ett avtal måste avse ett bestämt rättsförhållande (”defined legal relationship”) mycket liten praktisk betydelse. Så länge som en tvist har ett tillräckligt samband med ett avtal som innehåller en skiljeklausul anses tvisten vanligtvis omfattad av klausulen.²⁶¹

²⁵⁶ Schöldström, JT 2007/08, s. 473; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:1-5.2.1 och I:0-8.1.1. Jfr även Madsen, SvJT 2013, s. 749.

²⁵⁷ Schöldström, JT 2007/08, s. 473; Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-8.1.1. Jfr även NJA 2017 s. 226 (p. 13 in fine).

²⁵⁸ Lindskog, Zeteo 2018-09-07, I:0-8.1.1 not 5. Jfr prop. 1998:99/35, s. 70 f.

²⁵⁹ Det kan noteras att denna typ av skiljeförfarande i allt större utsträckning äger rum i Sverige, se SOU 2015:37, s. 85.

²⁶⁰ Jfr Waerme, SvJT 2010, s. 721–722.

²⁶¹ Jfr Heuman, JT 2014/15, s. 454.

Vid ingåendet av ett internationellt skiljeavtal kan parterna därför ha utgått från att svensk rätt avseende tolkningen av ett skiljeavtals omfattning skulle överensstämma med den internationella utvecklingen. Med andra ord kan parterna ha räknat med att deras skiljeavtal skulle omfatta både tvister som grundas direkt på det rättsförhållande som identifierats i skiljeavtalet och tvister som endast har ett samband med detta rättsförhållande. När en tvist väl uppkommer i framtiden kan det därför komma som en överraskning för parterna att rättsläget inte ser ut som de förutsett.²⁶²

För det andra har argumenterats för att konsekvenserna av att en skiljenämnd tillämpar HD:s huvudprincip generellt riskerar att bli allvarligare för parter i ett internationellt skiljeförfarande jämfört med parter i ett inhemskt skiljeförfarande.²⁶³

I ett inhemskt skiljeförfarande kan skiljenämndens tillämpning av gällande rätt ”bara” leda till att en tvist (eller en del av tvisten) måste prövas i svensk domstol istället för skiljenämnd. Även om detta kan innebära negativa konsekvenser för parterna i form av t.ex. ökade kostnader och tidsutdräkt kommer tvisten fortfarande att prövas i ett rättssäkert förfarande inför domare med samma nationalitet som parterna. Domen kommer också att kunna verkställas i Sverige på samma sätt som en skiljedom.²⁶⁴

I ett internationellt skiljeförfarande torde dock konsekvenserna av att en skiljenämnd inte anser sig behörig att pröva en uppkommen tvist bli mer oförutsebara och svårhanterliga för parterna. Till exempel är det då långt ifrån säkert att en svensk domstol är behörigt forum – istället kan tvisten komma att prövas i ett annat land där någon av parterna har sin hemvist. I värsta fall kan tvisten hamna i ett land där domstolarna inte upprätthåller grundläggande rättssäkerhetsgarantier (såsom t.ex. oavhängighet och opartiskhet).²⁶⁵ Oavsett var domen meddelas kan det dessutom bli svårt att få den verkställd i ett annat land.²⁶⁶

Sammantaget går det alltså att argumentera för att parter i ett internationellt skiljeförfarande generellt utgår från att deras skiljeavtal kommer att omfatta sambandsfrågor *och* lider fler negativa konsekvenser av att en tvist inte anses

²⁶² Waerme, SvJT 2010, s. 722; jfr Madsen, SvJT 2016, s. 667–670.

²⁶³ Iversen & Bryde Andersen, ScStL 2017, s. 98.

²⁶⁴ Dessa aspekter diskuteras av Iversen & Bryde Andersen, ScStL 2017, s. 98, men då utifrån ett danskt perspektiv.

²⁶⁵ Born, 2014, s. 76–77 och 80; Iversen & Bryde Andersen, ScStL 2017, s. 98.

²⁶⁶ Medan skiljedomar kan erkännas och verkställas i en majoritet av världens länder med stöd av New York-konventionen, finns ingen motsvarande internationell konvention för domar. Se diskussion härom i prop. 1998/99:35, s. 40; Born, 2014, s. 79–80; Iversen & Bryde Andersen, ScStL 2017, s. 98.

omfattad av avtalet. Enligt det internationella argumentet borde därför ett undantag från HD:s huvudprincip vara motiverat i dessa fall.

6.3 Egna reflektioner om argumentens styrkor och svagheter

Av föregående avsnitt står klart att det går att framföra argument både för och emot att det enligt gällande rätt i princip inte är möjligt att utsträcka en skiljeklausuls omfattning till ett annat rättsförhållande än det som har identifierats i klausulen, trots att det finns ett samband mellan rättsförhållandena. I detta avsnitt redogör jag för mina egna reflektioner kring dessa argument och diskuterar vilken kritik som kan riktas mot dem.

En första allmän observation är att det framförallt är två intressen som har ställts mot varandra i diskussionen om huruvida gällande rätt är tillfredsställande för parterna: *å ena sidan* intresset av att parterna inte ska bli bundna av ett skiljeavtal i större utsträckning än vad de själva kunnat förutse (rättssäkerhetsargumentet), *å andra sidan* intresset av att en tvist ska kunna få en snabb lösning i ett sammanhållet förfarande (det processekonomiska argumentet). Medan rättssäkerhetsargumentet har använts till stöd för gällande rätt, utgör det processekonomiska argumentet en kritik av gällande rätt.

Taget var för sig tycks båda argumenten ha sina fördelar, åtminstone utifrån ett partsperspektiv. Av NJA 2017 s. 226 framgår dock tydligt att HD anser att rättssäkerhetsargumentet väger tyngre än det processekonomiska argumentet vid bedömningen av om en skiljeklausul i ett avtal kan utsträckas till att omfatta en tvist grundad på ett fristående men sammanhängande avtal.²⁶⁷ Frågan är om så verkligen bör vara fallet.

Som redogjorts för i avsnitt 6.2.2 går det att kritisera rättssäkerhetsargumentet på flera punkter. Enligt mig finns det en hel del fog för denna kritik.

Först och främst delar jag den åsikt som framförts av Heuman m.fl. om att HD gett identifieringskravet en snävare innebörd än vad som hade behövts för att uppfylla dess syfte.²⁶⁸ Denna åsikt grundar jag framförallt på att det varken av lagtexten eller av förarbetena till LSF följer att identifieringskravet ska tolkas som att framtida tvister i princip måste grundas på ett i skiljeavtalet identifierat rättsförhållande.

²⁶⁷ Avsnitt 6.2.2.

²⁶⁸ Avsnitt 6.2.2. Om identifieringskravets syfte, se vidare avsnitt 3.4.

Det ska här erinras om att identifieringskravet enligt dess ordalydelse i 1 § LSF endast föreskriver att ett skiljeavtal som tar sikte på framtida tvister bara kan avse tvister ”om ett rättsförhållande som är angivet i avtalet [min kursivering]”.²⁶⁹ Detta ”om” är i min mening tvetydigt. Det ger ingen ledning beträffande frågan om en framtida tvist måste grundas direkt på det identifierade rättsförhållandet eller om det räcker med ett samband mellan tvisten och rättsförhållandet.

Något tydligt svar på den frågan ges inte heller i förarbetena till LSF eller äldre skiljemannalagar. I propositionen till LSF stadgas som bekant endast att det inte går att ”träffa skiljeavtal beträffande alla tvister parterna emellan” och att skiljeavtalet därför måste ”konkretiseras till ett visst rättsförhållande”.²⁷⁰ Min bedömning är att det enda som klart framgår av dessa uttalanden är att ett skiljeavtal saknar verkan om det är så pass oprecist att det inte tar sikte på något rättsförhållande alls.²⁷¹ Däremot är det svårt att i uttalandena läsa in en regel om att ett skiljeavtal i princip aldrig kan omfatta tvister som grundas på andra rättsförhållanden än det som har identifierats i avtalet.

Att rättssäkerhetsskäl ligger bakom identifieringskravet är enligt mig alltså inte detsamma som att det skulle strida mot bestämmelsens syfte om ett skiljeavtal utsträcktes till att omfatta sambandsfrågor. Så länge som ett rättsförhållande har identifierats i ett skiljeavtal borde det i min mening vara möjligt för parterna att förutse att en skiljenämnd kan bli behörig att pröva såväl tvister som grundas direkt på detta rättsförhållande som tvister som har en tillräcklig anknytning till det.

Ett ytterligare problem med rättssäkerhetsargumentet anser jag är själva premissen som argumentet vilar på, dvs. att rättsläget leder till minskad osäkerhet om vilka verkningar som ett skiljeavtal kan komma att få i framtiden.²⁷² Den förbiser nämligen att det även idag finns oklarheter med gällande rätt beträffande de olika stegen i skiljenämndens behörighetsprövning och tolkningen av ett skiljeavtals omfattning.

Ett exempel på en sådan oklarhet är att HD:s huvudprincip om att en skiljeklausul i ett avtal bara omfattar det eller de rättsförhållanden som reglerats i avtalet *inte* är undantagslös. Undantag från huvudprincipen kan göras ”i vissa

²⁶⁹ Se vidare avsnitt 3.4 där identifieringskravet presenteras mer utförligt.

²⁷⁰ Se avsnitt 3.4 där dessa förarbetsuttalanden presenterades för första gången.

²⁷¹ Ett sådant skiljeavtal skulle exempelvis kunna ange att ”Alla tvister mellan parterna ska avgöras genom skiljeförfarande” samtidigt som det inte har knutits till något existerande rättsförhållande mellan parterna.

²⁷² Jfr avsnitt 6.2.2 – Som redogörs för däri har HD motiverat sin huvudprincip med att den säkerställer att en part inte avtalar bort sin rätt till domstolsprövning i större utsträckning än vad denne faktiskt har avsett.

särskilda fall och under mycket speciella förhållanden”. Den närmare innebörden av detta undantag är dock hölj i dunkel.²⁷³ Undantaget öppnar därför upp för godtyckliga och oförutsebara bedömningar – vilket är just vad HD velat undvika.

Någon fullständig rättssäkerhet, i den meningen att parterna helt och hållet kan förutse vilka tvister mellan dem som en skiljenämnd kommer att kunna pröva i framtiden, är därmed svår att uppnå med gällande rätt. Även såsom rättsläget ser ut nu finns en risk (om än begränsad) att en part förmenas rätten till domstolsprövning trots att avsikten aldrig har varit att avtala bort denna rätt.

Mot bakgrund av bristerna i rättssäkerhetsargumentet finns anledning att istället överväga om processekonomiska hänsyn bör beaktas i större utsträckning vid bedömningen av ett skiljeavtals omfattning.

Det ska inledningsvis framhållas att det av NJA 2007 s. 475 redan står klart att processekonomiska skäl kan få betydelse för frågan om en skiljeklausul kan utsträckas till att omfatta även en utomobligatorisk grund.²⁷⁴ I det fallet hade käranden åberopat *tre* alternativa grunder där två var hänförliga direkt till parternas avtal med skiljeklausul och en grundades på ett utomobligatoriskt rättsförhållande. Med hänvisning till att två av grunderna skulle prövas av skiljenämnd ansåg HD att även den tredje grunden omfattades av skiljeklausulen.²⁷⁵ Steget till att också ge vikt åt det processekonomiska argumentet i situationer där exempelvis bara *två* grunder har åberopats, där den ena stödjer sig på ett avtal med skiljeklausul och den andra på ett annat rättsförhållande, kan därmed tyckas inte alltför långt.

Min bedömning är dock att det processekonomiska argumentet även fortsättningsvis bör tillämpas med försiktighet. I likhet med Lindskog anser jag att det hade varit rättsosäkert att låta processekonomiska skäl vara ensamt utslagsgivande vid skiljenämndens behörighetsprövning.²⁷⁶ Visserligen kan det vara så att parter till ett skiljeavtal typiskt sett avser att framtida tvister mellan dem ska prövas i ett och samma skiljeförfarande. I min mening hade det dock varit vanskligt att utsträcka en skiljeklausuls tillämpningsområde enbart med hänvisning till en sådan hypotetisk eller genomsnittlig partsavsikt.²⁷⁷

²⁷³ Jfr avsnitt 4.5.4.

²⁷⁴ Rättsfallet diskuteras i avsnitt 4.5.2 och 4.5.4.

²⁷⁵ Avsnitt 4.5.2 och 4.5.4.

²⁷⁶ Avsnitt 6.2.3.

²⁷⁷ Om hypotetiska partsviljor i allmänhet, se Adlercreutz & Gorton, 2010, s. 23 och 63 f.

En grundförutsättning för att processekonomiska skäl överhuvudtaget ska kunna tillmätas betydelse vid skiljenämndens behörighetsprövning bör enligt mig därför vara att det finns en tillräcklig anknytning mellan de grunder som hänför sig till ett avtal med skiljeklausul och den eller de grunder som hänför sig till ett annat rättsförhållande.²⁷⁸ Utan en sådan anknytning bör det process-ekonomiska argumentet inte kunna leda till en utvidgning av en skiljeklausuls omfattning.

Vid sidan av rättssäkerhetsargumentet och det processekonomiska argumentet finns även ett tredje argument: det internationella argumentet. Företrädare för detta argument är kritiska mot HD:s huvudprincip eftersom den i synnerhet riskerar att drabba (utländska) parter i internationella skiljeförfaranden negativt.²⁷⁹ Kritik riktas alltså inte mot huvudprincipen som sådan utan mot de effekter den medför i vissa specifika fall.

Jag anser att det ligger mycket i denna kritik av gällande rätt. Framförallt visar argumentet hur en skiljenämnds tillämpning av HD:s huvudprincip, som har motiverats med hänvisning till rättssäkerhetsskäl, ironiskt nog kan resultera i att en tvist istället måste prövas i ett land som inte respekterar grundläggande rättssäkerhetsgarantier.²⁸⁰ Det faktumet att HD:s huvudprincip inte tycks ha någon motsvarighet i något annat land – och att den internationella utvecklingen går mot en alltmer extensiv tolkning av skiljeavtal – gör också att det kan finnas skäl att tolka internationella skiljeavtal annorlunda än rent inhemska skiljeavtal mellan två svenska parter.

Det bör visserligen nämnas att det i svensk rätt inte görs någon distinktion mellan inhemska och internationella skiljeförfaranden.²⁸¹ I LSF finns dock inga regler för hur tolkningen av ett skiljeavtals omfattning ska gå till och det finns inte heller några förarbetsuttalanden som stipulerar att inhemska och internationella skiljeavtal måste tolkas på samma sätt.²⁸² Det finns därmed inget formellt hinder mot att vid tolkningen av ett skiljeavtal ta hänsyn till om

²⁷⁸ Just sambandet mellan grunderna tycks också ha varit den avgörande faktorn i NJA 2007 s. 475, se avsnitt 4.5.2.

²⁷⁹ Avsnitt 6.2.4.

²⁸⁰ Jfr avsnitt 6.2.4. Att detta är en reell risk anser jag följer inte minst av SCC:s målstatistik från 2017, se SCC, ”Statistik 2017”, <sccinstitute.se/statistik/>, besökt 2019-04-15 – Statistiken visar att förutom svenska parter, är parter från t.ex. Ryssland, Turkiet och Kina vanligt förekommande i skiljeförfaranden som administreras av SCC. Konsekvensen av att en skiljenämnd som utsetts av SCC inte anser sig behörig att pröva en tvist skulle alltså kunna bli att tvisten istället måste prövas i något av dessa länder.

²⁸¹ Jfr 48 § LSF – Så länge som skiljeförfarandet har sitt säte i Sverige är utgångspunkten att LSF är tillämplig, oavsett om tvisten har en internationell anknytning eller inte.

²⁸² Jfr avsnitt 3.3.2.

det rör sig om internationella förhållanden och i så fall ge skiljeavtalet en vidare omfattning.²⁸³

6.4 Avslutande diskussion *de sententia ferenda*

Frågan är då slutligen om en skiljeklausul i ett avtal bör kunna utsträckas till att omfatta fler tvister – och då i synnerhet fler tvister som grundas på ett till huvudavtalet sammanhängande avtal – än vad som idag är möjligt enligt gällande rätt. I grunden handlar denna fråga om huruvida det borde bli enklare för en skiljenämnd att bli behörig under steg 4 i min metod, dvs. att med stöd av anknytning utsträcka sin egen behörighet till att omfatta ett rättsförhållande som inte har identifierats i parternas avtal.²⁸⁴ Som framgått av avsnitt 6.2 går det att ha olika uppfattningar om denna fråga. I detta avsnitt redogör jag för min egen inställning.

Till att börja med ska noteras att en översyn av LSF precis har avslutats och att det lär dröja många år innan lagen ses över igen.²⁸⁵ Jag anser därför att det inte är meningsfullt att diskutera om och hur rättsläget borde ändras *de lege ferenda* (genom lagstiftning), åtminstone inte om man eftersträvar en ändring inom den närmsta tiden. I det följande presenterar jag istället två förslag på ändringar *de sententia ferenda* (genom praxis).²⁸⁶

Ett första alternativ för HD skulle kunna vara att överge den huvudprincip som fastställts genom NJA 2010 s. 734 och NJA 2017 s. 226.²⁸⁷ Som redogjorts för i föregående avsnitt kan det ifrågasättas om de rättssäkerhetsskäl som ligger bakom identifieringskravet 1 § LSF verkligen motiverar den strikta tolkning av bestämmelsen som HD gjort i de två nämnda rättsfallen. I

²⁸³ Det ska dock noteras att jag inte kunnat hitta något fall där HD:s bedömning uttryckligen har påverkats av att målet rörde utländska parter, jfr t.ex. NJA 2008 s. 406, NJA 2009 s. 128; mål T 5437-17.

²⁸⁴ Avsnitt 4.5.

²⁸⁵ Se SOU 2015:37 och prop. 2017/18:257 som mynnade ut i ett antal lagändringar som trädde i kraft den 1 mars i år (SFS 2018:1954). Detta var den första översynen av LSF sedan lagen trädde i kraft 2000.

²⁸⁶ Jfr Agell, 1997, s. 55 som där anger att en argumentation *de sententia ferenda* fokuserar på behovet av ändringar av rättsläget genom praxis (vilket kan skiljas från en argumentation *de lege ferenda* som fokuserar på behovet av ändringar av rättsläget genom lagstiftning).

²⁸⁷ En sidofråga är om det hade krävts ett pleniavgörande för att åsidosätta huvudprincipen eller om det hade räckt med en ”vanlig” dom. En läsning av 3 kap. 6 § RB ger sken av att ett pleniavgörande skulle kunna behövas i detta fall. Det finns dock exempel från praxis där HD frångått tidigare fastlagda rättsgrundsatser utan att det skett i plenum, se diskussion härom i Heuman, 2017, s. 135 f. Givet att det dessutom är mycket sällsynt med pleniavgöranden anser jag att det inte borde krävas ett sådant avgörande för att HD ska kunna frångå huvudprincipen i 2010 och 2017 års fall.

min mening hade HD lika gärna kunnat argumentera för att parter garanteras en godtagbar nivå av rättssäkerhet så snart ett rättsförhållande har identifierats i en skiljeklausul och det finns en tillräcklig anknytning mellan detta rättsförhållande och en uppkommen tvist. Något behov av att skydda parterna ytterligare hade enligt mig inte behövt läsas in i identifieringskravet.

Samtidigt är det dock viktigt att framhålla att bara för att HD skulle frånga sin tidigare praxis och börja tillåta en mer extensiv tolkning av ett skiljeavtals omfattning, innebär inte det nödvändigtvis att det skulle bli enklare för en skiljenämnd att bedöma sin egen behörighet vid sammanhängande avtal. Behörighetsproblem skulle fortfarande kunna uppkomma, om än i andra avseenden än enligt gällande rätt idag.

Om rättsläget ändrades av HD på angivet sätt skulle som en konsekvens tyngdpunkten i skiljenämndens behörighetsprövning flyttas från steg 3 i min metod (se avsnitt 4.4) till steg 4 i min metod (se avsnitt 4.5). Fokus skulle med andra ord skifta från frågan huruvida två avtal är hänförliga till ett och samma rättsförhållande och därmed omfattas av samma skiljeklausul, till frågan huruvida det finns en tillräcklig anknytning mellan två avtal som gör att en skiljeklausul i det ena avtalet kan utsträckas till att omfatta även det andra. Att i ett enskilt fall avgöra huruvida kravet på tillräcklig anknytning är uppfyllt skulle kunna visa sig vara lika svårt som att bestämma huruvida två avtal utgör ett och samma rättsförhållande.

Något som också ofta glöms bort i debatten om huruvida ett skiljeavtal bör kunna utsträckas till att omfatta fler rättsförhållanden än det som har identifierats i skiljeavtalet är att det faktiskt är förhållandevis enkelt för parter att se till att en skiljenämnd aldrig behöver ställa sig den frågan. Parterna kan nämligen på flera olika sätt se till att skiljenämndens behörighetsprövning inte måste fortsätta hela vägen till steg 4 i min metod.

Parterna kan t.ex. komma överens om att en skiljeklausul i ett ursprungligt avtal mellan dem även ska omfatta tvister grundade på ett senare ingånget avtal (jfr steg 2 i min metod). I en sådan situation behöver skiljenämnden inte göra en bedömning av sambandet mellan avtalen. Genom parternas överenskommelse anses avtalen ändå omfattade av samma skiljeklausul.²⁸⁸ Vidare kan parterna alltid komma överens om att hänskjuta en redan uppkommen tvist till skiljeförfarande, oavsett om den grundas på ett rättsförhållande som identifierats i ett tidigare ingånget skiljeavtal mellan dem eller inte.²⁸⁹

²⁸⁸ Avsnitt 4.3.

²⁸⁹ Avsnitt 3.4 in fine.

Utifrån detta perspektiv ter sig den bortre gräns som HD satt för parternas avtalsfrihet i 2010 och 2017 års fall mer rimlig. Så länge parterna har vetskap om HD:s huvudprincip kan de med förhållandevis enkla medel se till att identifieringskravet inte hindrar en skiljenämnd från att bli behörig att pröva en tvist som inte grundas direkt på ett avtal med skiljeklausul utan på ett fristående men sammanhängande avtal. I praktiken utgör identifieringskravet alltså bara ett hinder för skiljenämndens behörighet i situationer där parterna är oense om skiljeavtalets omfattning.

Att helt frångå sin tidigare praxis hade mot denna bakgrund kanske inte varit den bästa vägen för HD att gå. Även om gällande rätt har sina brister kan det ifrågasättas om dessa brister verkligen är så pass stora att en fullständig förändring av rättsläget är nödvändig.

Ett andra, mindre långtgående alternativ för HD skulle därför kunna vara att bygga vidare på det undantag för ”vissa särskilda fall” som redan har etablerats genom praxis. Enligt mig hade rättsläget blivit tydligare om HD konkretiserade detta undantag till fler situationer.²⁹⁰

Det kan här finnas skäl för HD att särskilt överväga om ett undantag från huvudprincipen borde införas i internationella skiljeförfaranden i Sverige där åtminstone en av parterna är utländsk. Konsekvenserna av att en skiljenämnd inte anser sig behörig att pröva en uppkommen tvist är överlag mer betungande för parterna i dessa skiljeförfaranden än i rent inhemska förfaranden.²⁹¹ I min mening går det därför att argumentera för att omständigheterna i internationella skiljeförfaranden åtminstone i vissa fall är så pass särskilda och speciella att en skiljeklausul borde kunna utsträckas till att omfatta tvister som inte grundas direkt på, men som har ett samband med, ett avtal med skiljeklausul.

Samtidigt går det inte att komma ifrån att införandet av ett sådant undantag skulle kunna vara förenat med flera gränsdragningsproblem. Till exempel skulle det kunna bli svårt att avgränsa exakt vilka internationella skiljeförfaranden som undantaget ska tillämpas på. Ju fler undantag som införs till huvudprincipen, desto mer omfattande och komplex blir också skiljenämndens behörighetsprövning. Ett beslut om att införa ett nytt undantag bör därför vara nog övervägt.

²⁹⁰ Jfr avsnitt 6.3.

²⁹¹ Avsnitt 6.2.4 och 6.3 in fine.

7 Några avslutande ord

Syftet med denna uppsats har dels varit att utreda hur skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal ska gå till, dels att granska om gällande rätt är tillfredsställande för parterna i skiljeförfarandet. I detta sista kapitel sammanfattar jag mina slutsatser från både utredningen och granskningen.

Av utredningen framgår att skiljenämndens behörighetsprövning vid sammanhängande avtal kan delas in i fyra separata steg. I teorin finns det alltså fyra olika möjligheter för en skiljenämnd att med stöd av en skiljeklausul i ett avtal anse sig behörig att pröva en tvist grundad på ett annat därmed sammanhängande avtal.

Att det finns en anknytning eller ett samband mellan två avtal (varav ett innehåller en skiljeklausul) kan tillmätas betydelse i flera av stegen i skiljenämndens behörighetsprövning:

- I *steg 2* kan t.ex. det faktumet att det i ett övergripande avtal med skiljeklausul har intagits bestämmelser som ger en rättslig ram åt ett visst framtida avtal leda till att parterna, när detta framtida avtal väl ingås, anses ha överenskommit att skiljeklausulen ska omfatta båda avtalen.²⁹²
- Vidare, i *steg 3*, kan t.ex. det faktumet att två avtal har ett överlappande materiellt innehåll leda till att de anses hänförliga till ett och samma rättsförhållande och därmed omfattade av samma skiljeklausul.²⁹³
- Slutligen, i *steg 4*, kan i vissa undantagssituationer anknytningen mellan skiljekärandens åberopade grund och ett avtal med skiljeklausul leda till att grunden anses täckt av skiljeklausulen, trots att den egentligen stödjer sig på ett avtal som utgör ett annat rättsförhållande än det som har identifierats i skiljeklausulen.²⁹⁴

Samtidigt ska dock understrykas att endast den omständigheten att det finns ett samband mellan två avtal inte per automatik medför att en skiljeklausul i det ena avtalet omfattar även det andra. En bedömning måste alltid göras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Har det i steg 3 dessutom konstaterats att avtalen utgör skilda rättsförhållanden ska enligt gällande rätt mycket

²⁹² Avsnitt 4.3.2. Jfr även avsnitt 5.1.

²⁹³ Avsnitt 4.4.3.

²⁹⁴ Avsnitt 4.5.4.

till för att en skiljeklausul i det ena avtalet ska kunna utsträckas till att omfatta även det andra under steg 4. Detta är en konsekvens av HD:s strikta, och av rättssäkerhetsskäl motiverade, tolkning av identifieringskravet i 1 § LSF.

I min granskning av gällande rätt har jag ifrågasatt nödvändigheten av denna tolkning. Enligt mig borde det egentligen inte föreligga något hinder för en skiljenämnd att utsträcka sin egen behörighet till ett rättsförhållande som endast har samband med ett avtal med skiljeklausul, så länge anknytningen mellan rättsförhållandena är tillräcklig och inget annat följer av en tolkning av skiljeklausulen. Samtidigt har jag framhållit att även en sådan ordning skulle kunna leda till tillämpningssvårigheter i det enskilda fallet, särskilt vid bedömningen av vad som utgör en ”tillräcklig” anknytning.²⁹⁵

Vad kommer då att ske i framtiden? Kommer HD att fortsätta på sin inslagna linje i NJA 2010 s. 734 och NJA 2017 s. 226 eller överge den huvudprincip som stadgats i dessa fall för en regel som rimmar bättre med den internationella utvecklingen? Och om HD behåller huvudprincipen, kommer domstolen i vart fall att börja utveckla fler undantag från den?

Det är enligt mig mycket svårt att sja om dessa frågor, även om startskottet till en mer extensiv tolkning av skiljeavtal möjligen kan skönjas i mål T 5437-17. Klart är i alla fall att rådande rättsläge både kan leda till oförutsebara konsekvenser för parterna i skiljeförfarandet och till en uppsplittring av sammanhängande tvistefrågor i skilda fora. En lämplig väg för HD att gå hade därför i min mening varit att i fler situationer tillåta att en skiljeklausul i ett avtal utsträcks till att omfatta tvister grundade på fristående men sammanhängande avtal.

²⁹⁵ Avsnitt 6.4.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 1994:81 Ny lag om skiljeförfarande: Delbetänkande av Skiljedomsutredningen.

SOU 2015:37 Översyn av lagen om skiljeförfarande: Betänkande av Skiljeförfarandeutredningen.

Propositioner

Prop. 1998/99:35 Ny lag om skiljeförfarande.

Prop. 2017/18:257 En modernisering av lagen om skiljeförfarande.

Övrigt offentligt tryck

NJA II 1884 nr 2 Nya lagberedningens utredning och betänkande i fråga om ny rättegångsordning.

NJA II 1887 nr 4 Lag om skiljemän.

Proposition nr 226 år 1929 Förslag till Lag om skiljemän.

Privata regelverk

International Chamber of Commerce (ICC), Arbitration Rules, 2017. Tillgängliga via <www.iccwbo.org/publication/arbitration-rules-and-mediation-rules/>, besökt 2019-04-23.

Stockholms handelskammarens skiljedomsinstitut (SCC), Skiljedomsregler, 2017. Tillgängliga via <www.sccinstitute.se/tvistlosning/regler/>, besökt 2019-04-23.

Elektroniska källor

Cars, Thorsten, *Lag (1999:116) om skiljeförfarande 1 §*, Lexino, 2018-06-08, <www.karnovgroup.se/>, besökt 2019-04-26. [Cit. Cars, Lexino 2018-06-08]

Fitger, Peter, Sörblom, Monika, Eriksson, Tobias, Hall, Per, Palmqvist, Ragnar & Renfors, Cecilia, *Rättegångsbalken*, Zeteo, 2018-12-18, <www.nj.se/zeteo>, besökt 2019-04-26. [Cit. Fitger m.fl., Zeteo 2018-12-18]

Lindskog, Stefan, *Skiljeförfarande: En kommentar*, Zeteo, 2018-09-07, <www.nj.se/zeteo>, besökt 2019-04-26. [Cit. Lindskog, Zeteo 2018-09-07]

Madsen, Finn, ”Har varit en udda fågel – HD skrotar påståendedoktrinen inom skiljedomsrätten”, *Dagens Juridik*, 2019-04-02, <www.dagensjuridik.se/2019/04/hd-skrotar-pastaendedoktrinen-inom-skiljedomsratten>, besökt 2019-04-05. [Cit. Madsen, DJ 2019-04-02]

Schöldström, Patrik, ”Nej, HD skrotade inte påståendedoktrinen i Belgormålet – även om det hade varit en välgärning”, *Dagens Juridik*, 2019-04-16, <www.dagensjuridik.se/2019/04/nej-hd-skrotade-inte-pastaendedoktrinen-belgor-malet-aven-om-det-hade-varit-en-valgarning>, besökt 2019-04-18. [Cit. Schöldström, DJ 2019-04-16]

SCC, ”Statistik 2017”, <sccinstitute.se/statistik/>, besökt 2019-04-15.

Litteratur

Böcker och monografier

Adlercreutz, Axel & Gorton, Lars, *Avtalsrätt 2*, 6 uppl., Juristförlaget, Lund, 2010. [Cit. Adlercreutz & Gorton, 2010]

Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars & Lindell-Frantz, Eva, *Avtalsrätt 1*, 14 uppl., Juristförlaget, Lund, 2016. [Cit. Adlercreutz m.fl., 2016]

Agell, Anders, ’Rättsdogmatik eller konstruktiv rättsvetenskap’, i Frändberg, Åke, Göransson, Ulf & Håstad, Torgny (red.), *Festskrift till Stig Strömholm*, Iustus, Uppsala, 1997, s. 35–62. [Cit. Agell, 1997]

Andersson, Fredrik, Isaksson, Therese, Johansson, Marcus & Nilsson, Ola, *Arbitration in Sweden*, Swedish Arbitration Association, Stockholm, 2011. [Cit. Andersson m.fl., 2011]

Balthasar, Stephan, ’Introduction’, i Balthasar, Stephan (red.), *International Commercial Arbitration*, Hart Publishing, Oxford, 2016, s. 1–43. [Cit. Balthasar, 2016]

Bernitz, Ulf, *Standardavtalsrätt*, 9 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2018. [Cit. Bernitz, 2018]

- Blackaby, Nigel & Partasides, Constantine, *Redfern and Hunter on international arbitration*, 6 uppl., Oxford University Press, Oxford, 2015. [Cit. Blackaby & Partasides, 2015]
- Bogdan, Michael, *Komparativ rättskunskap*, 2 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2003. [Cit. Bogdan, 2003]
- Bolding, Per Olof, *Skiljedom: studier i rättspraxis beträffande svensk skiljedoms giltighet och verkställbarhet*, Norstedt & Söners förlag, Stockholm, 1962. [Cit. Bolding, 1962]
- Born, Gary B., *International Commercial Arbitration*, 2 uppl., Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2014. [Cit. Born, 2014]
- Cars, Thorsten, *Lagen om skiljeförfarande: En kommentar*, 2 uppl., Fakta Info Direkt, Stockholm, 2000. [Cit. Cars, 2000]
- Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2015. [Cit. Danelius, 2015]
- Dillén, Nils, *Bidrag till läran om skiljeavtalet*, Gustaf Larssons bokhandels förlag, Diss. Stockholms högskola, Stockholm, 1933. [Cit. Dillén, 1933]
- Frändberg, Åke, *Rättsordningens idé: en antologi i allmän rättslära*, Iustus förlag, Uppsala, 2005. [Cit. Frändberg, 2005]
- Hassler, Åke & Cars, Thorsten, *Skiljeförfarande*, 2 uppl., Norstedts, Stockholm, 1989. [Cit. Hassler & Cars, 1989]
- Hedwall, Magnus, *Tolkning av kommersiella avtal*, 2 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2004. [Cit. Hedwall, 2004]
- Hellner, Jan, *Metodproblem i rättsvetenskapen: studier i förmögenhetsrätt*, Jure, Stockholm, 2001. [Cit. Hellner, 2001]
- Heuman, Lars, 'Fråga om skiljeavtals giltighet vid singularsuccession', i Müllern, Mats, Lindskog, Stefan & Unger, Sven (red.), *Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987*, Norstedts, Stockholm, 1987, s. 229–257. [Cit. Heuman, 1987]
- Heuman, Lars, *Skiljemannarätt*, Norstedts juridik, Stockholm, 1999. [Cit. Heuman, 1999]
- Heuman, Lars, *Bevisbörda och beviskrav i tvistemål*, Norstedts juridik, Stockholm, 2005. [Cit. Heuman, 2005]
- Heuman, Lars, *Specialprocess: utsökning och konkurs*, 7 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2014. [Cit. Heuman, 2014]

Heuman, Lars, 'Rättspraxis', i: Bernitz, Ulf m.fl. (red.), *Finna rätt: juristens källmaterial och arbetsmetoder*, 14 uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2017, s. 133–165. [Cit. Heuman, 2017]

Heuman, Lars & Westberg, Peter, *Argumentationsformer inom processrätten*, 2 uppl., Juristförlaget, Stockholm, 1995. [Cit. Heuman & Westberg, 1995]

Hobér, Kaj, *International commercial arbitration in Sweden*, Oxford University Press, Oxford, 2011. [Cit. Hobér, 2011]

Kleineman, Jan, 'Rättsdogmatisk metod', i Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, 2018, s. 21–46. [Cit. Kleineman, 2018]

Lehrberg, Bert, *Avtalstolkning*, 7 uppl., Iusté, Uppsala, 2016. [Cit. Lehrberg, 2016]

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, 10 uppl., Iusté, Uppsala, 2018. [Cit. Lehrberg, 2018]

Lindell, Bengt, *Civilprocessen: Rättegång samt skiljeförfarande och medling*, 4 uppl., Iustus förlag, Uppsala, 2017. [Cit. Lindell, 2017]

Madsen, Finn, *Skiljeförfarande i Sverige: en kommentar till lagen (1999:116) om skiljeförfarande och till reglerna för Stockholms handelskammarens skiljedomsinstitut*, 2 uppl., Jure, Stockholm, 2009. [Cit. Madsen, 2009]

Madsen, Finn, *Commercial arbitration in Sweden: a commentary on the Arbitration Act (1999:116) and the rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce*, 4 uppl., Jure, Stockholm, 2016. [Cit. Madsen, 2016]

Maunsbach, Lotta, *Avtal om rätten till domstolsprövning: Processuella överenskommelsers giltighet i svensk rätt*, Norstedts juridik, Diss. Lunds universitet, Stockholm, 2015. [Cit. Maunsbach, 2015]

Nerep, Erik, 'Till frågan om skiljeavtalets särställning i svensk avtalsrätt', i Müllern, Mats, Lindskog, Stefan & Unger, Sven (red.), *Festskrift till Sveriges Advokatsamfund 1887-1987*, Norstedts förlag, Stockholm, 1987, s. 389–445. [Cit. Nerep, 1987]

Olsson, Bengt & Kvarn, Johan, *Lagen om skiljeförfarande: En kommentar*, Norstedts juridik, Stockholm, 2000. [Cit. Olsson & Kvarn, 2000]

Peczenik, Aleksander, *Juridikens metodproblem*, 2 uppl., AWE/GEBERS, Stockholm, 1980. [Cit. Peczenik, 1980]

Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt?*, Fritzes Förlag, Stockholm, 1995. [Cit. Peczenik, 1995]

Petrochilos, Georgios, *Procedural law in international arbitration*, Oxford University Press, Oxford, 2003. [Cit. Petrochilos, 2003]

Ramberg, Jan & Ramberg, Christina, *Allmän avtalsrätt*, 10 uppl., Wolters Kluwer, Stockholm, 2016. [Cit. Ramberg & Ramberg, 2016]

Ramberg, Christina m.fl., *Rättskällor: en introduktion i kritiskt tänkande*, Norstedts juridik, Stockholm, 2018. [Cit. Ramberg m.fl., 2018]

Runesson, Eric M., *Licens till patent och företagshemligheter i avtals- och kontraktsrätten*, Norstedts juridik, Stockholm, 2014. [Cit. Runesson, 2014]

Schöldström, Patrik, 'Kärandens påståenden som grund för domstols behörighet', i Nilsson, Mattias (red.), *Till minnet av Södra Roslags tingsrätt: en minnesskrift utgiven av Notarieföreningen vid Södra Roslags tingsrätt*, Jure, Stockholm, 2007, s. 172–186. [Cit. Schöldström, 2007]

Vahlén, Lennart, *Avtal och tolkning*, Norstedt och Söners Förlag, Stockholm, 1966. [Cit. Vahlén, 1966]

Westberg, Peter, 'Avhandlingsskrivande och val av forskningsansats – en idé om rättsvetenskaplig öppenhet', i Heuman, Lars (red.), *Festskrift till Per Olof Bolding*, Juristförlaget, Stockholm, 1992, s. 421–446. [Cit. Westberg, 1992]

Westberg, Peter, *Civilrättskipning*, 2 uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2013. [Cit. Westberg, 2013]

Widjeskog, Niclas, 'International Arbitration in Sweden', i Balthasar, Stephan (red.), *International Commercial Arbitration*, Hart Publishing, Oxford, 2016, s. 594–622. [Cit. Widjeskog, 2016]

Öhrström, Marie, *Stockholms handelskammarers skiljedomsinstitut: En handbok och regelkommentar för skiljeförfaranden*, Norstedts juridik, Stockholm, 2009. [Cit. Öhrström, 2009]

Artiklar

Bratt, Stina, 'Skiljeklausuler och utomobligatoriska skadeståndsanspråk – Piercing the Contractual Veil?', *Juridisk Tidskrift*, nr 3 2017/18, s. 702–718. [Cit. Bratt, JT 2017/18]

Dillén, Nils, 'Om skiljeklausul vid ogiltigt huvudavtal', *Svensk Juristtidning*, 1937, s. 674–694. [Cit. Dillén, SvJT 1937]

Falkman, Charlotta, 'Welamsons påståendedoktrin – Svensk juristtidning i rättsutvecklingen', *Svensk Juristtidning*, 2016, s. 257–264. [Cit. Falkman, SvJT 2016]

Hanqvist, Dan, 'Ur askan i elden? Valet mellan rättegång och skiljeförfarande', *Svensk Juristtidning*, 1998, s. 110–133. [Cit. Hanqvist, SvJT 1998]

Heuman, Lars, 'Vilken beviskravsbetydelse har separabilitetsprincipen, påståendedoktrinen och anknytningsdoktrinen för bedömningen av behörighetsfrågor inom skiljedomsrätten?', *Juridisk Tidskrift*, nr 2 2009/10, s. 335–361. [Cit. Heuman, JT 2009/10]

Heuman, Lars, 'Bevisbördan för skiljeavtal och tolkningsresonemang som grund för skiljebundenhet', *Juridisk Tidskrift*, nr 3 2011/12, s. 650–680. [Cit. Heuman, JT 2011/12]

Heuman, Lars, 'Översyn av lagen om skiljeförfarande', *Juridisk Tidskrift*, nr 2 2014/15, s. 439–466. [Cit. Heuman, JT 2014/15]

Heuman, Lars, 'Hur bedöms svarandens invändningar vid tillämpning av påståendedoktrinen?', *Juridisk Tidskrift*, nr 1 2016/17, s. 194–208. [Cit. Heuman, JT 2016/17]

Heuman, Lars, 'Undantag från påståendedoktrinen och regeln att en skiljeklausul endast avser avtalet', *Juridisk Tidskrift*, nr 2 2017/18, s. 899–909. [Cit. Heuman, JT 2017/18]

Iversen, Torsten & Bryde Andersen, Mads, 'The Scope of Arbitration Agreements: Is it Time for a New Approach to the Interpretation of Arbitration Clauses?', *Scandinavian Studies in Law*, vol. 63, 2017, s. 96–114. [Cit. Iversen & Bryde Andersen, ScStL 2017]

Jareborg, Nils, 'Rättsdogmatik som vetenskap', *Svensk Juristtidning*, 2004, s. 1–10. [Cit. Jareborg, SvJT 2004]

Madsen, Finn, 'Påståendedoktrin eller anknytningsdoktrin', *Svensk Juristtidning*, 2013, s. 730–750. [Cit. Madsen, SvJT 2013]

Madsen, Finn, 'Kompetenz-Kompetenz in Swedish Arbitration Law is being recast, how should it be done?', *Svensk Juristtidning*, 2016, s. 653–673. [Cit. Madsen, SvJT 2016]

Magnusson, Annette & Larsson, Hanna, 'Recent Practice of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce: Prima Facie Decisions on Jurisdiction and Challenge of Arbitrators', *Stockholm Arbitration Report*, nr 2 2004, s. 47–84. [Cit. Magnusson & Larsson, SAR 2004:2]

Magnusson, Annette & Shaughnessy, Patricia, 'The 2007 Arbitration Rules of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce', *Stockholm International Arbitration Review*, nr 3 2006, s. 33–66. [Cit. Magnusson & Shaughnessy, SIAR 2006:3]

Mutis Tellez, Felipe, 'Prima facie decisions of jurisdiction of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce: Towards consolidation of a 'pro arbitration' approach', *SCC*, 2013. Tillgänglig via <www.sccinstitute.com/media/29996/felipe-mutis-tellez_paper-on-scc-challenges-on-jurisdiction.pdf>, besökt 2019-04-23. [Cit. Mutis Tellez, SCC 2013]

Olsen, Lena, 'Rättsvetenskapliga perspektiv', *Svensk Juristtidning*, 2004, s. 105–142. [Cit. Olsen, SvJT 2004]

Pålsson, Lars, 'Dubbelrelevanta rättsfakta vid prövning av domstols behörighet', *Svensk Juristtidning*, 1999, s. 315–328. [Cit. Pålsson, SvJT 1999]

Ramberg, Christina, 'Prejudikat som rättskälla', *Svensk Juristtidning*, 2017, s. 773–782. [Cit. Ramberg, SvJT 2017]

Ramberg, Jan, 'The Arbitration Agreement', *Stockholm Arbitration Report*, nr 1 1999, s. 23–32. [Cit. Ramberg, SAR 1999:1]

Ramsjö, David & Strömberg, Siri, 'Manifest Lack of Jurisdiction? A Selection of Decisions of the Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce concerning the Prima Facie Existence of an Arbitration Agreement (2005-2009)', *Stockholm International Arbitration Review*, nr 2 2009, s. 55–73. [Cit. Ramsjö & Strömberg, SIAR 2009:2]

Runesson, Eric M., 'Licensavtalet, skiljeavtalet och immaterialrätten', *Juridisk Tidskrift*, nr 3 2002/03, s. 673–693. [Cit. Runesson, JT 2002/03]

Sandgren, Claes, 'Är rättsdogmatiken dogmatisk?', *Tidskrift for Rettsvitenskap*, nr 4-5 2005, s. 648–656. [Cit. Sandgren, TfR 2005]

Schöldström, Patrik, 'Skiljeklausul som rättegångshinder för olika rättsliga grunder', *Juridisk Tidskrift*, nr 2 2007/08, s. 467–474. [Cit. Schöldström, JT 2007/08]

Schöldström, Patrik, 'Påståendedoktrinen och skiljeförfarande', *Juridisk Tidskrift*, nr 1 2008/09, s. 138–142. [Cit. Schöldström, JT 2008/09]

Schöldström, Patrik, 'Skiljeklausuler och utomobligatoriska anspråk', *Juridisk Tidskrift*, nr 3 2017/18, s. 719–726. [Cit. Schöldström, JT 2017/18]

Seifert Palmlund, Monica, 'Skiljeavtalets räckvidd i sammansatta rättsförhållanden', *Juridisk Tidskrift*, nr 2 2005/06, s. 432–444. [Cit. Seifert Palmlund, JT 2005/06]

Waerme, Daniel, 'Behörighetsproblematiken i tvister som endast delvis omfattas av skiljeavtal', *Svensk Juristtidning*, 2010, s. 714–725. [Cit. Waerme, SvJT 2010]

Wahlgren, Peter, 'Syfte och nytta med rättsvetenskapliga arbeten', *Svensk Juristtidning*, 2002, s. 293–303. [Cit. Wahlgren, SvJT 2002]

Welamson, Lars, 'Recension av Per Olof Bolding. Skiljedom. Studier i rättspraxis beträffande svensk skiljedoms giltighet och verkställbarhet', *Svensk Juristtidning*, 1964, s. 276–286. [Cit. Welamson, SvJT 1964]

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

Referat

NJA 2017 s. 226.
NJÄ 2016 s. 264.
NJÄ 2015 s. 741.
NJÄ 2012 s. 790.
NJÄ 2012 s. 183.
NJÄ 2010 s. 734.
NJÄ 2009 s. 128.
NJÄ 2008 s. 406.
NJÄ 2008 s. 120.
NJÄ 2007 s. 475.
NJÄ 2005 s. 586.
NJÄ 2001 s. 750.
NJÄ 1984 s. 705.
NJÄ 1984 s. 229.
NJÄ 1982 s. 738.
NJÄ 1976 s. 125.
NJÄ 1974 s. 573.
NJÄ 1973 s. 620.
NJÄ 1973 s. 480.
NJÄ 1973 s. 1.
NJÄ 1972 s. 458.
NJÄ 1964 s. 2.
NJÄ 1948 s. 590.
NJÄ 1922 s. 37.
NJÄ 1919 s. 497.
NJÄ 1919 s. 396.
NJÄ 1913 s. 415.
NJÄ 1910 s. 227.

Notisfall

NJÄ 2005 not 5.

Övriga domar från Högsta domstolen

Högsta domstolen, dom 2019-03-20, mål nr T 5437-17.

Arbetsdomstolen

AD 2012 nr 20.

AD 1976 nr 54.

Underrätter

Refererade avgöranden

RH 2012:3.

RH 1996:122.

RH 1995:123.

RH 1994:45.

RH 1991:18.

RH 1991:16.

RH 1987:66.

RH 1985:90.

RH 1985:51.

RH 1982:102.

RH 1980:48.

Löpande avgöranden

Svea hovrätt, dom 2017-10-31, mål nr T 6247-15.

Svea hovrätt, dom 2016-08-30, mål nr T 4302-15.

Göta hovrätt, dom 2015-12-08, mål nr T 573-15.

Svea hovrätt, dom 2013-04-29, mål nr T 6198-12.

Svea hovrätt, dom 2012-10-05, mål nr T 8399-11.

Svea hovrätt, dom 2012-05-10, mål nr T 10329-10.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, beslut 2011-12-20, mål nr Ö 3394-10.

Svea hovrätt, dom 2011-12-12, mål nr T 10598-10.

Svea hovrätt, beslut 2011-01-18, mål nr Ö 5614-10.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, dom 2010-03-12, mål nr T 2520-08.

Hovrätten för Västra Sverige, dom 2008-03-19, mål nr T 2863-07.

Svea hovrätt, dom 2007-02-21, mål nr T 6762-05.

Hovrätten för Västra Sverige, beslut 2005-02-10, mål nr Ö 4204-04.

Svea hovrätt, dom 2004-05-25, mål nr T 1361-02.

Hovrätten för Västra Sverige, beslut 1996-10-29, mål nr Ö 1789-95.

Svea hovrätt, beslut 1995-11-21, mål nr Ö 3156-95.